

**TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE
SERBESTLEŞME SÜRECİ**

ALİ ARIÖZ
ANKARA 2005

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
KISALTMALAR
GİRİŞ

Bölüm 1 **TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ**

- 1.1. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN TANIMI
- 1.2. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ
 - 1.2.1. Doğal Tekel
 - 1.2.2. Şebeke Dışsallıkları

Bölüm 2 **TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE** **SERBESTLEŞME**

- 2.1. SEKTÖRDE SERBESTLEŞME ÖNCESİ DURUM
- 2.2. SERBESTLEŞMENİN TANIMI
- 2.3. SERBESTLEŞMENİN NEDENLERİ
- 2.4. DTÖ TEMEL TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİ ANLAŞMASI

Bölüm 3 **SERBESTLEŞME SÜRECİ ve** **REKABET KURALLARI**

- 3.1. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE REKABET KURALLARININ UYGULANMASI
 - 3.1.1. Pazar tanımı
 - 3.1.2. Hakim Durum
- 3.2. SERBESTLEŞME SÜRECİNDE REKABET KURALLARININ UYGULANMASI
- 3.3. REKABET KURALLARI - SEKTÖREL DÜZENLEMELER ETKİLEŞİMİ

Bölüm 4
SERBESTLEŞME SÜRECİNDE
ÜLKE UYGULAMALARI

- 4.1. POLONYA
- 4.2. MACARİSTAN
- 4.3. ÇEK CUMHURİYETİ
- 4.4. BREZİLYA
- 4.5. MEKSİKA

Bölüm 5
TÜRK TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE
SERBESTLEŞME

- 5.1. SEKTÖRÜN KISA TARİHÇESİ
- 5.2. SEKTÖRDE MEVCUT DURUM
- 5.3. SEKTÖRÜN PERFORMANSI
- 5.4. 1 OCAK 2004: SES İLETİM ve ALTYAPI
HİZMETLERİNİN REKABETE AÇILMASI

Bölüm 6
GENEL DEĞERLENDİRME

- 6.1. REKABET KURUMU'NUN TAM SERBESTLEŞME
SONRASI ROLÜ
- 6.2. ÜLKE ÖRNEKLERİNDEN ÇIKARIMLAR

SONUÇ

ABSTRACT

KAYNAKÇA

EK-A: OECD Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Operatör Sayısı (2002)

EK-B: Telekomünikasyon Mevzuatı İndeksi

EK-C: Elektronik Haberleşme Kanunu Taslağı

SUNUŞ

Piyasa aksaklıklarından arındırılmış veya aksaklıkları en aza indirgenmiş bir ekonomik yapı ve etkin bir şekilde uygulanan rekabet hukuku ve politikası yalnızca gelişmiş ülkelerin ekonomileri için değil aynı zamanda, gelişmekte olan ülke ekonomileri için de hayati öneme sahip olan vazgeçilmez bir gerekliliktir. Ülkemizde de bu gereklilik Anayasa’da kabul görmüş ve devlete mal, hizmet ve sermaye piyasalarının etkin bir şekilde işleminin önündeki engelleri kaldırma görevi yüklenmiştir. Devletimiz mal ve hizmet piyasalarındaki etkin rekabet ortamının sağlanması ve korunması görevini 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile Rekabet Kurumu’na vermiştir.

Rekabet Kurumu, kurulduğu günden itibaren 4054 sayılı Kanun tarafından kendisine verilen görevler doğrultusunda çalışmaktadır. Bu doğrultuda, inceleme ve değerlendirmeleri yapan meslek personeli, yeterliklerini artırmak ve güncel gelişmeleri takip edebilmelerini sağlamak için sürekli bir eğitim içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca, Kurum personeline yönelik bu meslek içi eğitimin yanı sıra, Rekabet Kurumu olarak iş dünyamıza, uygulayıcılara, akademisyenlere ve konu ile ilgilenen diğer kişilere yönelik yapılan staj, eğitim, konferans, panel ve seminer gibi aktivitelerle toplumu ve iş dünyamızı bilgilendirme çalışmalarına ilk kurulduğumuz yıldan itibaren büyük önem vermekteyiz.

Rekabet Savunuculuğu ve toplumu bilgilendirme çalışmalarımıza yardımcı olması nedeniyle meslek personelinin uzman yardımcılığından uzmanlığa geçiş aşamalarında hazırlamış oldukları uzmanlık tezlerini bir seri halinde dönem dönem yayımlamaktayız. Bundan beş altı yıl kadar önce ülkemizde rekabet hukuku ve rekabet politikası alanında çok sınırlı sayıda akademik çalışma varken bu sayı giderek yükselmektedir. Bu çalışmaların öncülerinden olan ilk dönemlere ait uzmanlık tezleri genellikle konunun ana kavramları ve genel tartışma noktaları üzerinde yoğunlaşırken, sonraki dönemlere ait tezlerde rekabet hukuku ve politikasının daha ayrıntılı ve tartışmalı konularına değinildiği görülmektedir. Bu durum ülkemizdeki tarafların ve iş dünyamızın rekabet hukuku ve politikasını benimsediğinin ve konu ile ilgili bilgi ihtiyaçlarının temel kavram ve tartışmaları aştığının bir göstergesidir.

Üç yıllık bir uygulama deneyiminin ardından titiz bir akademik araştırma sürecinden geçtikten sonra hazırlanan rekabet uzmanlığına yükselme tezleri meslek personelimizin çalışma deneyimleri ve yoğun bir eğitim sürecinin sonunda ortaya çıkan ürünleridir. Bu çalışmaların, konu hakkında yazılan yerli eserlerin halen yeterli sayıda ve yoğunlukta olmamasından kaynaklanan boşluğu dolduracağını ve tüm kesimlere faydalı olacağını ümit ediyoruz.

Mustafa PARLAK

Rekabet Kurumu Başkanı

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABT	: Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşması (Agreement on Basic Telecommunication)
ACCC	: Avustralya Rekabet ve Tüketici Komisyonu (Australian Competition and Consumer Commission)
ADSL	: Asimetrik Sayısal Abone Hattı (Asymmetrical Digital Subscriber Line)
ANATEL	: Ulusal Telekomünikasyon Kurumu (Agencia Nacional de Telecomunicaçoes)-Brezilya
AT&T	: Amerikan Telgraf ve Telefon Şirketi (American Telegraph and Telephone Company)
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
Bkz.	: Bakınız
COFECO	: Federal Rekabet Komisyonu (Comisión Federal de Competencia)-Meksika
COFETEL	: Federal Haberleşme Komisyonu (Comisión Federal de Comunicaciones)-Meksika
CTRC	: Kanada Radyo-televizyon ve Telekomünikasyon Komisyonu (Canadian Radio-television and Telecommunications Commision)
DSL	: Sayısal Abone Hattı (Digital Subscriber Line)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EITO	: Avrupa Bilgi Teknolojisi Gözlemevi (European Information Technology Observatory)
FCC	: Federal Haberleşme Komisyonu (Federal Communications Commission)-ABD
GATS	: (DTÖ) Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması
GSM	: Küresel Mobil Haberleşme Sistemi (Global System for Mobile Telecommunications)
IDC	: Uluslararası Veri Kuruluşu (International Data Corporation)
ISDN	: Tümlşik Hizmetler Sayısal Şebekesi (Integrated Services Digital Network)
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunications Union)
Mbit/s	: Saniye başına Megabit
NMT	: İskandinav Mobil Telefonu (Nordic Mobile Telephone)
NTT	: Nippon Telgraf ve Telefon (Nippon Telegraph and Telephone)-Japonya
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-operation and Development)

OFTEL	: Telekomünikasyon Ofisi (Office of Telecommunications) - Birleşik Krallık
Para	: Paragraf
RKHK	: Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
PTT	: Posta Telgraf ve Telefon
TBT	: Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri
TELKODER:	Serbest Telekomünikasyon İşletmecileri Derneği
TPSA	: Polonya Telekom SA (Telekomunikacja Polska SA)
TR	: Telekomünikasyon Ruhsatı
UMTS	: Evrensel Mobil Telekomünikasyon Sistemi (Universal Mobile Telecommunications System)
vb.	: ve bunun gibi

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, ekonomik gelişmeye olan katkıları nedeniyle büyük önem verilen telekomünikasyon sektörü, modern anlamda ortaya çıktığı 20. yüzyılın başından itibaren yaklaşık bir asır tekeli bir yapılanma içerisinde işlemiştir. Doğal tekel teorisinin bu sektörün tüm kısımlarında geçerli olmadığı yönündeki görüşlerin ağırlık kazanması ve rekabetçi bir telekomünikasyon sektörünün tüketicilere daha yüksek kalitede, daha çok çeşitte ve daha ucuz fiyata hizmet sunabileceği gerçeğinin belirginleşmesi, tüm dünya genelinde bu sektörün rekabete açılması sürecini de beraberinde getirmiştir. Serbestleşme olarak da adlandırılan -ve özelleştirme ile düzenlemeyi de kapsayan reform hareketinin bir parçası olan- bu süreç, Türkiye’de de son aşamasına gelmiş bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; yaşanan bu serbestleşme sürecinin amaç ve gerekçelerini aktarmak, ekonomik açıdan Türkiye’ye emsal oluşturabilecek nitelikteki beş ülkenin serbestleşme tecrübelerinden de faydalanarak 1 Ocak 2004 itibarıyla tüm pazarları rekabete açılacak olan Türk telekomünikasyon sektörünün nasıl bir serbestleşme stratejisi izlemesi gerektiğini ve bu süreçle birlikte rekabet hukuku bakımından ne tür problemlerle karşılaşabileceğini göstermek ve bu problemlere ilişkin çözüm yolları sunabilmektir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak telekomünikasyon sektörünün iktisadi özellikleri verilmekte, bu özelliklerin sektörün yapılanmasıyla ilgili önemine değinilmektedir.

İkinci bölümde, sektörde serbestleşme öncesi durum ve serbestleşmeye ihtiyaç duyulmasının nedenleri aktarılmaktadır. Bu bölümde ayrıca, serbestleşme konusunda bir fikir birliği ve çerçeve oluşturması nedeniyle DTÖ Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşması’na yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, serbestleşme sürecinin başarıyla tamamlanması açısından büyük önem arz eden rekabet kurallarının, bu süreçteki fonksiyonuna yer verilmekte, serbestleşme sürecinde rekabet kurallarıyla sektörel düzenlemelerin birbirleriyle olan etkileşimleri aktarılmaktadır.

Dördüncü bölümün konusunu, telekomünikasyon sektörlerini rekabete açma uygulamaları bakımından Türkiye’ye örnek olabileceği düşünülen ve ekonomik açıdan Türkiye ile benzer durum içerisinde oldukları söylenebilecek olan ülkelerin serbestleştirme konusundaki politika ve performansları oluşturmaktadır.

Beşinci bölümde Türk telekomünikasyon sektörünün tarihçesinden ve mevcut durumundan bahsedilmekte, 1990'lı yıllarda başlamış olan ve artık son aşamasına gelmiş bulunan Türkiye'deki serbestleşme süreci hakkında bilgi verilmektedir.

Son bölümde ise, Türkiye'de yaşanan bu serbestleşme sürecinde Rekabet Kurumu'nun rolüne ve dördüncü bölümde bahsedilen ülke deneyimlerinden rekabet hukuku açısından çıkarılabilecek sonuçlara değinilmiştir.

BÖLÜM 1

TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ

Bilginin ve bu bilginin hızla yayılmasının ekonomik hayattaki yerinin artmasıyla paralel bir şekilde önem kazanan telekomünikasyon sektörü, çağımızda ekonomik gelişmeye ivme kazandırma etkisi en yüksek sektörlerden birisi haline gelmiştir. Küresel ekonomide gözlenen entegrasyon ve az gelişmiş ülkelerin dışa açılma sürecinde, modern bir telekomünikasyon altyapısı tüm ulusal veya geniş çaptaki büyüme projesi için temel bir önşart haline gelmiş; telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin yakınsaması iletişim teknolojilerinin üretim sürecindeki rolünü artırmış bulunmaktadır. Sektör, hane halkı ve iş alemi olarak bütün kullanıcı gruplarına değişik teknolojilerde ve içerikte [ses, veri, görüntü (imaj)] hizmet sunmaktadır. Uluslararası bir altyapı olarak küresel bilgi ekonomilerinin sinir sistemi şeklinde de tanımlanabilen (Petrazzini 1995, 2) telekomünikasyon sektörünün önemli bir diğer özelliği, birçok sektörden farklı olarak, sektörde meydana gelen bir gelişimin diğer tüm sektörleri de olumlu yönde etkilemesi, diğer bir ifadeyle hızlandıran etkisinin bulunmasıdır (Petrazzini 1995, 6; Melody ve Sanatan 1997, 324; Cowhey ve Klimenko 1999, 4). Dünya ekonomisi daha liberal bir yapıya dönüştükçe bilgiye ve bilgi akışını sağlayan telekomünikasyon hizmetlerine talep giderek artmış ve çeşitlenmiş; sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler, hem telekomünikasyon hizmetlerinin hem de dünya ekonomisinin küreselleşmesinde önemli rol oynamaya başlamıştır.

1.1. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN TANIMI

Sektörün tanımı ve neleri kapsadığı konusunda, genellikle birbirleriyle örtüşen birçok eser bulunmaktadır. Saygı (2002, 7) telekomünikasyon ve bilgi teknolojileri sektörünün mevcut durumunu değerlendirdiği ve sektörün geleceğine yönelik çıkarımlar yaptığı tezinde, birtakım uluslararası kuruluşların tanımlarından yararlanarak sektörün sınırlarını ve bileşenlerini belirlemeye

çalışmıştır. Bu çerçevede telekomünikasyon sektörü *Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT)* olarak ifade edilebilecek daha geniş bir sektörün bir alt segmenti olarak ele alınabilir¹. Sektörün bileşenleri ise IDC tanımı baz alındığında donanım (sabit ve mobil altyapı, terminal cihazları, kullanıcı santralleri) ve hizmetler (sabit ve mobil telefon, kiralık hat, kablo-TV) olarak ifade edilebilir.

Çakal (1996, 49) ise, telekomünikasyon sektörünü dört ana bileşene ayırmıştır. Buna göre sektör telekomünikasyon cihazları üretimi, temel telekomünikasyon hizmetleri, katma değerli hizmetler ile radyo ve televizyon program yayın ve iletim hizmetleri bileşenlerinden oluşmaktadır.

Telekomünikasyon sektörü İçöz (2003, 21) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise temel hizmetler, katma değerli hizmetler ve telekomünikasyon cihazları olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılmıştır. Temel hizmetler, üzerinden sadece taşıma kapasitesi sağlayan hizmetler; katma değerli hizmetler temel hizmeti biçim, içerik, protokol veya diğer yönleriyle bir işleme tabi tutan, bilgisayar uygulamaları ile birleştiren veya aboneye ilave, farklı veya yeniden şekillendirilmiş bilgi sunan ya da abone ile stoklanmış bilgi arasında karşılıklı ilişkiyi sağlayan bilgi yoğun hizmetler; telekomünikasyon cihazları ise şebekenin sonuna eklenen telefon cihazları, mobil telefon cihazları, faks makineleri ve bilgisayar gibi cihazlar olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda hangi sektör içinde yer aldığı ve hangi bileşenlerden oluştuğu ifade edilen telekomünikasyon, Türkiye’de sektörle ilgili temel düzenlemeleri içeren 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununda

her türlü işaret, sembol, ses ve görüntünün ve elektrik sinyallerine dönüştürülebilen her türlü verinin kablo, telsiz, optik, elektrik, manyetik, elektro manyetik, elektro kimyasal, elektro mekanik ve diğer iletim sistemleri vasıtasıyla iletilmesi, gönderilmesi ve alınması

olarak tanımlanmıştır.

Kanunda yer alan telekomünikasyon altyapısı ve telekomünikasyon hizmeti tanımları ise şöyledir:

¹ Saygı, çalışmasında OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı), EITO (Avrupa Bilgi Teknolojisi Gözlemevi) ve IDC (Uluslararası Veri Kuruluşu) tarafından yapılan sınıflandırmalara yer vermiştir. Buna göre telekomünikasyon sektörü, OECD tarafından yapılan endüstriyel tabanlı bir tanımlamaya göre, üretim ve hizmetler olarak iki ana kısma ayrılabilir olan bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün hizmetler kısmına dahil bir alt kısımdır. IDC tanımına göre telekomünikasyon sektörü, diğer iki bileşeni bilgi teknolojileri ve içsel bilgi teknolojileri giderleri olan, bilgi ve iletişim teknolojileri pazarının üçüncü bileşenidir. Nihayet EITO tanımına göre ise telekomünikasyon sektörü, yine bilgi ve iletişim teknolojilerinin (Saygı’nın çalışmasında kullandığı ifadeyle telekomünikasyon ve bilgi teknolojilerinin - TBT’nin) bir bileşenidir.

Telekomünikasyon altyapısı: Telekomünikasyonun, üzerinden veya aracılığı ile gerçekleştirilmesini sağlayan anahtarlama ekipmanları, donanım ve yazılımlar, terminaller ve hatlar da dahil olmak üzere her türlü şebeke birimleri,

Telekomünikasyon hizmeti: Telekomünikasyon tanımına giren faaliyetlerin bir kısmının veya tümünün hizmet olarak sunulması.

Sektörün genel iktisadi düzen içerisinde de önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir. 1980'lerin ortalarında, telekomünikasyon endüstrisi dünya genelinde ülkelerin toplam gayrisafi yurtiçi hasıllarının ortalama % 2,5'ini, tüketici harcamalarının ise ortalama % 1,5'ini oluşturmuştur. 1990'ların ortalarında ise endüstrinin tüketim harcamalarındaki katkısı hemen hemen aynı oranlarda kalırken, gayrisafi yurtiçi hasıladaki payı % 3'lere çıkmıştır (Boylaud ve Nicoletti 2000, 5). ITU verilerine göre, sektörün toplam pazar değeri 2001 yılında yaklaşık 1,23 trilyon ABD dolarıdır. Aşağıda yıllar itibariyle telekomünikasyon pazarı değerinin gelişimini gösteren bir tabloya yer verilmiştir.

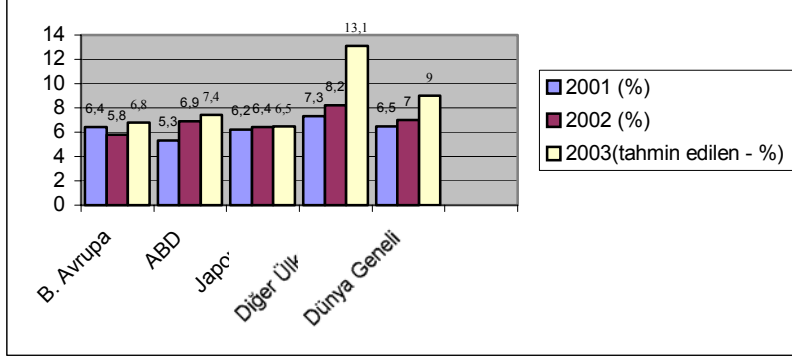
Tablo 1 - Yıllar İtibariyle Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değeri

Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değeri (Milyar ABD Doları)	1997	1998	1999	2000	2001
Hizmetler	712	767	854	920	968
Ekipman	234	248	269	290	264
Toplam	946	1015	1123	1210	1232

Kaynak : ITU, 2001

EITO istatistiklerine göre ise, telekomünikasyon pazarının 2002 itibariyle değeri yaklaşık olarak 1,25 trilyon ABD dolarıdır. Endüstrinin 2000-2003 yılları arasında izlediği büyüme grafiği de aşağıda verilmiştir.

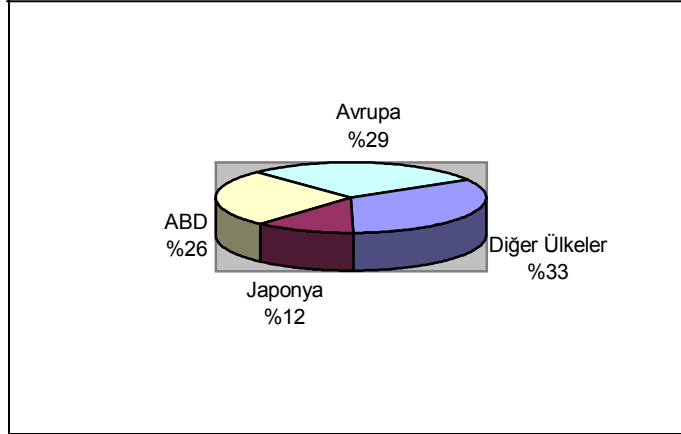
Şekil 1- Telekomünikasyon Endüstrisinin 2001-2003 Arası Büyüme Grafiği

Kaynak: EITO, 2002

Telekomünikasyon sektöründe yaşanan büyüme oranları, ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya dışında kalan ülkelerde daha yüksek olmuştur. Bunun nedenlerinden birisi, bu ülkelerde serbestleşme sürecinin, tabloda bulunan diğer gruplardan daha sonra hayata geçirilmesi ve bunun sonucu olarak serbestleşme sürecinin olumlu etkilerinin daha sonra ortaya çıkmasıdır. Bölgeler bazında telekomünikasyon pazarı değerlerine bakılacak olduğunda ise ortaya aşağıdaki manzara çıkmaktadır:

Şekil 2 - Bölgeler Bazında Telekomünikasyon Sektörü Pazar Değerleri

Kaynak: EITO, 2002

Bölgeler bazında pazar dağılımı incelendiğinde, Avrupa ülkeleri ve ABD'nin dünya genelinde telekomünikasyon pazarının %50'sinden fazlasını

ellerinde bulundurduğu, bu ülkeleri ise toplam pazardan %12'lik bir pay alan Japonya'nın takip ettiği görülmektedir.

1.2. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Telekomünikasyon sektörünün özellikleri ile ilgili olarak, akademisyen ve politika uygulayıcıları tarafından farklı sınıflandırma ve tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin Walden'e (2001, 23) göre telekomünikasyon sektörünün;

- Çok ürünlülük,
- Ürünlerin depolanamaz oluşu,
- Talebin zamana göre değişkenlik göstermesi,
- Kapasite kısıtları ve batık maliyetler²,
- Kullanıcılar arası dışsallık,
- Doğal tekel özelliği gösteren durumlar ve
- Endüstrinin karmaşık dikey entegrasyon yapısı

olmak üzere yedi ayrı ekonomik özelliği bulunmaktadır.

DTÖ Hizmetler Ticareti Genel Anlaşmasına bir ek olarak imzalanan Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşmasının sektörde yaşanan serbestleşme eğilimlerine olan etkilerinin incelendiği bir başka çalışmaya (Cowhey ve Klimenko 1999, 43) göre ise, telekomünikasyon sektörünün ayırt edici özellikleri; telekomünikasyon altyapısının farklı ve özel bir maliyet yapısına sahip bulunması, şebeke dışsallığı etkilerinin yaygın ve bunlardan ötürü arabağlantı politikalarının önemli olmasıdır.

Genel olarak telekomünikasyon sektöründe, endüstri yapılanmasını etkileyen iki temel özellikten bahsedilebilir: endüstrinin doğal tekel niteliği göstermesi ve endüstride şebeke dışsallıklarının görülüyor olması.

1.2.1. Doğal Tekel

İktisadi açıdan telekomünikasyon endüstrisinin doğal tekel kuramına uygunluk gösteren bir yapı arz ettiği görüşü -en azından son yıllara kadar³- iktisat literatüründe hakim olmuştur. Belirli bir pazardaki tüm talebin en az maliyetle tek firma tarafından karşılanabilmesi durumu olarak tanımlanabilen (Posner 1999, 1) doğal tekel, tek bir firma tarafından bir mal ya da hizmeti üretmenin ortalama maliyetinin pazar tarafından talep edilen miktarlar için azalmakta olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Stiglitz 1997, 351). Pazardaki

² İlgili pazarda faaliyete son verildiği zaman geri alınamayan yatırımlardan kaynaklanan maliyetler.

³ Sektörün tüm pazarlarında doğal tekel kuramının geçerliği olup olmadığına ilişkin görüşlere ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

talebin tek bir firma tarafından karşılanması halinde ortaya çıkan ortalama maliyetin, pazar talebinin birden fazla firma tarafından karşılanması halinde oluşacak ortalama maliyet toplamından az olması durumunda, o pazarda doğal tekel özellikleri mevcuttur (Boylaud ve Nicoletti 2000, 9).

Paşaoğlu (2003, 13) doğal tekeli sağlayan koşulları şöyle sıralamaktadır:

Tek ürünlü tekel modelinde pozitif ölçek ekonomileri doğal tekel için yeterli bir koşuldur, ancak gerekli değildir. Bu model çerçevesinde pozitif ölçek ekonomilerinin mevcut olduğu her endüstri doğal tekel niteliğindedir, ancak artan ortalama maliyetlere (negatif ölçek ekonomilerine) sahip endüstrilerin de doğal tekel olabileceği görülmektedir. Birden fazla ürünün söz konusu olduğu modelde ise pozitif ölçek ekonomileri ne yeter ne de gerekli bir koşuldur. Çok ürünlü bir endüstride doğal tekele işaret eden koşul ürünlerin ortak üretiminden kaynaklanan ekonomilerin bulunmasıdır.

Genel olarak büyük miktarlarda başlangıç yatırımı gerektiren, dolayısıyla sabit maliyetleri yüksek olan şebeke endüstrilerinin doğal tekel özelliği gösterdiği kabul edilmektedir. Elektrik, doğalgaz ve su şebekeleri doğal tekel özellikleri gösteren şebekelere örnek olarak verilebilir. Son yıllara kadar telekomünikasyon şebekeleri de doğal tekel olarak nitelendirilmiştir. Çakal (1996, 18), doğal tekel endüstrilerini diğer endüstrilerden ayıran özellikleri şöyle sıralamaktadır:

- Doğal tekellerin hemen hemen tamamı hizmet sunarlar ve hizmetlerin bir mal gibi stoklanması mümkün değildir. Bu nedenle, tüketici talebinin zirvede olduğu zamanlarda talebi karşılamak üzere kapasite fazlasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Hizmetler genellikle tüketiciye bir hat (boru, kablo, vb.) aracılığıyla ulaştırılmaktadır.
- Genellikle tüketiciye birden fazla şebeke üzerinden su, elektrik veya gaz hizmeti sağlanması hem ekonomik hem de pratik bir çözüm değildir. Bu endüstrilerde birden fazla firmanın faaliyet göstermesi şebekelerde dublikasyona ve dolayısıyla kaynakların israfına neden olur. Şebekenin duplikasyonundan doğan kaynak israfı ve aşırı maliyet artışlarından kaçınmak için bu hizmetler tek bir firma tarafından sağlanmaktadır.

Doğal tekel kuramına göre, telekomünikasyon endüstrisinde mevcut olan ölçek ekonomileri⁴ dolayısıyla yeni bir abone kazanılması durumunda, bu abonenin birim maliyeti azalmaktadır. Bu özellik, telekomünikasyon hizmetlerinin yaygın bir şekilde verilmeye başlandığı 20. yüzyılın başlarında, endüstrinin yapılanmasında dikkate alınan en önemli faktörlerden birisi olmuştur.

⁴ Ölçek ekonomileri veya ölçeğe göre artan getiri olarak adlandırılacak bu olgunun geçerli olduğu durumlarda firma harcadığı girdiye nazaran daha çok çıktı elde etmekte, dolayısıyla ortalama toplam maliyet azalmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz Stiglitz, 1997, s. 267-270, 351-353.

1.2.2. Şebeke Dışsallıkları

Telekomünikasyon endüstrisinin ikinci temel özelliği ise, endüstride pozitif şebeke dışsallıklarının görülüyor olmasıdır. Şebeke dışsallığı, bir müşterinin şebekeye bağlanmasının yarattığı sosyal faydanın o bireyin şebekeye bağlanmadan elde ettiği özel faydadan büyük olması durumudur (Boylaud ve Nicoletti 2000, 9).

Türkey (1993, 320) dışsallığı:

bir üretici veya tüketicinin başkalarının üretim veya tüketim kararlarından fayda veya zarar göreceği şekilde etkilenmesi ve faydalanmışsa bunun bedelini ödemesi, zarar görmüşse zararının tazmin edilmemesi durumu.

olarak tanımlamıştır.

Yenişen (2003, 2) ise, şebeke dışsallığı niteliği gösteren sektörlerle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Genel olarak şebeke dışsallıkları, bir şebekenin büyüklüğüne (o şebeke kapsamındaki kullanıcı sayısına) ilişkin beklentilerin yarattığı etkilerdir. Bir şebeke ürününü kullanan kişilerin sayısı arttıkça, o ürünün değerinin doğrudan veya dolaylı olarak artması şeklinde de tanımlanabilir. Şebeke dışsallıklarının kayda değer olduğu piyasalarda, rekabet, sadece fiyat, kalite, servis gibi etkenler üzerinden değil, daha çok, beklentilerin şekillendirilmesi, şebeke standardının belirlenmesi veya kontrol altına alınması gibi yöntemler üzerinden yürütülmektedir.

Pozitif şebeke dışsallıklarının baskın olarak görüldüğü pazarlarda, o pazarda ilk olarak faaliyete başlayan firmanın tek sağlayıcı olma riski mevcuttur (Yenişen 2003, 12). Özellikle ikinci bir şebeke tesis etmenin maliyetinin yüksek olduğu (ve hatta günümüzde de halen doğal tekel niteliğinin görüldüğü) yerel sabit şebekeye sahip operatörler pazarda yeni faaliyete başlayan operatörlerin kendi şebekelerine irtibatlandırılmasının önüne teknik ve finansal engeller çıkararak, hizmet sunabilecekleri alanın kapsamının dar kalmasına ve yeni operatörlerin yeteri kadar müşteri kazanamamalarına yol açarak kendileriyle etkin bir şekilde rekabet etmelerini engelleyebilmektedirler.

Özetle, sektörde görülen bu iki temel özelliğin telekomünikasyon sektörünün yapılanmasında önemli etkileri olmuştur. Yüksek ölçek ekonomileri fiyat davranışları birtakım düzenlemelere tabi yasal tekellerin oluşturulmasını, dışsallıklar ise değişik çeşitlerde çıktı ve fiyat kısıtlamalarını meşrulaştırır niteliktedir (Boylaud ve Nicoletti 2000, 9). Ayrıca, pozitif şebeke dışsallıklarının görüldüğü telekomünikasyon sektöründe, herhangi iki şebekenin birbiri ile irtibatlandırılmasını sağlamak için birçok ülkede yasal düzenlemeler yapılmakta ve bu irtibatlandırma (arabağlantı) ile ilgili süreç sektörel düzenleyici otoritelerin gözetiminde gerçekleştirilmektedir (Yılmaz 1999, 28).

BÖLÜM 2

TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE SERBESTLEŞME

2.1. SEKTÖRDE SERBESTLEŞME ÖNCESİ DURUM

Onyıllarca süren kamu işletmeciliğindeki telekomünikasyon operatörlüğü, telekomünikasyon sistemlerinin başlangıcından beri devlet tarafından işletildiği gibi yanlış bir izlenim doğurabilmektedir. Aslında hemen hemen tüm ülkelerde telekomünikasyon işletmeciliği 19. yüzyılın ortalarında, özel firmaların elinde başlamıştır⁵. Bu dönemlerde tekel ve evrensel hizmet gibi kavramlar da endüstrinin nasıl yapılacağı ile ilgili tartışmalarda henüz lafzedilmemektedir. Sektörde faaliyet gösteren firmalar, düzenleme olmayan rekabetçi bir pazarda operasyonlarını sürdürmüşler ve pazarın en karlı kısımlarını hedeflemişlerdir. 20. yüzyılın başlarından itibaren ekonomik ve politik düşüncede baş gösteren değişimler nedeniyle endüstri yapısında değişiklik yapma ihtiyacı doğmuş (Petrazzini 1995, 12), bu ihtiyaç aynı zamanda benzer özelliklere sahip diğer bazı sektörlerde firmaların rekabetçi yapı

⁵ Cawley (2002, 3), sektörün tarihsel gelişimini dört ana evreye ayırmaktadır. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında yaşanan birinci evrede, sektörde genellikle yerel seviyede faaliyet gösteren birçok küçük operatör mevcuttur ve bunlar birbirleriyle müşteri elde etmek için rekabet halindedirler. İkinci evrede yerel olarak faaliyet gösteren bu operatörler birleşmeye başlamışlar ve şebekeler birbirleriyle irtibatlandırılmıştır. Bu dönemde şebeke yatırımları artık tekeller tarafından yapılmaya başlanılmıştır. Üçüncü evrede sektörün bazı pazarları rekabete açılmaya başlamıştır. 1960'lerden itibaren yaşanan teknolojik gelişmeler ve özellikle bilgisayar teknolojisinde meydana gelen ilerlemeler temel telefon hizmetlerinin ötesinde birtakım taleplerin doğmasına yol açmış ve bu talepler giderek artış göstermiştir. Sektörün bazı pazarlarında/segmentlerinde rekabete izin verilmiş olması, ikinci evreden beri tekellerin faaliyetlerini kontrol üzere oluşturulmuş olan düzenleyici yapının, bu dönemde de devam etmesine engel oluşturmamıştır. Şu anda gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmının tamamladığı ve gelişmekte olan ülkelerin içerisinde bulunduğu dördüncü evrede ise pazarlar tamamen serbestleştirilmektedir.

içerisinde faaliyetlerine devam edememeleri gerçeğiyle desteklenmiştir. Nitekim 19. yüzyılda birçok ülkede yerel gaz ve su şebekeleri ayrı varlıklar halinde faaliyetlerini sürdürememişlerdir. ABD'de rakip demiryolu firmaları, sözleşmeler imzalayarak belirli bölgelerde birleşmişler (tekelci yapı kurmuşlar); Almanya'da ise birbirleriyle rekabet halinde olan gaz iletim firmaları, birtakım bölgeler tespit etmiş, o bölgelerde her bir firma faaliyetine münhasıran -hiç kimse ile rekabet etmeden- devam etmiştir (Klein 1996, 3).

Ekonomik yönden telekomünikasyon endüstrisinin doğal tekel kuramına uygunluk gösteren bir yapı arz ettiği görüşünün 20. yüzyılın başlarından itibaren ağırlık kazanmasıyla birlikte (Wallsten 1999, 4), sektörün yapısında değişiklik yapma ihtiyacından da yoğun bir şekilde bahsedilir olmuştur. Doğal tekel kuramına göre telekomünikasyon endüstrisinde ölçek ekonomileri mevcuttur, dolayısıyla tekel olarak telekomünikasyon sektöründe faaliyette bulunulması ekonomik açıdan en çıkarıcı yol olarak ortaya çıkmaktadır. Hükümetlerin en az maliyet ile en geniş kapsama alanına ulaşmayı istedikleri düşünüldüğünde ise, tekel oluşturarak maliyetleri düşürme -doğal tekel kuramınının telekomünikasyon sektörü için uygulanabileceği varsayımı altında- en rasyonel yol olarak ortaya çıkmaktadır. Kapsam ekonomileri olgusu⁶ da telekomünikasyon sektöründe tekelleşmeyi meşrulaştıracak faktörlerden birisi olarak görülmüştür. Bir işletme sistemi devrede iken, o sistemi revize etmek veya yeni birtakım hizmetler için yeni bir sistem kurmak yerine o sistemi değiştirmek daha az maliyetlidir. Bunun yanında telekomünikasyon altyapısı kurmanın yüksek miktarda batık maliyetler ve uzun dönemli amortisman içermesi, farklı şebekelerin birbirine irtibatlandırılmasında bazı sorunlar çıkabilecek olması (Mueller 1997) ve birden fazla işletmecinin varlığının kaynak israfı olarak değerlendirilmesi nedeniyle "*tek işletmeci*" görüşü ağırlıkla destek bulmuştur. Telekomünikasyon hizmetlerinin tekel tarafından yürütülmesinin gerekli görülmesinin bir diğer nedeni de, tekelci bir yapılanma ile bazı hizmet alanlarından elde edilen aşırı karın, kar elde edilemeyen diğer alanların sübvansiyonu için kullanılabilir olmasıdır (Geradin ve Kerf 2003, 6)⁷.

Özel tekellerin fiyatlandırma yöntemlerinin sorun yaratabilecek olması nedeniyle, ABD gibi bazı ülkeler, fiyat regülasyonuna ilişkin mekanizmalar geliştirmişler, Fransa, Almanya, Meksika, Şili vb. diğer çoğu ülkede ise telekomünikasyon işletmeciliğinin kamu tekelleri eliyle yapılması uygun bulunmuştur. Telekomünikasyon operatörlüğünün kamu tekeli tarafından yürütülmesinin milli birlik ve beraberliğe katkıda bulunacağını savunarak kamu elinde tek bir işletmeciliği destekleyen görüşler de bulunmaktadır (Petrazzini

⁶ Kapsam ekonomileri birden fazla ürünün beraber üretilme maliyetinin, her bir ürünün ayrı ayrı üretilme maliyetinden az olduğu durumlar için kullanılan bir olgudur. Daha detaylı bilgi için bkz. Stiglitz,1997, s. 271-272.

⁷ Burada kastedilen evrensel hizmet konusudur. Bu konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Mueller, 1997.

1995, 12). Netice itibariyle 1980'li yılların başına kadar telekomünikasyon hizmetleri, birkaç istisna dışında, tekel olarak faaliyet göstermelerine olanak tanıyan firmalar tarafından yürütülmüştür. Bu tekeller mal ve hizmet fiyatlarının ve kalitesinin devlet tarafından belirlenmesi ve denetlenmesi yoluyla kontrol altında tutulmaya çalışılmış, hizmetlerinin tüm ülke sathında erişilebilir olması yönünde düzenlemelere tabi tutulmuşlardır. Endüstrinin tam anlamı ile hangi kısım veya alt kısımlarında doğal tekel niteliğinin baskın olduğu irdelenmemiş, kapsam ekonomileri doğuracağı düşüncesiyle telekomünikasyon ekipman ve cihazlarının üretim ve satışı da tekelci yapılara dahil edilmiştir.

2.2. SERBESTLEŞMENİN TANIMI

İlerleyen bölümlerde hakkında daha detaylı bilgi verilecek olan ve serbestleşme konusunda ülkeler nezdinde bir fikir birliği oluşmasına katkıda bulunan Dünya Ticaret Örgütü Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşmasında (Agreement on Basic Telecommunications-ABT), serbestleşmenin ne olduğu konusunda genel bir tanımlama mevcuttur. ABT serbestleşmeyi pazara erişim yönünden tanımlamış ve rekabetin yabancı firma katılımıyla beraber oluşturulması ve artırılması üzerinde yoğunlaşmıştır⁸. Pazara erişimin artırılması kantitatif sınırlamaların ve azami hisse oranı gibi diğer sınırlamaların kaldırılması veya azaltılması, rekabet ise veri bir mal veya hizmet pazarında en az iki sağlayıcının bulunması olarak anlaşılabilir.

Serbestleşme terimi, aynı zamanda, deregülasyon yani piyasadaki faaliyetleri kısıtlayıcı kuralların azaltılması veya kaldırılması anlamında da kullanılmaktadır. Bu da Ospina'ya (2002, 6) göre neoklasik iktisat geleneğinde ifade bulan serbest pazara geçiş ile aynı anlama gelmektedir. Serbestleşme, rekabet üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması olarak da tanımlanabilmektedir (Armstrong 1994, 100)⁹.

Ospina (2002, 6) ise, serbestleşmeyi telekomünikasyon hizmetleri sağlayıcılarının değişik alt pazarlara girişinin/erişiminin artırılması, rekabetçi yapının oluşturulması ve sektörün düzenleyici yapısının değişmesi olarak tanımlamıştır. Keza serbestleşme, tekelci firmaların özel veya münhasır haklarının ortadan kaldırılması, pazarın yeni hizmet türlerine açılması ve

⁸ DTÖ'nün amaç ve yapılanmasının çok taraflı ticaret sistemi kurmak olduğu gözönüne alındığında serbestleşmede yabancı operatör olgusunun üzerinde durulması daha kolay anlaşılabilir.

⁹ Uluslararası politik iktisat veya yeni kurumsal iktisat gibi iktisadi akımlar ise neoklasik iktisatta rekabetçi pazarın herkesin her bilgiye ulaşabilmesi varsayımına dayandığını, gerçek dünyada bu durumun olmadığını, dolayısıyla serbestleşmenin devlet müdahalesinin azalması veya sona ermesi olarak değil, müdahalenin biçim değiştirmesi olarak anlaşılabileceğini, çünkü asimetrik enformasyon sorununun var olduğu bir yapıda devlet düzenlemesinin kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedirler (Ospina 2002, 8).

düzenleyici bir çerçeve yaratılması olarak da tanımlanabilmektedir (Borissova 2001, 60).

Teknolojide son yıllarda yaşanan gelişmeler telekomünikasyon sektörünün tüm segmentlerinde kamu işletmeciliğinin ve düzenleyici kurallar koyulmasının bir gerekçesi olarak gösterilen doğal tekel niteliğinin geçerli olup olmadığının tartışılmasına yol açmıştır. Teknolojik gelişmeler sayesinde kimi zaman sabit şebekenin dahi kullanılmadan nihai kullanıcılara ulaşıyor olunması, telekomünikasyon endüstrisinin tüm segmentlerinde doğal tekel niteliğinin ağır basmadığını göstermektedir (Boylaud ve Nicoletti 2000, 9). Bu olguyla birlikte, talebin yapı ve seviyesindeki değişimler yeni şebeke kurmanın batık maliyetinin karşılanabilir olacağı sonucunu doğurmuştur. Aynı zamanda şebeke dışsallıkları olgusu her ne kadar telekomünikasyon hizmetlerinin çıktı ve fiyat tercihlerinde birtakım kısıtlamalar ya da düzenlemeler yapılmasını meşru kılıyorsa da, düzenleme tekniklerinde yaşanan gelişmeler bu yöntemlerin gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ölçek ekonomileri ve dolayısıyla doğal tekel olgusunun endüstrinin tamamını etkileyen bir unsur olmadığını görülmesi, tekel biçiminde bir yapılanmanın mutlaka gerekli olmadığını göstermiş ve tüm bu düşünceler telekomünikasyon endüstrisine yaklaşım tarzında radikal değişikliklere neden olmuştur.

Serbestleşme sürecine ilk başlayanların olumlu sonuçlar almasının ışığında, bir taraftan aşırı devlet müdahalesinin ve düzenlemelerin tüketicilerin teknik gelişmelerden dolayı ortaya çıkan avantajlardan yararlanmalarını zorlaştırdığı; diğer taraftan telekomünikasyon hizmetlerinde rekabetin olmayışının teknolojik gelişmeleri, ürün çeşitliliğini ve düşen maliyetlerin fiyatlara yansımaları engellediği yönünde düşünceler oluşmuştur (Geradin ve Kerf 2003, 7). Kamu elinde bulunan ve yabancı firmalara karşı korunan telekomünikasyon operatörleri hem yenilik yapmayan ve özel firmalara nazaran esnekliği olmayan firmalar olarak görülmeye hem de rekabetçi bir telekomünikasyon pazarına geçiş için engel olarak algılanmaya başlanmış, serbestleşme lehine baskı, kamu tekellerinin istenilen yeni hizmetleri sunmaya yeterince muktedir olamamaları nedeniyle hızlanmıştır. Böylelikle serbestleşme, telekomünikasyon sektörünün tüm segmentlerine giriş önündeki engellerin kaldırılması şeklinde, özelleştirme ile deregülasyonu da içeren düzenleme reformu hareketinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Boylaud ve Nicoletti 2000, 11).

2.3. SERBESTLEŞMENİN NEDENLERİ

Ülkelerin telekomünikasyon sektörlerini rekabete açma gerekçeleri konusunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bu bölümde kısaca serbestleşmeye neden ihtiyaç duyulduğu hakkındaki görüşlere yer verilecektir.

OECD tarafından serbestleşmenin sebepleri şu amaç ve beklentilerle ifade edilmiştir:

- Düşük fiyatlar,
- Gelir ve karlar üzerinde (olumlu) etkiler,
- Şebeke gelişimi ve modernizasyonu,
- Artan ürün çeşitliliği ve müşteri tercihi,
- Gelişmiş hizmet kalitesi,
- Teknoloji ve altyapıya dayanan artan hizmet sayısı,
- Artan verimlilik ve
- Topluma net faydalar (OECD 2000a, 40).

Melody (1999, 12) ise serbestleşmeye ihtiyaç duyulmasının nedenlerini tek el teorisinde meydana gelen değişim, teknolojik değişim¹⁰ ve telekomünikasyon sektörünün ekonomik gelişmeye olan katkısının büyük olması ve serbestleşme sonucu beklenen verimlilik artışlarıyla beraber ekonomik gelişmeye olan katkısının artması, dolayısıyla serbestleşme yoluyla genel ekonomik durumda da gelişmeler (veya düzelmeler) beklenmesi olarak ifade etmiştir.

Cawley (2002, 4-8) tarafından ifade edilen serbestleşme nedenleri ise şunlardır:

- Kullanıcılar ile hizmet sunucularının (gelişen teknolojiler sayesinde) pazara giriş yönündeki kısıtlamaların etrafını dolaşacakları, diğer bir ifadeyle anlamsız hale gelmekte olan bu kısıtlamalara zaten uymayacakları gerekçesiyle, serbestleşmenin kaçınılmaz olduğu yönündeki pasif bir inanışın mevcudiyeti,
- Teknolojik gelişmeler nedeniyle¹¹ sektörün doğal tek el olduğu yönündeki düşüncenin değişmesi¹²,
- Yakınsama olgusunun meydana gelmesiyle daha önceleri birbirleriyle herhangi bir ilgisinin olmadığı düşünülen sektörlerin çok yönlü olarak birbirlerinin sunduğu hizmetlere ikame hizmetler sunmaya başlamaları¹³,

¹⁰ Teknolojik değişimin iki etkisi olmuştur. İlk olarak değişimler sonucu telekomünikasyon endüstrisinin tüm segmentlerinde doğal tek el teorisinin geçerli olmadığı, ikinci olarak da tekellerin hem bu değişime ayak uyduramadıkları hem de teknolojik ilerleme sonucu ortaya çıkan yenilikleri gereği kadar tüketicilere yansıtamadıkları ortaya çıkmıştır.

¹¹ Moore Yasası olarak adlandırılan kurama göre mikroelektronik teknolojisinde maliyetler her 18 ila 24 ayda bir yarıya düşmektedir (Newberry 2000, 292)

¹² Özellikle kablosuz iletim teknolojilerinin kullanıldığı erişim türlerinde, erişim sağlamakla ilgili maliyet yapısının daha çok trafik ve abone sayısı ile ilgili olduğu, diğer bir deyişle değişken maliyetlerin toplam maliyetler içinde daha büyük yer kapladığı gözönüne alınmalıdır. Geleneksel kablo üzerinden verilen telekomünikasyon hizmetlerinde ise maliyetin en önemli kısmı şebeke inşası sırasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ölçek ve kapsam ekonomilerinin varlığı sabit şebekeler açısından daha fazla geçerlidir (Cawley 2002, 5).

- Rekabetin değişim, yenilik ve yatırım için de gerekli bir unsur olduğunun ortaya çıkması,
- Düzenlemeye tabi tekelci ve hatta kısmi rekabete geçilmiş yapıda düzenlemelerin, düzenleme hatası olarak tabir edilebilecek birtakım yanlış öngörüler nedeniyle önemli zararlara yol açabilecek olması.

ITU tarafından zikredilen serbestleşme nedenleri de, daha önce ifade edilen görüşler ile büyük oranda aynıdır. Buna göre telekomünikasyon pazarının dünya genelinde rekabete açılmasının nedeni hükümetlerin rekabetçi yapıyı tekelci yapının bir alternatifi olarak görmeleridir. Böylelikle serbestleşme, telekomünikasyon hizmetlerinin herkese ulaştırılmasının ve hizmet fiyatlarının düşürülmesi ile özel sektör yatırımlarının teşviki gibi birtakım politik amaçlara ulaşmanın bir yolu olarak kullanılmıştır (ITU 2002, 8).

Yukarıda serbestleşmeye neden ihtiyaç duyulduğu konusundaki düşüncelere kısaca yer verilmiştir. Serbestleştirme çabalarının amaç ve gerekçeleri tam anlamıyla aynı olmamakla birlikte Ospina (2002, 2-5), hemen hemen tüm ülkelerde yaşanan bu olgunun nedenleriyle ilgili şöyle bir genelleme yapmaktadır:

- **İdeoloji:** Neoliberal ideolojinin 1970'lerden itibaren tekrar popüler olması sonucu daha az devlet müdahalesi görüşünün ağırlık kazanması serbestleşme (ve özelleştirme) görüşlerinin arkasındaki en önemli nedenlerden birisi olmuştur.
- **1980 Borç Krizleri ve Küresel Durgunluk:** Özellikle az gelişmiş ülkelerdeki bütçe açıkları ve ağır borç yükü ilk olarak kamunun iktisadi hayatta aktör olarak faaliyetlerinin kısıtlanması çözümünü akıllara getirmiştir. Bunun yanında kamu teşebbüslerinin (telekomünikasyon operatörlerinin) özel teşebbüslere satışı ve telekomünikasyon piyasasında başka teşebbüslere de lisans ve izin verilmesi yoluyla gelir temini de borç krizlerinin üstesinden gelmenin bir yolu olarak kullanılmıştır.
- **Çok Taraflı Ticaret Sistemine Dahil Olma:** DTÖ Hizmetler Ticareti Genel Anlaşmasına (GATS) temel telekomünikasyon hizmetlerinde serbestleşme kriterlerinin eklenmesi ülkelerin bu sektörde serbestleşme sürecine girerek diğer mal ve hizmetlerin ticaretinde uygulanan hüküm ve koşullarda imtiyaz elde etmek istemelerine yol açmıştır.
- **Küresel Ekonomi ile Bütünleşme:** Gittikçe küreselleşen dünyada bilişim teknolojileri alanındaki gelişmişlik düzeyi ulusların rekabetçi yapılarını belirleyen önemli etkenlerden birisi olmuştur. Teknolojik olarak gelişmiş bir telekomünikasyon altyapısı kurmak aynı zamanda

¹³ Bunun önemli bir örneği olarak kablo-TV altyapısı üzerinden geniş bant internet hizmetinin sunulması gösterilebilir.

ülkelere yatırım çekmek için gerekli bir kriter haline gelmiştir. Serbestleşme, teknolojik değişimi takip için gereken maliyetlerde azalma ve yönetsel uzmanlık getirmektedir.

- **Sektörün Düşük Performansı:** Kamu telekomünikasyon operatörlerinin etkinsizlikleri, aynı zamanda doğal tekel teorisinin telekomünikasyon sektörüne uyarlanıp uyarlanamayacağı konusundaki gelişmeler serbestleşmeye daha etkin hizmet sunmanın yolu olarak bakılmasına neden olmuştur.
- **Erişimin Kolaylaştırılması ve Geliştirilmesi**

2.4. DTÖ TEMEL TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİ ANLAŞMASI

Telekomünikasyon sektörünün rekabete açılması konusunda kapsamlı bir fikir birliğinin oluşması ve serbestleştirme yönünde ciddi adımların atılması DTÖ bünyesinde sürdürülen Uruguay Turları sonrasında üye ülkelerin birtakım yükümlülüklerde bulunmalarıyla ortaya çıkmıştır (Mavroidis ve Neven 2000, 307). Uruguay Turlarına ait kararların yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1995 tarihinde aslında telekomünikasyon sektörüyle ilgili herhangi bir anlaşma mevcut değildir. Hükümetler, telekomünikasyon sektörüyle ilgili yaşanan sorunları çözümsüz bırakmaktansa bu alanda bir anlaşmaya ulaşıncaya kadar müzakerelere devam etmeyi kararlaştırmışlardır. Bu karara göre temel telekomünikasyon hizmetlerinde müzakereler en geç 16 Mayıs 1994'te başlayacak ve 30 Nisan 1996 tarihinde sonuçlandırılacaktır. Kararda da ifade edildiği üzere müzakereler 30 Nisan 1996'da tamamlanmış, Hizmetler Ticareti Konseyi, "*temel telekomünikasyon hizmetlerinde yükümlülükler*" üzerine bir karar almıştır. Bunun yanında Hizmetler Ticareti Genel Anlaşmasına (GATS) dördüncü bir protokol eklenerek bu anlaşmanın 1 Ocak 1998'de yürürlüğe girmesi kararlaştırılmış, nihai anlaşma ise Şubat 1997'de 69 devlet tarafından imzalanmıştır. Telekomünikasyon hizmetleri müzakerelerinin diğer müzakerelerden ayrı yürütülmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, telekomünikasyon hizmetlerine erişim olmaksızın diğer birçok hizmetin verilemediği veya yeteri kadar verilemediği görülmüştür. İkinci olarak ise, diğer birçok alanda ticaret önündeki engeller çoğunlukla devletler tarafından çıkarılırken, telekomünikasyon sektöründe engeller değişik şekillerde ortaya çıkabilmekte ve özel teşebbüsler de engeller oluşturabilmektedir (Cowhey ve Klimenko 1999, 7).

Anlaşma, taraf ülkelere temel olarak iki yükümlülük getirmiştir. Bu yükümlülükler kamu telekomünikasyon şebekesi ve hizmetlerinin kullanımının ve bunlara erişimi etkileyen her türlü bilginin şeffaflığının sağlanması ile kamu telekomünikasyon şebeke ve hizmetleri kullanımının ve bunlara erişimin garanti edilmesidir. Ekim 1997 tarihinde de altı prensip üzerinde anlaşılmış ve bu prensipleri içeren bir referans belge yayımlanmıştır. Referans Belge iki sebeple ortaya çıkmıştır. İlk olarak ülkelerin kendi tekelci yapılarını rekabete açma

konusundaki uygulama farklılıklarının da serbest ticareti engelleyici rol oynayabilmeleri nedeniyle Belge, rekabetin ya da rekabetçi yapıya geçişin nasıl olacağı konusunda temel bir anlayış birliği oluşturma konusunda bir fırsat yaratacaktır¹⁴. İkinci sebep ise, yaptırım gücü olmayan hiçbir pazar açma taahhüdüne güven duyulmamasıdır. Belgede yer alan prensipler şunlardır:

- Hükümetler ana sağlayıcı (supplier) ile ilgili birtakım düzenlemeler yapmalıdır. Ana sağlayıcı zorunlu unsur¹⁵ niteliğinde olan kamu telekomünikasyon şebekesini kontrol eden işletmecidir.
- Hükümetler yerleşik operatörlerin rekabeti bozucu davranışlar içinde bulunmalarını engellemek için gerekli tedbirleri almalıdır.
- Hükümetler yerleşik operatörün teknik olarak mümkün olan her noktada arabağlantı imkanı sunmasını sağlamalıdır.
- Hükümetler evrensel hizmeti sağlamak için gerekli tedbirleri almalıdır. Evrensel hizmet politikaları şeffaf ve rekabetçi açıdan tarafsız olmalı; tasarlanan amaca ulaşmak için gerekenden fazla maliyetli ve ayrımcı olmamalıdır.
- Düzenleyici otoriteler yerleşik operatörden ayrı ve pazardaki tüm aktörlerden bağımsız olmalıdır.
- Hükümetler frekans kaynağı gibi kısıtlı kaynakların dağıtım ve kullanılmasında nesnel, şeffaf ve ayrımcı olmayan yöntemler kullanılmalıdır (Mavroidis ve Neven 2000, 311).

Birkaç istisna dışında çoğu ülke 1 Ocak 1998 itibariyle pazara girişi açma yükümlülüğü altına girmiştir¹⁶. Bu açıdan DTÖ Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşması özellikle gelişmekte olan ülkelerin telekomünikasyon hizmetleri pazarlarını rekabete açmaları açısından önemli bir girişim ve aynı zamanda çerçeve olmuştur.

¹⁴ J. Bhagwati gibi bazı yazarlar ise düzenleyici normların aynı olmasının istenmesinin serbest ticaret anlayışına karşı olacağını (ve yararsız olduğunu) çünkü ülkeler arası farklılıkların ve bu farklılıkları kullanarak uzmanlaşmaya gidilmesinin serbest ticaretin yararlarını artıracığını iddia etmektedirler (Cowley ve Klimenko, 1999, 6).

¹⁵ “Zorunlu unsur” kavramıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Richard Wish, Competition Law, 2001; Suat Ölmez, Rekabet Hukukunda Zorunlu Unsur Doktrini ve Uygulaması, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, No: 33, 2003.

¹⁶ DTÖ bünyesinde telekomünikasyon sektörünü rekabete açma taahhütünde bulunan ülkeler arasında Aralık 2001’de DTÖ’ye üye olan Çin Halk Cumhuriyeti de bulunmaktadır (ITU, 2002, 5).

BÖLÜM 3

SERBESTLEŞME SÜRECİ ve REKABET KURALLARI

Önemli ölçüde DTÖ Temel Telekomünikasyon Hizmetleri Anlaşmasıyla öngörülen üye ülke yükümlülükleri nedeniyle hızlanan serbestleşme süreci sonunda, temel hizmetler ve kiralık devreler ayrı tutulduğunda ülkelerin büyük bir çoğunluğunda rekabetçi piyasa yapılarına geçilmiş bulunmaktadır (OECD, 2003)¹⁷. Serbestleşme sürecinde yaşanan bu cesaret verici gelişmelere rağmen dünya genelinde tam olarak rekabetçi bir yapı kurulup kurulamadığı yönünde çekişmeler halen mevcuttur. Temel telekomünikasyon hizmetleri sunma konusunda 79 ülke tarafından rekabetçi bir yapıya izin verilmiş olunmasına rağmen sadece 46 ülkede ikinci bir sabit şebeke operatörü mevcuttur (ITU 2002, 6). Aynı şekilde, kablo-TV pazarlarını serbestleştirdiklerini ifade eden ülkelerin küçük bir kısmı gerçek anlamı ile etkin bir rekabetçi pazar yapısı kurmuş durumdadır. Örneğin, hemen hemen tüm Afrika ülkelerinde kablo-TV operatörlerinin faaliyet göstermesine yetki verilmişken, 2002 yılı itibariyle bu ülkelerin çoğunda bir tane dahi kablo-TV operatörü bulunmamaktadır (ITU 2002, 6).

Piyasada yerleşik operatöre tanınan tekel hakkının kaldırılması piyasanın bir anda rekabetçi bir yapıya bürünmesini sağlamamaktadır. Rekabetçi bir yapının kurulması önünde en belirgin engel yerleşik firmanın¹⁸ serbestleşme süreci sonunda bazı pazarlarda halen hakim durumda bulunmasıdır (Geradin

¹⁷ Yatırım alanında yaşanan sıkıntılar nedeniyle yerleşik operatörün özelleştirilmesinin geciktiği birtakım ülkelerde ise telekomünikasyon sektörünün birçok segmentinde rekabete geçiş de gecikmiş durumdadır. Bu ülkeler Mısır, Honduras, Kenya, Tanzanya, Tayland ve Türkiye'dir (ITU, 2002, 5).

¹⁸ Bu çalışmada yerleşik firma veya yerleşik operatör ile kastedilen, serbestleşme öncesinden beri piyasada faaliyet göstermekte olan ve serbestleşme sonrası tekel hakkını yitiren operatörlerdir.

2000, 181). Bu nedenle etkin bir rekabet ortamının tesisi için gerekli olan rekabet sorunlarının çözümü, önemini kaybetmemiştir.

3.1. TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE REKABET KURALLARININ UYGULANMASI

Her ne kadar telekomünikasyon sektörü rekabete açılrsa da, pazarlar bir anda rekabetçi bir yapıya kavuşmamaktadır. Sektörün ekonomik özellikleri bazı kısımlarında pazar gücünün yerleşik operatörler elinde yoğunlaşmasını destekler niteliktedir. Bu özellikler aşağıda verilmiştir:

- Şebeke dışsallıkların mevcudiyeti müşterilerin, şayet arabağlantı ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılmadıysa, şebekesi daha geniş olan operatörü seçmesine yol açmaktadır,
- Sektörün bazı kısımlarında (örneğin yerel sabit şebekede) yüksek batık maliyetler halen mevcuttur ve
- Yerleşik operatörün uzun süredir faal olmasından kaynaklanan birtakım avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar kısaca şunlardır:
 - Sektörün bazı kısımlarında ölçek ve kapsam ekonomilerinin mevcudiyeti,
 - Yüksek abone sayısına sahip olunması,
 - Zorunlu unsur niteliğinde bir tesise veya şebeke unsuruna sahip olunması,
 - Finansal kabiliyet ve pazardaki tecrübe,
 - Hizmetler arası çapraz sübvansiyon yapma potansiyeli,
 - Dikey entegrasyon (ITU 2002, 9; Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 10).

Birçok durumda yukarıda sayılan haller, yerleşik operatörün pazardaki gücünü kötüye kullanmasına yol açabilmektedir. Pazar sorunları ve rekabetçi yapıyı olumsuz etkileyebilecek riskler göz önüne alındığında, hükümetler yaşanabilecek sorunların etkilerini azaltmak amacıyla pazara doğrudan müdahale edebilmektedir. Müdahale genel olarak iki başlık altında toplanabilir: telekomünikasyon düzenlemeleri (regülasyon) ve rekabet kuralları.

Telekomünikasyon tekellerinin olumsuz sonuçlarını azaltmak ve birtakım politika hedeflerini gerçekleştirmek üzere dizayn edilen sektörel düzenleyici otoritelerinin rolü, evrensel hizmet amacını gerçekleştirmekten tüketici haklarının korunmasına kadar uzanabilmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek için, düzenleyici otoriteler tüm sektöre veya sektörün bir kısmına uygulanmak üzere çoğunlukla, *ex-ante* olarak tabir edilebilecek, birtakım pazar davranışlarını tanımlayan ve bu davranışlara uygulanacak

normları içeren kurallar koymaktadır. Bu kurallar tüketici haklarının korunmasından nihai fiyatların ve erişim koşullarının belirlenmesine kadar, geniş bir yelpaze içerisinde olabilmektedir (ITU 2002, 10). Birçok ülke aynı zamanda rekabete aykırı uygulamaları engellemek üzere rekabet kuralları uygulamakta ve bu tür kurallar, kuralları uygulamakla yükümlü otoritelere geniş bir ex post hareket alanı bırakmaktadır.

Sektörel düzenlemeler de rekabet hukuku da ekonomik etkinliği artırmak gibi benzer amaçların gerçekleşmesine hizmet edebilmekte ve teşebbüslerin pazar gücü gibi benzer problemlerle karşı karşıya gelebilmektedirler. Fakat düzenlemeler ve rekabet hukuku iki ayrı düzlemde çalışmaktadır. Cawley'e (2002, 7) göre, rekabet hukuku sektörün yapısını veri olarak kabul etmekte ve ekonomik ve teknolojik gerekçelerle teşebbüslerin hakim durumlarını kötüye kullanmaları gibi istisnai durumlarda müdahale etmektedir. Sektörel düzenlemeler ise sektörün yapısından tatmin olunmaması nedeniyle müdahale etmekte, hem pazar yapısını hem de o pazarda faaliyet gösteren firmaların davranış tarzlarını düzenlemektedir¹⁹. Dolayısıyla, rekabet hukuku pazarı olduğu gibi almakta ve mevcut yapı içerisinde bir sorun ortaya çıktığı zaman müdahale etmekte; düzenlemeler ise, başlangıçta pazar yapısını değiştirmeyi amaçlamakta ve farklı ekonomik hedefleri gerçekleştirmek için çalışabilmekte²⁰, bu nedenle rekabet hukukunda her zaman gözetilen etkinlik amacından bazı sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmek için uzaklaşabilmektedir.

Rekabet kurallarının telekomünikasyon sektörüne uygulanmasında genel olarak iki temel kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır: pazar tanımı ve hakim durum.

3.1.1. Pazar Tanımı

Pazar tanımı iki açıdan önem arz etmektedir. İlk olarak, ilgili pazarın tanımlanması herhangi bir firmanın hakim durumda olup olmadığının tespiti için önemlidir. İkinci olarak, tanım birleşme ve devralmaların rekabetçi yapı üzerindeki etkilerini irdelemek amacıyla yapılan yoğunlaşma analizi için gerekli

¹⁹ Cawley burada, rekabet otoritelerinin pazar yapısının rekabet hukuku anlamında sürekli sorun yarattığı durumlarda düzenleyici otoriteler ve geniş anlamıyla idare ile pazar yapısının değiştirilmesi konusunda istişarede bulunabilecekleri, dolayısıyla yapının veya davranış tarzlarının değiştirilmesi yönünde bir etken olabilecekleri hususunu dikkate almamaktadır.

²⁰ Cawley çalışmasında sıkça yapılan bir hataya da değinmektedir. Rekabet hukukunun eylem sonrası devreye girdiği ve davranışsal veya yapısal birtakım yaptırımlar getirdiği için etkilerinin de davranış sonrası ortaya çıktığı yönündeki düşünce yanlıştır. Rekabet hukukunun davranışsal veya yapısal yaptırımlarının ağırlığı onun asıl caydırıcı etkisinin eylemden önce ve tüm firmalara karşı ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Cawley 2002, 7).

çerçeveyi oluşturmaktadır. İlk durumda pazar tanımı geriye dönük yapılmakta iken (ex post), ikinci durumda ileriye yönelik olarak yapılmaktadır.

İlgili ürün pazarının tanımlanmasında kullanılan en önemli yöntem olan ikame esnekliği analizinin hizmetler arası idraki güç farklılıklar barındıran ve birbiriyle arabağlantılı veya geçişken şebekelerin mevcut olduğu telekomünikasyon sektöründe uygulanması birtakım zorluklar yaratabilmektedir (ITU 2002, 12)²¹. Sadece sabit şebeke üzerinden telefon görüşmelerinin yapılabildiği dönemlerin aksine, günümüzde aynı şebeke üzerinden birden fazla hizmetin alınıyor veya birbirlerini ikame edebilecek hizmetlerin farklı şebekeler üzerinden sunuluyor olması, ikame esnekliği analizinin yapılmasını daha da güçleştirmektedir. Örneğin uluslararası telefon ve veri hizmeti almak isteyen büyük bir firma ister tüm bu hizmetleri kendisine noktadan noktaya bağlantı sunabilen bir telekomünikasyon operatöründen alabilmekte, isterse diğer şebekelerle arabağlantılar yoluyla faaliyet gösteren daha küçük şebekelere sahip operatörler aracılığıyla ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Ya da internet erişimi satın almak isteyen bir kullanıcı kablo-TV, ISDN, ADSL gibi birçok değişik seçenekle karşı karşıya kalabilmektedir. Dolayısıyla çoğu rekabet otoritesi teknoloji odaklı bir yaklaşım yerine, müşteriler tarafından birbirinin ikamesi olarak görünen ürünlerin gruplandırılması esasına dayanan müşteri odaklı bir yaklaşımı benimsemektedir (ITU 2002, 12).

Aynı tür zorluklar, ilgili coğrafi pazarın tanımlanmasında da yaşanmaktadır. Telekomünikasyon sektörü günümüzde şebekelerin birbirleriyle irtibatlandırıldığı ve tam anlamıyla coğrafi sınırların ayrıştırılmadığı bir sektör haline gelmiştir. İlgili ürün pazarının tespitine dair kullanımında birtakım sıkıntılar yaşanmakla birlikte, ikame esnekliği analizi ABD’de ve AT’de ilgili coğrafi pazarın belirlenmesinde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin öncelikle noktadan noktaya pazarlar belirlenmekte (NewYork Miami arası uzak mesafe telefon hizmetleri pazarı gibi), daha sonra benzer pazar ve düzenleme koşullarına sahip pazarlar bir arada gruplandırılmakta ve tek bir pazar olarak addedilmektedir. AT de benzer bir yöntem izlemekte ve işe rekabet ve düzenleme koşullarının yakın olduğu coğrafi alanı tanımlamakla başlamaktadır. Topluluk bu yaklaşımı kullanırken aynı zamanda arabağlantı ve ulusal dolaşım anlaşmalarının varlığını (veya yokluğunu) coğrafi pazarı tanımlamada kullanmaktadır. Örneğin ulusal dolaşım anlaşmalarının mevcut olduğu durumlarda Topluluk, GSM hizmetleri için Avrupa çapında pazar tanımlaması yapmış, aynı şekilde şebekeler arası arabağlantı anlaşmalarının mevcut olduğu

²¹ Rekabet hukukunda ilgili pazar kavramına yönelik detaylı bilgi için bkz. Murat Çetinkaya, İlgili Pazar Kavramı ve İlgili Pazar Tanımında Kullanılan Nicel Teknikler, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, No:4, 2003.

bir durumda ses hizmeti sunan yerel bir kablo şebekesi operatörünün ulusal coğrafi kapsama sahip olduğunu kabul etmiştir (ITU 2002, 12)²².

3.1.2. Hakim Durum

Rekabet hukukunda belirli eylemler hakim durumda bulunan bir teşebbüs tarafından yapıldığında yaptırımı maruz kalabilmektedir. Diğer bir deyişle, rekabet hukuku müdahalesini gerektirecek pazar gücü seviyesi “hakim durum” olarak ifade edilmektedir. Telekomünikasyon sektöründe hakim durumun tespiti için kullanılacak faktörler aşağıda verilmiştir:

- Pazar payı,
- Giriş engelleri,
- Firmanın toplam büyüklüğü,
- Teknolojik üstünlükler,
- Dengeleyici alım gücünün yokluğu veya düşüklüğü,
- Sermaye veya finansal kaynaklara kolay ya da imtiyazlı erişim,
- Ürün/hizmet çeşitliliği,
- Ölçek ve kapsam ekonomileri,
- Dikey entegrasyon,
- Gelişmiş dağıtım ve satış ağı,
- Potansiyel rekabetin yokluğu²³.

Hakim durumun belirlenmesinde başlangıç noktası genellikle pazar gücü olmakta, ürün ve hizmetlere göre pazar gücü değişik şekillerde hesaplanabilmektedir. Telekomünikasyon sektöründe pazar gücünün hesaplanmasında dikkate alınacak temel faktörler gelir, taşınan trafik miktarı ve ilgilenilen pazardaki abone sayısıdır. (ITU 2002, 13). Analizde, pazara giriş önünde engel niteliği taşıyabilecek özellikler arz etmesi nedeniyle, şebeke dışsallık etkilerine de özel bir önem verilmektedir. Her ne kadar zorunlu arabağlantı anlaşmaları yönünde yapılan düzenlemeler şebeke dışsallık etkilerinin önemini azaltsa da, geniş şebekeye sahip operatörlerin ve özellikle yerleşik operatörün, diğer operatörlerin pazarda etkin bir şekilde faaliyet göstermelerini engelleyecek eylemleri dikkatle takip edilmelidir (ITU 2002, 13; Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 15; 19).

²² bkz. Cegetel/Vodafone-SFR(1998) OJ C 16/13, Vodafone/Airtouch(1995) OJ C 295/2, Bell CableMedia/Cable&Wireless/Videotron ve Cable&Wireless/Nynex/BellCanada (1997) OJ C 24/22.

²³ Commission of the European Communities, Guidelines On Market Analysis And The Assesment Of Significant Market Power Under The Community Regulatory Framework For Electronic Communications Networks And Services (2002), OJ C 165/6, para. 78.

3.2. SERBESTLEŞME SÜRECİNDE REKABET KURALLARININ UYGULANMASI

Serbestleşme sonrası pazarın rekabetçi bir yapıya kavuşmasını teminen, serbestleştirme süreci sonunda, yerleşik firma tarafından uygulanabilecek birtakım kötüye kullanma eylemlerini²⁴ rekabet kuralları yahut *ex-ante* düzenlemeler yoluyla engellemek gerekmektedir. Bununla ilgili olarak iki amaç önem kazanmaktadır: serbestleşme sonrası pazara yeni giren operatörlerin yerleşik operatöre ait şebekelere ayrımcı olmayan bir şekilde erişimlerinin sağlanması ve yerleşik operatörün çapraz sübvansiyon yapmasının engellenmesi.

Öncelikle, yeni girenlerin yerleşik operatörlere ait zorunlu unsur niteliği taşıyan şebekelere ayrımcı olmayan bir şekilde erişimleri sağlanmalıdır. Yeni girenler pazarda faaliyet göstermek için yerleşik operatörlere ait şebekeleri kullanmak isteyecekler, yerleşik firmalar ise buna karşı çıkacaklardır²⁵. Bunun engellenmesi için pazarın serbestleşmesinin hukuki dayanağını oluşturan mevzuatın çoğunda pazara yeni giren operatörlerin şebeke unsurlarını ayrımcı olmayacak şekilde kullanmalarıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler olmasa dahi, pazarda faaliyet göstermek isteyen oyuncuların ayrımcı olmayacak şekilde yerleşik firmanın şebeke ve tesislerinden yararlanmasını sağlamanın bir diğer yolu rekabet kurallarının uygulanmasıdır. Hakim durumda olan yerleşik operatörlerin, rekabet hukuku gereğince diğer operatörler için geçerli olmayan bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Hakim durumdaki bir firma diğer firmaların zorunlu unsur niteliğinde olan unsurlara erişim taleplerini, objektif gerekçeler saklı kalmakla birlikte, karşılamakla yükümlüdür. Yeni girenlerin şebeke unsurlarından yararlandırılması sağlandıktan sonra, bu yararlandırmanın hangi fiyattan olacağı önem kazanmaktadır. Düşük fiyatlama, şebeke sahibi yerleşik operatörün yatırım yapma güdüsünü azaltabilir. Yüksek fiyatlar ise erişim sunmanın bir anlamda reddi anlamına gelebilir. Bu ikinci durum aynı zamanda şebekenin gereksiz yere duplike edilmesi gibi iktisadi ve ticari açıdan yanlış bir güdülenmeye de yol açabilir.

²⁴ Telekomünikasyon pazarlarının rekabete açılmasından sonra, pazarda faaliyet gösteren yerleşik operatörler tarafından gerçekleştirilebilecek olan hakim durumun kötüye kullanılması eylemleri kısaca şunlardır (Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 16):

- Zorunlu unsur niteliğindeki bir unsura erişimin engellenmesi veya zorlaştırılması,
- Rakiplere aşırı fiyatlarla veya ayrımcı koşullarla mal ve hizmet sunulması,
- Yıkıcı fiyatlama,
- Rekabetçi olmayan hizmetlerden elde edilen gelirlerle rekabetçi hizmetlerin fiyatlarının sübvansiyonu (çapraz sübvansiyon),

• Abone kazanımında avantaj elde etmek üzere bazı mal ve hizmetlerin birlikte sunumu.

²⁵ Karşı çıkma halleri erişim için yüksek bedel talep edilmesi veya teknik birtakım zorluklar çıkarılması gibi değişik şekillerde ortaya çıkabilecektir.

İkinci olarak, yerleşik operatörlerin rekabet koşullarını bozabilecek çapraz sübvansiyon uygulamalarının engellenmesi serbestleşme sonrası rekabetçi bir pazar yapısının kurulabilmesi için önem arz etmektedir. Kamu tekelleri tarafından birtakım sosyal ve endüstriyel amaçlara erişmek üzere kullanılan (Geradin 2000, 189) çapraz sübvansiyon, sektörün tamamı tekel operatörün elinde iken herhangi bir sorun çıkarmamaktadır. Fakat serbestleşmeyi müteakip rekabetçi pazarlar ortaya çıktığı zaman, rekabetçi olabilecek hizmetlerin tekel tarafından sübvansiyonla edilmemesi o rekabetçi hizmetlerde etkin firmaların dışlanmasına neden olabilmekte, dolayısıyla yerleşik operatör rekabete maruz kalacağı hizmet alanlarında çapraz sübvansiyon yoluyla etkin firmaların girişini engelleyebilmektedir. Rekabetçi olan ve olmayan hizmetlerin yan yana bulunduğu bir piyasada çapraz sübvansiyonun her zaman rekabeti etkilediğini söylemek de doğru olmamaktadır. Rekabetçi olmayan bir hizmetin rekabetçi olan veya olmayan bir başka hizmet tarafından sübvansiyonla edilebilmesi durumunda rekabet kuralları açısından herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır (Geradin, 2000, 191). Burada önemli olan sübvansiyonla edilen hizmetin rekabetçi pazarda yer alıp almadığıdır.

Çapraz sübvansiyonu engelleme en radikal yolu, teşebbüsün faaliyet gösterdiği pazarlara göre bölünmesi ve her bir pazarda ayrı hukuki kişiliklerde operasyonlarını sürdürmesinin sağlanmasıdır. Bu yöntem kısaca dikey ayrıştırma olarak adlandırılmaktadır. Ayrıştırma aynı zamanda hizmet sunmayı reddetme ve aynı koşullardaki kullanıcılar arası ayırım yapılması gibi birtakım eylemleri de engelleyici niteliktedir. Dikey ayrıştırma sonrası, ortaya çıkan operatörlerin ayrıştırılmış pazarların hepsinde faaliyette bulunmasının yasaklanması olarak ifade edilebilecek olan iş sahası kısıtlaması, tanımından da anlaşılacağı üzere genellikle ayrıştırma ile beraber, serbestleşme sonrası rekabetçi pazar yapılarına kısa sürede ulaşmak için etkin bir şekilde kullanılacak olan bir önlemdir. İş sahası kısıtlamasına verilebilecek en iyi örnek, ABD’de AT&T’nin ayrıştırılması sonucu bölgesel telefon operatörlerinin (Baby Bells-RBOC’s) uzak mesafe telefon hizmeti sunmalarının yasaklanmasıdır (Laffont ve Tirole 2000, 19). Bununla birlikte, yerleşik operatöre iş sahası kısıtlaması getirilmesine, teknolojik gelişime engel olacağı gerekçesiyle karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Birçok ülkede yerleşik operatörler geniş mali kaynakları sayesinde pazarlarda yeniliğin öncüsü olmuşlardır. Örneğin İskandinav ülkelerinde yerel operatörlerin yoğun bir rekabetle karşılaşmaları mobil telekomünikasyon hizmetleri pazarının hızla gelişmesine yol açmıştır. Aynı şekilde Japonya’da da yerleşik operatör NTT, sektöre internet hizmetlerini tanıtan firma olmuştur (ITU 2002, 15).

Çapraz sübvansiyonu engellemek için alınabilecek bir diğer önlem ise muhasebelerin ayrılmasıdır (Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 19; Geradin 2000, 192). Ayırma temel olarak, rekabetçi bir yapıda sunulan hizmetler ve rekabetçi olmayan bir yapıda sunulan hizmetler ile ilgili muhasebe kayıtlarının

birbirlerinden ayrı tutulmasıdır. Muhasebelerin ayrılması yükümlülüğü pazarda faaliyet gösteren tüm operatörlere getirilebilir. Bununla birlikte esas olan, bu yönde bir yükümlülüğün pazarda hakim konumda bulunan veya etkin pazar gücüne sahip operatörlere getirilmesidir. Ayrımla amaçlanan, operatörlerin hangi hizmetleri hangi maliyetlerle pazarda sunmaya hazır hale geldiklerinin tespitidir. Böylelikle hangi hizmetin maliyetinin altında fiyatlandırıldığı da net bir şekilde tespit edilebilecektir.

Pazarda çapraz sübvansiyonun engellenmesi açısından dikey ayrıştırmanın muhasebe ayrımına nazaran daha etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, dikey ayrıştırma ekonomik olarak maliyetli ve politik olarak da zor bir süreçtir. Birçok ülke yerleşik operatörün bölünmesine telekomünikasyon pazarlarının küreselleşmesi sonucu pazar büyüklüğünün ve tüm segmentlerde noktadan noktaya hizmet sunmanın önem kazanması nedeniyle karşı çıkmaktadır (ITU 2002, 16). Dikey ayrıştırmanın diğer bir dezavantajı da, şebekeler arası mevcut olabilecek kapsam ekonomilerinden yararlanılmasını engellemesidir (Geradin 2000, 192).

3.3. REKABET KURALLARI - SEKTÖREL DÜZENLEMELER ETKİLEŞİMİ

Serbestleştirilen bir pazarda eğilim, düzenleyici kuralların azaltılması ve pazarın olabildiğince kendi dinamikleri ile çalışması, herhangi bir sorun ortaya çıktığında da rekabet otoritesinin devreye girmesi yönündedir. Bu durum Newbery (2000, 170) tarafından kısaca şöyle ifade edilmektedir: “*Mümkünse rekabet, kaçınılmaz ise düzenleme*”. Rekabetin üretim etkinliğini artırmak üzere maliyetleri azaltmada ve dağıtım etkinliğini artırmak üzere de fiyatları maliyetler seviyesine çekmede düzenlemeden daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Fiyatların rekabetçi yapının getirdiği dinamikler dışında herhangi bir düzenleme ile belirlendiği durumlarda üretim etkinliğini artırmak ve etkinlikten doğan bu faydayı dağıtmak konusunda sorunlar ortaya çıkmaktadır (Newbery 2000, 171). Nitekim serbestleşmenin amaçlarından birisi de düzenlemeleri gerekli olan yerler ile sınırlamak, dolayısıyla düzenlemeden kaynaklanabilecek etkinsizlikleri engellemektir. Düzenlemenin rekabet düzeninden daha az etkin olmasının nedenleri kısaca şöyle ifade edilebilir:

- Düzenleme sonucu belirlenmiş fiyatlar bazı gruplara fayda sağlamak üzere maliyetlerden uzaklaşabilir.
- Düzenleme ile evrensel hizmet gibi ekonomik olmayan birtakım amaçlar güdümlüyor olabilir.

- Düzenleme yöntemlerinin verimlilikle ilgili bazı sorunlara yol açabilme ihtimalleri bulunmaktadır²⁶.
- Rekabet düzeninde düzenleme yapılan piyasalarda bulunmayan bir durum daha vardır: batma olasılığı. Çoğu düzenlenen firma hukuken batmamayı garanti altına alırken rekabetçi bir piyasada faaliyet gösteren aktörler için böyle bir durum söz konusu değildir (Newbery 2000, 174).

Bununla birlikte, serbestleşmeyle birlikte düzenlemeler tamamen sona ermemektedir. Halihazırda telekomünikasyon sektörünün (ve diğer tüm sektörlerin) herhangi bir sektörel düzenleme veya düzenleyici kuruluş olmaksızın rekabet kuralları ile işlediği tek ülke Yeni Zelanda'dır. Birtakım ülkeler de, özellikle herkes için aynı hüküm ve şartları içeren arabağlantı anlaşmalarının özel durumları yansıtmaktan uzak olduğu gerekçesiyle, *ex-post* düzenlemelere ya da rekabet kurallarının uygulanmasına daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Böylelikle, arabağlantı anlaşmaları söz konusu olduğunda, hüküm ve şartlar öncelikle taraflar arası müzakereler yoluyla belirlenmeye çalışılmakta, bunda başarısız olunursa rekabet otoritesine veya sektörel düzenleyici otoriteye başvurulmaktadır. Bununla birlikte birçok ülkede yaşanan bir diğer gelişme, rekabet hukuku prensiplerinin düzenleyici çerçevelere adapte edilmesidir. Bu prensipler pazarın tanımını ve hakim durum tespitini de kapsamaktadır. Fakat düzenleyici otoriteler tarafından uygulanan pazar tanımlaması ve hakim durum tespiti rekabet otoritelerince uygulanan yaklaşımdan farklı olabilmektedir. Örneğin, düzenleyici otorite talep ve arz ikamesi analizleri yerine hizmet sınıflandırması yaklaşımını kullanabilmektedir. ABD'de Federal Haberleşme Komisyonu bilgi hizmetleri ve taşıyıcı hizmetleri şeklinde bir ayrıma gitmektedir (ITU 2002, 19). Bu ayrımlar hangi düzenlemelerin hangi hizmet gruplarına uygulanacağını belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda sektörel düzenleyici otoriteler belirli sınırlar içerisinde düzenleme yaptıkları için vak'alar karşısında rekabet otoriteleri kadar esnek olamamaktadırlar. Daha önce de ifade edildiği gibi, sektörel düzenlemeler telekomünikasyon sektörünün sınırları içerisinde uygulanabilmekte ve bu sınırlar (teknolojik gelişme sonucu yeni hizmet türlerinin ortaya çıkması gibi nedenlerle) genişleyince düzenlemeler bu yeni duruma hemen uyum sağlayamamaktadır. Bununla birlikte, yapılan düzenlemeler bazı durumlarda rekabet kurallarında öngörülen birtakım yükümlülüklerin ötesine geçebilmektedir. Bunlardan bazıları hakim durumda olmayan işletmelere arabağlantı yükümlülüğü getirilmesi, asgari

²⁶ Örneğin fiyat düzenleme yöntemlerinden maliyet artı yöntemi her durumda maliyetin üzerinde getiri garantisi verdiği için verimlilik kaygılarını bertaraf edebilir. Tavan fiyat yöntemi işletmeyi verimli olmaya sevk etmektedir fakat firmanın gözden geçirmeye kadar verimlilik artışı nedeniyle sağladığı karların bir kısmının gözden geçirme neticesinde elinden gitmesine yol açacağından, bir noktadan sonra firmanın maliyetlerini düşürme yönündeki motivasyonlarında azalmaya yol açabilir. Görece rekabet yöntemi ise kıyaslama için seçilen örneğin doğru örnek olup olmama riskini barındırır.

kalite standartlarının öngörülmesi ve birtakım bilgilerin zorunlu ifşasıdır. Sektörel düzenleyici otorite ile rekabet otoritesi arasında farklılıkların gösterilmesi bakımından aşağıdaki tablo yararlı olacaktır:

Tablo 2- Rekabet Otoritesi - Sektörel Düzenleyici Otorite Arasındaki Farklar

	REKABET OTORİTESİ	DÜZENLEYİCİ OTORİTE
ZAMANLAMA/ SÜREÇ	-Yaptırımları vak'adan sonra uygular. -Süreç spesifik şikayet veya re'sen incelemeyle başlar. -Kamuoyu katılımı için kapsam dardır.	-Düzenlemeler hem geriye dönük hem de ileriye yönelik uygulanabilir. -Resmi ve yarı resmi prosedürler uygulanabilir. -Kamuoyu müdahalesi için daha uygundur.
POLİTİKA ODAĞI	-Amaç rekabeti engelleyen eylemlerin azaltılmasıdır. -Dağılımda etkinlik üzerine yoğunlaşılır.	-Birden fazla politika amacını gerçekleştirmek üzere kullanılır. -Geleneksel tekel düzenlemesi dağılımda etkinliğin artırılması amacından ziyade farklı sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılır. -Tedrici düzenleme, pazarlar rekabetçi yapıya büründükçe rekabeti engelleyen eylemlerin önlenmesi amacıyla da kullanılabilir.
KAPSAM	-Ekonomi genelinde birden fazla endüstriyi kapsar. -Müdahale ve yaptırım konusundaki yetkilerin dar tanımlanması eğilimi mevcuttur.	-Endüstri-spesifiktir. -Birçok ekonomik ve sosyal amacı gerçekleştirmeyi temin için, yetkiler genellikle daha geniş tanımlanır.

Kaynak: Intven, Oliver ve Sepulveda, 2000.

Sektöre yönelik rekabet kurallarını kimin uygulayacağı konusunda ise, sonu getirilemeyen ve düzenleyici otoritenin mi, yoksa rekabet otoritesinin mi yetkili olmasının daha iyi sonuçlara yol açacağını gösteren herhangi bir bilimsel kanıt dayanmaksızın süren bir tartışma mevcuttur. Uygulamada hangisinin daha etkin veya tercih edilebilir olduğunu gösterir herhangi bir eğilim bulunmamaktadır. Örneğin İngiltere'de sektörel düzenleyici otorite OFTEL'in de rekabet kurallarını uygulama gibi bir görevi var iken, Avustralya'da rekabet otoritesi ACCC telekomünikasyon sektöründe hem rekabet kurallarını uygulamakta, hem de sektörde faaliyet gösteren yerleşik operatörle ilgili birtakım ekonomik (*ex-ante*) düzenlemeleri gerçekleştirmektedir (Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 5). Aynı zamanda, bir taraftan, ülkesinde piyasaların rekabete açılması sürecinde sadece rekabet otoritesi vesilesiyle gerekli düzenlemeleri yapan Yeni Zelanda telekomünikasyon sektöründe rekabetçi

yapının tesisi konusunda daha etkin davranabilmek için bir elektronik haberleşme komisyonu oluşturma çalışmalarını devam ettirmekte, diğer taraftansa idari yapılanmasında hem sektörel düzenleyici otoriteleri hem de rekabet otoritesini barındıran Hollanda, sektörel düzenleyici otoritenin rekabet otoritesi altında ve ona bağlı olarak faaliyet göstermesine yol açacak bir çalışma yapmaktadır (ITU 2002, 23). Bununla birlikte bir noktaya tekrar değinmekte fayda bulunmaktadır. Sektörel düzenlemeler pazarda rekabetçi yapı etkin bir şekilde oluşunca ve pazarın kendi dinamikleriyle işlemesi mümkün hale gelince tedrici olarak ortadan kaldırılmalıdır (veya kaldırılacaktır). Pazar rekabetçi bir yapıya kavuştuğu andan itibaren rekabet kuralları serbestleştirilmiş olan pazarda görülebilecek piyasa aksaklıklarının bertarafı için yeterli olacaktır. Bu noktada da rekabet kurallarının rekabet otoritelerince uygulanacağı konusunda herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Nitekim Kanada'da sektörel düzenleyici otorite CRTC, herhangi bir pazarda telekomünikasyon hizmetleri yeterli derecede rekabetçi yapı içerisinde verilmeye başladığı zaman, o pazarda düzenleme yapmaktan kaçınmakla yükümlüdür (Intven, Oliver ve Sepulveda 2000, 5).

BÖLÜM 4

SERBESTLEŞME SÜRECİNDE ÜLKE UYGULAMALARI

4.1. POLONYA

Serbestleşme sürecinin 1990'da başladığı Polonya'da, bu tarihten itibaren sektörde yaşanan gelişmeler üç aşamada incelenebilir:

- **Birinci Aşama (1990-1994):** 1990 tarihli Telekomünikasyon Yasası'nın kabulüyle birlikte Polonya Posta Telgraf ve Telefon İdaresi, telefon ve posta şirketleri olmak üzere iki ayrı şirkete dönüştürülmüş, telekomünikasyon hizmetleri de Telekomunikacja Polska S.A. (TPSA) tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 1992 yılında yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarında tekelin sona ermesiyle birlikte özel teşebbüsler yerel telekomünikasyon hizmeti sunmaya başlamışlardır. Bu dönemde yerleşik operatör TPSA'nın ülke sathına yayılmış şebekesine alternatif olabilecek yerel şebekelerin oluşturulabilmesi için, girişimcilere yerel alanlarda telekomünikasyon şebekesi kurma ve işletme hakkı verilmiştir (Dornisch 2001, 387). Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı rekabetçi bir düzeni temin için ilk etapta duopol bir yapıya yol açacak şekilde her numara bölgesinde sadece bir operatöre lisans vermiş, Bakanlığın daha sonra Varşova bölgesine birden fazla yerel telefon lisansı vermesiyle bu durum değişmiştir (OECD 2002a, 8).
- **İkinci Aşama (1995-2000):** İlk aşamada uygulanan politikanın şebeke gelişimi için gerekli motivasyonu sağlamadığının görülmesi üzerine 1995 yılında yasada yapılan değişikliklerle birlikte daha geniş alanlar için imtiyaz verilmesi yoluna gidilmiştir (Dornisch 2001, 390). 1995'te yasanın değişmesiyle birlikte telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili olarak imtiyaz ve izine dayalı bir rejim oluşturulmuştur. Lisanslar hem izinleri hem de imtiyazları kapsamakta, ilki telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi; ikincisi ise

telekomünikasyon şebekelerinin kurulması ve iletilmesi için verilmektedir (OECD 2002a, 9). Bu dönemde uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri ile ilgili olarak üç adet lisans verilmiştir.

- **Üçüncü Aşama (2000-):** Bu aşama AB direktifleri ile uyumlu bir şekilde telekomünikasyon pazarının tamamen serbestleşmesi üzerine kurulmuş ve bunu gerçekleştirmek üzere 2000 yılında yeni telekomünikasyon yasası kabul edilmiştir²⁷. Yasa ile getirilen değişiklikler kısaca şöyledir:
 - Telekomünikasyon lisanslama rejimi değiştirilmiştir. Yasa ile birlikte ihale süreci sadece kısıtlı olan frekans ve numara kaynaklarının kullanılacağı telekomünikasyon hizmetleri için uygulanacaktır.
 - Ocak 2003 tarihinde sona erecek olan uluslararası sabit şebeke telekomünikasyon hizmetleri hariç, telekomünikasyon işletmeciliği üzerindeki yabancı pay sahipliğine ilişkin kısıtlamalar kaldırılmıştır.
 - Ocak 2003'ten itibaren telekomünikasyon pazarında sınırlandırılmamış rekabet başlayacaktır.
 - Ulusal düzenleyici otorite kurulmuştur.
 - Evrensel hizmetle ilgili tanımlamalar yapılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi günümüz Polonya telekomünikasyon pazarının şekillenmesiyle ilgili temel düzenleme 2000 tarihli Telekomünikasyon Yasası'dır. Yasanın amaçları pazara girişin hızlandırılması, yeni düzenleyici çerçevenin oturtulması, evrensel hizmet yükümlülüğünün yerine getirilmesi ve kullanıcıların çıkarlarının korunmasının sağlanmasıdır (OECD 2002a, 10).

Yeni yasa, telekomünikasyon pazarlarının tedrici serbestleşmesini amaçlamakta ve telekomünikasyon pazarlarına erişim ve evrensel hizmet sağlamanın maliyeti ile ilgili önemli istisnalar barındırmaktadır. Yasa ile TPSA uluslararası ses iletimi hizmetlerinde 2003 yılına kadar tekel hakkını korumuştur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi yerleşik operatörün özelleştirilmesi sürecinde değerini artırma düşüncesi olmuştur (Cowhey ve Klimentko 1999, 33; Kubasik 2003, 6). Bu da yerleşik operatöre hem düzenlenmemiş bir pazarda yüksek karlar elde etme şansı vermiş hem de rekabetçi bir yapıya kavuşturulmuş olan yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarında çapraz sübvansiyon riskini doğurmuştur. Yasa ile getirilen diğer bir

²⁷ 1990 tarihli ilk yasada eksik olan hususlardan bazıları sektörel düzenleyici otoritenin oluşturulmaması ve Bakanlığın hem düzenleyici yetkilere hem de yerleşik operatör TPSA'ya sahip olmasıdır (Cowhey ve Klimentko 1999, 32).

istisna ise etkin piyasa gücüne sahip işletmecilerin evrensel hizmet sepetine dahil olan hizmetlerinde maliyete dayalı fiyatlama yapma yükümlülüklerinin Ocak 2004 tarihine kadar ertelenmesidir (OECD 2002a, 10).

Pazardaki hakim operatör TPSA'dır. TPSA yerel telefon hizmetleri pazarının halen en önemli oyuncusudur. 2000 yılı itibariyle yerel telefon hizmetleri pazarında yaklaşık %93'lük payı bulunan TPSA, uluslararası telefon hizmetleri pazarındaki tekel hakkını da 2003 yılı başına kadar korumuştur. Dolayısıyla Polonya'da telekomünikasyon endüstrisinin 2003 yılından önce tam olarak serbestleştirildiğini söylemek mümkün değildir. 2002 yılı itibariyle Polonya telekomünikasyon sektörünün yapısı şöyledir:

Tablo 3 - Polonya Telekomünikasyon Sektörü Pazar Yapısı

	Ulusal Sağlayıcılar	Bölgesel Sağlayıcılar	Toplam Sağlayıcı
Yerel Telefon Hizmetleri	1	52	53
Uzak Mesafe Telefon Hizmetleri	4	-	4
Uluslararası Telefon Hizmetleri	1	-	1
Mobil Telefon Hizmetleri	3	-	3
Kablo-TV	-	-	569

Kaynak: OECD, 2002a.

1992 yılından bu yana bazı operatörler TPSA ile küçük yerleşim birimlerinde rekabet etmektedirler. 1996 yılından itibaren de büyük yerleşim birimlerinde yerel telekomünikasyon hizmetleri sunulması için lisanslar verilmeye başlanmıştır²⁸. Yerleşik operatör TPSA dışındaki başlıca yerel telekomünikasyon hizmet sunucuları Netia ve El-Net'dir. El-Net, telekomünikasyon ve elektrik sahasında faaliyet gösteren firmaların birleşmesi sonucu ortaya çıkmış olan Elektrim isimli bir şirketin sahipliğindedir (OECD 2002a, 11). El-Net'in yerel telefon hizmetleri pazarında yerleşik operatöre rakip olarak faaliyete geçmesi rekabetçi yapıya geçiş sürecinin uzun sürmesi beklenen yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarında yerleşik operatörlere hangi yollarla alternatif oluşturulabileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yine de tüm bu girişimlere rağmen yerleşik operatör TPSA'nın yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarındaki payı halen çok yüksek oranlardadır (2000 yılı için %93). TPSA'nın yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarındaki hakim konumunun devam etmesinin en önemli nedenlerinden biri, 2002 yılına kadar, Varşova bölgesi dışındaki yerleşim birimleri için yerleşik operatöre alternatif olarak faaliyet gösterecek sadece bir teşebbüse izin verilmesidir

²⁸ 1998 yılında yerel şebekede faaliyet göstermek için imtiyaz verme süreci bittiğinde, 43 operatöre 90 imtiyaz tanınmış durumda idi (Dornisch 2001, 388).

(Kubasik 2003, 6). Yerleşik operatörün pazar payının halen yüksek oranlarda olması, diğer bir ifadeyle yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarında istenilen rekabet ortamının halen yaratılamamış olması, sabit hat oranının istenilen seviyelere çıkmasının önünde de bir engel oluşturmuştur. Yerleşik operatörle rekabet halinde olan işletmeler, faaliyet zararlarının meydana gelmesi ve ilk yıllarda istenilen nakit girişinin sağlanamaması nedeniyle lisans sözleşmelerinde bulunan şebeke yapımı ve genişletmesi koşullarını yerine getirememişlerdir. Örneğin 1999 yılı için 846.000 yeni hat inşa etmesi gereken Netia, bu rakamın yalnızca yarısı kadar yeni hat kapasitesi inşa edebilmiştir (OECD 2002a, 11).

2000 yılında Haberleşme Bakanlığı iki adet sabit şebeke üzerinden uzak mesafe telefon hizmeti lisansı vermiştir. Lisansları alan konsorsiyumların içerisinde elektrik iletim ve petrol firmaları da bulunmaktadır. 2001 yılında da bir diğer lisans bir İngiliz elektrik firmasıyla Polonya demiryolu işletmecisinden oluşan bir konsorsiyuma verilmiş olup, üç uzak mesafe operatörü de Mart 2002'den beri hizmet sunmaktadır. Bu durum, yukarıda da ifade edildiği gibi, yerleşik operatörlere ilk etapta güçlü bir alternatif operatör çıkarmak için kullanılabilir etkili yöntemlerden birisinin, serbestleşme başladığı zaman ülkede elektrik iletim, su iletim veya demiryolu hattı gibi kurulu bir şebekeye sahip işletmelerin faaliyetlerine izin verilmesi veya bu altyapıların telekomünikasyon hizmetlerinin sunumu için kullanılmasının sağlanması olduğunu göstermektedir.

Mobil telefon hizmetleri pazarının rekabete açılması diğer pazarlara oranla daha hızlı gerçekleşmiş, serbestleşme yoluyla hızla artan ve sabit şebeke hizmetleri tarafından karşılanamayan telekomünikasyon hizmetleri talebini karşılama olanağı bulunmuştur. Pazarda üç adet operatör bulunmaktadır: Centertel, PTC ve Polkomtel. Sabit telekomünikasyon hizmetleri pazarında hakim durumda bulunan TPSA, Centertel'in çoğunluk hisselerine sahiptir.

Birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi kablo-TV işletmecileri kamu sabit telekomünikasyon şebekesine alternatif oluşturabilecek niteliktedir. Bununla birlikte, Polonya'da kablo-TV ile ilgili iki sorun bulunmaktadır. Öncelikle, TPSA kendi hatlarının sadece kablo-TV yayını için kullanılmasına izin vermekte, veri iletimi ve internet trafiği taşınması durumlarında kendi ekipmanlarının kullanımına son verebilmektedir. Bu durum kablo-TV şebekelerinin telekomünikasyon şebekelerine alternatif oluşturarak rekabetçi yapılanmayı güçlendirmelerine engel olmaktadır. İkinci olarak, şayet kablo-TV operatörü birden fazla bina için hizmet sunacak ise yetki ve izin almak zorundadır. Bu da gereksiz bürokratik işlemler çıkarmaktadır (OECD 2002a, 29).

Düzenleyici otoritenin kurulmasından önce Rekabetin ve Tüketicinin Korunması Ofisi telekomünikasyon sektöründe rekabetin tesisine ilgili önemli görevler ifa etmiştir. 1992 yılından bu yana tekeli uygulamalarla ilgili 70'ten

fazla vak'a Ofisin önüne gelmiştir. Bu sayı sektörel düzenleyici otoritenin kurulmasıyla beraber azalmış, 1996'da 15 olan vak'a sayısı 2000 yılında 5'e inmiştir. Bununla birlikte Polonya Rekabet Yasası telekomünikasyon sektörüne halen uygulanmaktadır ve sektörle ilgili herhangi bir muafiyet veya istisna hükmü içermemektedir (OECD 2002b, 32).

Rekabet Ofisinin görüşüne göre serbestleşme sürecinde yerleşik operatör TPSA'nın davranışları tatmin edici olmaktan uzaktır (OECD 2002a, 36). Sektörün rekabete açılmasının ilk evrelerinde Ofisin önüne gelen vak'alar genellikle TPSA'nın tekele yakın konumu yüzünden hizmet sunmayı reddetmesi, ayrımcı davranışta bulunması ve ağır koşullar içeren tarifeler dayatmasıyla ilgili olmuş, pazarın rekabete açılmasıyla birlikte vak'alar bu sefer şebekelerin birbirleri ile bağlantısının hüküm ve koşulları ile ilgili olmaya başlamıştır²⁹.

Son yıllarda Ofis TPSA'nın şu tür eylemlerine son vermesi gerektiğine ilişkin kararlar almıştır.

- Diğer operatörlerle arabağlantı anlaşmaları yapılmasını ertelemek (2000),
- Kiralık hatlar için fahiş fiyatlar belirlemek (1997),
- Diğer operatörlerin kendi şebekesine bağlanmasını zorlaştırmak (1997),
- Bazı hizmetlerin verilmesini başka yükümlülüklerin yerine getirilmesi koşuluna bağlamak,
- Diğer operatörlerin kendisine rakip olabileceği hizmetlerde maliyetin altında, tekeli hizmetlerde ise fahiş fiyatlar belirlemek (1997).

Son eylemle ilgili olarak Ofis, 1997 yılında TPSA hakkında bazı hizmetlerde tarifelerini maliyetlerle ilintili olarak belirlemediği ve uzak mesafe telefon hizmetleri pazarında aşırı fiyat uygulaması içinde olduğu gerekçesiyle inceleme başlatmış ve yapılan inceleme sonunda TPSA'yı 54 milyon Zloty³⁰ para cezasına çarptırmıştır (OECD 2002a, 37). Karar sonrası yerleşik operatör uzak mesafe telefon görüşme ücretlerinde indirim gitmiştir (Kubasik 2003, 20). Rekabet Ofisinin bu ve buna benzer kararları TPSA'nın uyguladığı çapraz sübvansiyon eylemlerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. 1994'de uzak mesafe-yerel telefon hizmetleri fiyat oranı 36:1 iken bu oran 1998'de 12:1'e düşmüştür (Dornisch 2001, 389)³¹.

²⁹ Bu husus, Türkiye gibi serbestleşme sürecinin henüz tamamlanmadığı ülkelerde Rekabet Otoritelerinin pazarda faaliyet gösteren operatörlerin ne tür davranışlarını dikkatle izlemesi gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

³⁰ 15 Aralık 2003 itibarıyla 1 ABD doları: 3,80 Zloty (www.imf.org).

³¹ Aynı yıl için OECD ortalaması 7:1'dir. Dolayısıyla, katedilen gelişmeye rağmen henüz istenilen sonuçlara ulaşamadığı söylenebilir.

2001 tarihli Telekomünikasyon Yasası Rekabet Ofisinin telekomünikasyon sektöründe görevlerinin sona erdiği anlamına gelmemektedir. Örneğin etkin piyasa gücüne sahip işletmenin belirlenmesinde Bakanlık tarafından Ofise danışılmaktadır. Bunun yanında, daha önce de belirtildiği gibi Rekabet Yasası'nın tüm sektörlerle yönelik olarak uygulanmasına devam edilmektedir.

Serbestleşmeyle birlikte toplam telefon pazarı 1990'ların ilk yarısından bu yana %15 büyümüştür. Sabit şebeke yoğunluk oranı 2000 yılı için %28, 2001 yılı için ise %29,5'tir (OECD 2002a, 38). Her ne kadar 1992 yılında yerel şebekede duopol bir yapı oluşturmanın gerekçesi şebeke yatırımlarını canlandırmak idiyse de bu amaç tam olarak gerçekleştirilememiştir. Aralık 2000 itibariyle ülkede halen telefon bekleme listeleri mevcuttur³².

2000 yılı sonu itibariyle yerleşik operatörün rakiplerinin yerel telefon hizmetleri pazarındaki payları %6'ya ulaşmıştır. Rekabetin gelişiminin yavaş olmasının nedenleri, başlangıçta yerel telefon hizmetleri pazarının tüm oyunculara açılması yerine duopol bir pazar yapısının tercih edilmesi ve pazara yeni giren operatörlerin sadece birtakım kırsal bölgelerde şebeke inşa etmesidir. Arabağlantı anlaşmalarının da etkin bir şekilde yapılamaması sonucu yeni operatörler yerel telefon hizmetleri pazarında etkin bir şekilde faaliyet göstermekte zorlanmışlardır. Bununla birlikte uzak mesafe telefon hizmetleri pazarında rekabetin artması tüm pazarlarda olumlu etki yaratacaktır. Rekabetin artması ilk olarak, fiyatlarda düşüş ve kalitede artış getirecek, ikinci olarak da alternatif operatörlerin pazar güçlerini artırmaları ve şebekelerini genişletme çabaları, yerleşik operatörün kendi şebeke yatırımlarını da hızlandırmasına yol açacaktır. Son olarak, ilk faktörün etkisi ile uzak mesafe telefon hizmetleri tarifelerinde yaşanan düşüş, yerleşik operatörün yerel telefon hizmet fiyatlarını uzak mesafe telefon hizmet fiyatları ile sübvans etme gücünü azaltacaktır. Bu da TPSA'nın -serbestleşme süreci ile birlikte gerçekleşmesi beklenen tarifeleri yeniden dengeleme politikasıyla paralel bir şekilde- yerel telefon hizmetleri fiyatlarını artırmasına yol açacaktır. Yerel telefon hizmetleri fiyatlarının yükselmesi, kısa vadede tüketicilerin aleyhine bir durum gibi görünmekle birlikte, pazarda rekabetin gelişmesi ile ilgili iki önemli etkiyi beraberinde getirecektir. Birincisi yükselen fiyatlar nedeniyle bu pazarda kar beklentilerinin artması ve yerel telefon hizmetleri pazarına yeni firmaların girmesi, ikincisi ise yine yükselen fiyatlar nedeniyle yerleşik operatörün rakibi alternatif operatörlerin karlarını, dolayısıyla nakit girişlerini artırmaları, bunun sonucunda

³² 1998 yılında 37 milyon nüfuslu Polonya'da telefon aboneliği için bekleyen insan sayısı 1.800.000 milyon iken bu rakam 9 milyon nüfuslu Çek Cumhuriyeti için 141.000, yine yaklaşık 9 milyon nüfuslu Macaristan için 80.300'dür.

da Şebeke yatırımlarını artırmaları ve finansal açıdan yerleşik operatörün karşısında daha güçlü bir konuma gelmeleridir (Dornisch 2001, 394).

4.2. MACARİSTAN

Macaristan'da 1990 yılında başlayan telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesi süreci temel olarak dört ana evreye ayrılmaktadır. Bu evreler ve bu evrelerde amaçlanan hedefler kısaca şöyle özetlenebilir (OECD 2000a, 6):

- **Birinci Evre (1990-1993):** İlerleyen evrelerde amaçlanan gelişime temel oluşturmak amacıyla (Sallai ve Hallasz 2003, 7) ulusal bir sayısal altyapı oluşturmak.
- **İkinci Evre (1993-1997):** Şebekeyi modernize etmek ve geliştirmek, iş alemine en fazla gereksinim duydukları hizmetleri tanıştırmak, telefon Şebekesinin otomasyonunu tamamlamak.
- **Üçüncü Evre (1997-2000):** İş alemi için gereken haberleşme ve enformasyon hizmetlerinin yaygınlaşmasını sağlamak, hizmetlerin daha düşük fiyatlarda, daha fazla çeşitte ve kalitede sunulmasını temin etmek³³.
- **Dördüncü Evre (2000-):** Kişisel haberleşme hizmetlerinin, ISDN ve geniş band çokortamlı hizmetler gibi gelişmiş telekomünikasyon hizmetlerinin ve yakınsama olgusundan kaynaklanan yeni hizmetlerin sunumunu sağlamak.

1990 yılına kadar Macaristan'da telekomünikasyon hizmetleri Macar Posta, Telekomünikasyon ve Telgraf İdaresi tarafından sunulmuştur. Sektörde serbestleşme yönünde önemli adımların atıldığı 1990 yılında telekomünikasyon, posta ve yayıncılık faaliyetleri birbirinden ayrılmış ve telekomünikasyon hizmetlerini sunmak üzere Matav oluşturulmuştur. 1992 yılında yürürlüğe giren Telekomünikasyon Yasası ile birlikte ise sektörde serbestleşme başlamıştır. Yasa telekomünikasyon hizmetlerini iki grupta toplamaktadır:

- a. **İmtiyaz Gerektiren Hizmetler:** Bu hizmetler 1991 yılında yürürlüğe giren İmtiyaz Hakkında Yasa'da listelenen ve imtiyaz şartları Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Su Bakanlığı (Bakanlık) tarafından belirlenen:
 - Kamu telefon hizmeti,
 - Kamu mobil telefon hizmeti,
 - Ulusal çağrı hizmeti ve
 - Ulusal ve bölgesel radyo televizyon dağıtım ve yayıncılık faaliyeti hizmetleridir.

³³ Bu evrede rekabetin birtakım unsurları ortaya çıkmış ve özellikle internet protokolü üzerinden ses iletimi hizmeti ve veri hizmetlerinde rekabet başlamıştır (Sallai ve Hallasz 2003, 2).

- b. Rekabetçi Hizmetler: Yukarıda sayılan hizmetler dışında kalan tüm hizmetlerdir (Sallai ve Hallasz 2003, 7).

Yasa ile birlikte ilk telefon imtiyazları 1993 yılında verilmeye başlanmıştır. Ulusal ve uluslararası uzak mesafe telefon hizmetleri konusundaki imtiyaz, özelleştirme sırasında değerinin artırılması amacıyla doğrudan Matav'a verilmiş (Sallai ve Hallasz 2003, 4), yerel telefon imtiyazları konusunda ise ülke 1994 yılında 54 temel alana bölünmüş ve her temel alan bir imtiyaz bölgesi olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak 9 adet yabancı kaynaklı konsorsiyuma 18 temel alanda, Matav'a ise 36 temel alanda imtiyaz verilmiştir. Yerleşik operatör ulusal ve uluslararası telefon hizmetlerinde ise ilk 8 yılı tekel hakkı olmak üzere 25 yıllık bir imtiyaz elde etmiştir (OECD 2000a, 9)³⁴. Yerel telekomünikasyon operatörlüğünde 2002 yılına kadar firmalara tekel hakkı tanınmıştır. Matav ve diğer tüm yerel telefon operatörleri aynı kriterlere göre yükümlülük altındadır. Yerel telefon hizmeti sunan tüm operatörlere yıllık en az %15,5 büyüme oranına ulaşmak, 1997 yılından itibaren telefon müşterilerinin hizmet taleplerinin %90'ını 6 ay, %98'ini ise 12 ay içerisinde karşılamak gibi yükümlülükler getirilmiştir (OECD 2000a, 9).

Sabit şebeke üzerinden telefon hizmeti sunan operatörlerin tekel haklarının bitiş tarihleri aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenebilir:

Tablo 4 - Sabit Telefon Hizmeti Münhasırlık Süreleri

Operatör	Tekel Konumun Sona Ermesi
Matav'ın ulusal ve uluslararası uzak mesafe tekel hakkı	2001 sonu
Matav'ın 36 temel şebeke alanında 5 iştiraki ile faaliyet gösterdiği yerel telefon hizmetleri pazarında tekel hakkı	Mayıs 2002
Diğer yerel telefon operatörlerinin tekel hakkı	Kasım 2002

Kaynak: Xavier, 2000.

Sabit şebekeye alternatif oluşturabilecek yapıların başında -mobil altyapı ile birlikte- kablo-TV altyapısı gelmektedir. 1992 tarihli Telekomünikasyon Yasasının 1997'de değiştirilmesiyle birlikte kablo-TV hizmeti de kamu telekomünikasyon hizmetlerinin bir parçası olarak addedilmiş, 1999 tarihli değişiklikle de bir telekomünikasyon operatörünün aynı coğrafi alanda birden fazla altyapıya sahip olması yasaklanmıştır. Bu yasaklamanın amacı yerleşik operatör Matav'ın yerel telefon hizmetleri pazarında sahip olduğu tekel hakkının

³⁴ Matav dışında kalan yerel telekomünikasyon operatörleri sadece Matav'a sağlanan münhasırlık süresinin azaltılmasını talep etmişler (OECD 2000a, 18; Xavier 2000, 813), Matav da diğer tüm yerel telekomünikasyon operatörlerinin münhasırlık sürelerinin kısaltılması şartıyla kendi münhasırlık süresinin kısaltılması için müzakere edebileceğini belirtmiştir.

bitiminden sonra bu pazarda kablo-TV operatörlerinin yardımıyla etkin bir rekabet ortamı yaratmaktır (Xavier 2000, 816). Fakat yerleşik operatör Matav yerel kablo firmalarını önce satın alarak daha sonra da bu firmalardaki oy hakkının %75'ini bir sigorta firmasına satarak bir anlamda bu hükmün etkinliğini azaltmayı başarmıştır (OECD 2000a, 23). Kablo-TV şebekesiyle yerel şebekenin aynı operatör elinde olması yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarında ciddi bir darboğaz oluşmasına yol açabilecek niteliktedir. Xavier'in (2000, 817) ifadesiyle, "yerleşik operatör tarafından diğerlerinin kullanımına kapatılan her alternatif şebeke etkili rekabetin gelişmesi olasılığının azalmasına yol açmaktadır". Dolayısıyla yerleşik firmanın hakim konumunun azaltılması amacıyla onun alternatif şebekelerde pazar gücü elde etmesinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Geleneksel sabit şebekeye alternatif olabilecek bir başka sistemse İnternet Protokolü üzerinden ses iletimidir. Bakanlık bu hizmetin münhasırlık sınırları içerisinde olan ses hizmetinden sayılmayacağını, paket anahtarlamalı data hizmeti olduğunu, dolayısıyla lisans alınması koşuluyla verilebileceğini belirtmiştir (OECD 2000a, 23)³⁵.

Macaristan'da bölgeler arası trafik uzak mesafe sayılmaktadır ve uzak mesafe telekomünikasyon hizmeti sunmak 2002 yılına kadar Matav'a tanınan tekel kapsamında kalmıştır. Dolayısıyla mobil şebeke üzerinden hizmet sunan operatörler dahil diğer yerel telekomünikasyon operatörleri Matav üzerinden bağlantı gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bu da rekabetçi pazarların tesis edilebilmesi için rekabet kurallarının etkin bir şekilde kullanılması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Serbestleşme sürecinde rekabet kurallarından bazı durumlarda etkin bir şekilde yararlanılmıştır. Rekabet Yasası'nın 21. maddesi açık bir şekilde hakim durumun kötüye kullanılmasını yasaklamaktadır. Yasaklanan birtakım eylemler şunlardır:

- Adil olmayan alım ve satım fiyatları belirlemek veya diğer tarafı daha kötü koşulları kabule zorlamak,

³⁵ Veri hizmetleri için sadece Haberleşme Otoritesine bilgi vermenin yeterli olduğu gözönünde bulundurulduğunda, İnternet Protokolü üzerinden ses iletimi için neden lisansa ihtiyaç duyulduğu hususu açık değildir. Bununla birlikte İnternet Protokolü üzerinden ses iletim hizmetinin bu yolla serbest bırakılmış olması tarifeleri geleneksel olarak daha yüksek olan uluslararası telefon hizmetleri pazarında rekabetin gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Sabit şebeke üzerinden verilen uluslararası telefon hizmeti fiyatlarının neredeyse yarısına varan fiyatlarla verilebilen bu hizmet, uluslararası telefon hizmetleri pazarında yerleşik operatörün hakim konumunu zayıflatma potansiyeli en yüksek hizmet olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Herhangi bir gerekçe göstermeksizin ayrımcılık yapmak,
- Etkinlik nedeniyle ortaya çıkmayan, çok düşük fiyatlar uygulamak yoluyla rakipleri pazar dışına çıkarmaya çalışmak,
- Haksız çıkarlar elde etmek amacıyla, rakipler için adil olmayan pazar koşulları yaratmak.

Yasa, telekomünikasyon sektörü dahil tüm sektörlerde uygulanmaktadır. Her ne kadar yasanın arabağlantı anlaşmazlıklarını içerdiği yönünde bir anlayış olsa da, Macar Rekabet Ofisi telekomünikasyon sektörünün rekabete açılması sürecinde kendisinin arabağlantı konusunda herhangi bir yetkisinin olmadığını düşünmektedir. 1997 yılında, 8 ay süren müzakereler sonucunda Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Su Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı 1998-2000 yıllarını kapsayan, Matav ve diğer yerel telekomünikasyon operatörleri için resmi arabağlantı fiyatlarını açıklamış, Aralık 1997’de ise Yerel Telekomünikasyon Operatörleri Birliği Matav’a karşı hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasıyla Rekabet Ofisi nezdinde şikayette bulunmuştur. Şikayetin konusu Matav’ın hakim durumunu kullanarak Bakanlık etkilediği ve yerel operatörler tarafından başlatılan aramalardan daha fazla arabağlantı ücreti aldığıdır. Rekabet Ofisi bu davaya bakmaktan imtina etmiştir.

Arabağlantı anlaşmalarının rekabetçi yapılanmalara zarar vermeyecek şekilde tesisi konusunda pasif kalınmakla birlikte, son yıllarda rekabet kuralları birleşme ve devralma olayları için başarılı bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır (OECD 2000a, 36). Örneğin Matav’ın yerel telefon operatörü JaszTel’i devralma sürecinde imtiyaz sözleşmeleri gereğince, herhangi bir sabit şebeke operatörünün devralınmasına Bakanlık müdahalesi gerekmekte iken, Bakanlık devralma sürecine etkin bir şekilde müdahil olmamış; Rekabet Ofisi ise Aralık 1998’de, devralmanın pazar rekabete açıldığı zaman Matav’ın pozisyonunu güçlendirdiği için kısıtlayıcı etkileri olacağı gerekçesiyle, geçersizliğine karar vermiştir (OECD 2000b, 36-40). Matav temyize gitmemiştir.

Rekabet Ofisinin bir başka müdahalesiyse, çabaları sonucu 1999 yılında Macar Parlamentosunda kabul edilen, telekomünikasyon operatörlerinin kendi şebekesine paralel bir şekilde –nüfusu 30.000 den az yerleşim birimleri hariç- kablo-TV şebekesine sahip olamayacakları yönündeki düzenlemedir. Kablo-TV operatörlerinin yerel telefon hizmetleri pazarında sabit şebeke operatörlerinin en önemli rakiplerinden olması nedeniyle, alınan karar büyük önem taşımaktadır³⁶.

³⁶ Fakat kararın geçmişe karşı herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu düzenleme öncesi Matav kendi yerel telefon alanlarının bazılarında aynı zamanda kablo-TV altyapısı satın almıştır. Dolayısıyla arzulananın aksine sabit şebekede hakim durumda olan Matav sabit şebeke alternatiflerinden birisi olan kablo-TV altyapısında da konumunu güçlendirme olanağı bulmuştur (OECD 2000a, 37).

Serbestleşme sürecinin başlamasıyla birlikte telekomünikasyon hizmetleri tarifelerinin yeniden dengelenmesi hususu Macaristan'da hayata geçirilmiştir. Bunun sonucu olarak Matav'ın yerel arama ücretleri 1992-1999 yılları arasında reel olarak ortalama %17 artmıştır. Yerel uzak mesafe arama ücretleri de aynı şekilde artmış, uluslararası görüşme ücretleri ise düşmüştür. Uluslararası görüşme fiyatlarında azalma olmasına rağmen bu azalma telekomünikasyon sektöründe rekabetçi yapılanma yolunu seçen diğer OECD ülkelerine nazaran düşük kalmıştır³⁷. Bunun yanında, Macaristan'da uzak mesafe görüşme ücretleri OECD ülkeleri arasında en yüksek ücretler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde kiralık hat tarifeleri de diğer OECD ülkelerine nazaran oldukça yüksektir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi sabit şebeke üzerinden verilen telekomünikasyon hizmetlerinde imtiyaz sözleşmeleri yoluyla operatörlere belirli süreler için tekel hakları tanınmış olmasıdır (OECD 2000a, 42).

Daha önce de ifade edildiği gibi, yerleşik operatörün şebeke genişletilmesi konusunda bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Matav'ın sabit telekomünikasyon şebekesini her yıl %15,5 büyütmesi gerekmekte iken bu oranda genişleme sağlanamamıştır. Buna rağmen düzenleyici otoritenin beyanlarına göre, tekel hakkının tanındığı ilk yıllarda yaklaşık %20 oranlarında şebeke genişlemesi sağlandığı için, Matav'ın aslında yıllık %15'lik şebeke genişletme yükümlülüğünü yerine getirdiği varsayılmıştır (OECD 2000a, 45). Hat yoğunluk oranı hususunda ise önemli mesafe katedilmiştir. Hat yoğunluk oranı 1988'de %8,2 iken, bu oran 2000 yılında %38'e yükselmiştir. Bununla birlikte şebeke sayısallaşma oranı serbestleşme sürecinin başlaması ile birlikte %27 civarında olduğu 1993 yılından, 2000 yılında %92'ye ulaşmıştır.

Telekomünikasyon hizmetleri pazarlarının rekabete açılmasının meydana getirdiği en önemli fayda yeni operatörlerin pazara girmesiyle yeni ürün ve hizmet sayısında yaşanan artış olmuştur. Özellikle fiber-optik altyapı üzerinden ses ve veri iletimi hizmeti sunan Novacom ile yine veri iletimi hizmeti sunan Equant'ın faaliyetlerine karşılık olarak yerleşik operatör Matav, ön ödemeli hizmetler, çağrı tanıma, çağrı bekletme ve yönlendirme gibi yeni hizmetleri piyasaya çıkarmış olup, indirimli tarifeler yoluyla da rakiplerine karşı üstünlük sağlamaya çalışmaktadır.

Rekabet Ofisinin yukarıda belirtilen müdahalelerine rağmen, sektör tam serbestleşmeyi tamamlamıncaya kadar, rekabet kuralları çerçevesindeki yaptırımların yoğun olarak kullanılmaması Ofis tarafından da benimsenen bir görüştür. Rekabet Ofisi rekabetçi yapıya geçiş süreci tamamlanıncaya kadar sektörel düzenlemelerin ön planda olması gerektiğini vurgulamış, yerleşik operatör olan Matav'ın hakim konumunun kısıtlanmasının yerinde olacağını,

³⁷ Örneğin Meksika'da uluslararası telefon görüşmelerinde fiyatlar aynı dönemde %15-20 civarında azalma göstermiştir.

artık hakim konuma gelmiş bir operatörün bu durumunu kötüye kullanmasının engellenmesinin, hakim konuma ulaşılmasının engellenmesinden zor olacağını ifade etmiştir (OECD 2000a, 37). Ofis aynı zamanda rekabetin yerleşmesi için Matav'ın aleyhine asimetrik düzenlemeler yapılmasının yararlı olacağını düşünmektedir. Rekabet Ofisinin asıl fonksiyonunun imtiyaz sözleşmeleriyle tanınan tekel periyotlarının sona ermesinin ardından, pazarlarda rekabetin artmasıyla birlikte ortaya çıkması beklenmektedir.

4.3. ÇEK CUMHURİYETİ

Diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi 1989'dan önce telekomünikasyon operatörünün devlet sahipliğinde olduğu Çek Cumhuriyeti'nde, 1989 yılında telekomünikasyon ve posta hizmetlerini vermek üzere SPT yaratılmış, 1993'de telekomünikasyon ve posta hizmetleri birbirinden ayrılmış ve telekomünikasyon operatörü SPT Telecom ismini almıştır. SPT Telecom 2000 yılında Cesky Telecom adını almıştır.

1994 yılında telekomünikasyon sektörünün tedrici olarak rekabete açılmasının temini için ulusal telekomünikasyon politikası oluşturulmuştur. Ulusal telekomünikasyon politikasının amaçları şöyle özetlenebilir:

- 1994-2000 yılları arasında telefon hatlarının sayısını iki katına çıkarmak,
- SPT Telecom'un stratejik bir partner ile kısmi özelleştirilmesini, fakat uluslararası ve uzak mesafe telefon hizmetleri pazarındaki tekel hakkının 2001 yılına kadar sürmesini sağlamak,
- SPT Telecom'un bütünlüğünü korumak ve %51'inin kamu elinde kalmasını sağlamak,
- 18 bölgede lisans vermek suretiyle yerel telefon hizmetleri pazarını serbestleştirmek,
- 2 GSM operatörüne lisans vermek,
- Liberal bir düzenleyici ortam yaratmak (OECD 2001, 6).

Bu amaçlar kısmen başarılmış ve hükümet 1999 yılında ileri düzeyde reform hareketlerine girişmek için yeni telekomünikasyon politikasını ilan etmiştir. Bu yeni reform paketinin en önemli hedefi kamu telefon şebekesinin serbestleştirilmesi, açık şebeke koşullarının sağlanması, evrensel hizmet yükümlülüğünün yerine getirilmesi, özelleştirmenin yapılması ve bağımsız düzenleyici otoritenin kurulmasıdır. Temmuz 2000 tarihinde de yeni telekomünikasyon yasası yürürlüğe girmiştir. Yasa temel olarak şu alanları düzenlemektedir:

- Serbestleştirilmiş bir pazarda telekomünikasyon ekipman ve altyapısının kurulması ve işletilmesiyle ilgili şartlar,

- Telefon hizmetleri de dahil olmak üzere telekomünikasyon hizmetlerinin sunulmasıyla ilgili şartlar,
- Devlet idaresinin telekomünikasyon sektöründeki rolünün azaltılması ve bağımsız ulusal düzenleyici otoritenin kurulmasıyla ilgili hususlar (Çek Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı 2002, 6).

Yasaya göre lisans alınma mecburiyeti olan hizmetler şunlardır:

- Kamu telefon şebekesi (sabit ve mobil şebeke) kurmak ve işletmek,
- Sabit şebeke üzerinden telefon hizmetleri sunmak,
- Mobil şebeke üzerinden telefon hizmetleri sunmak.

Yeni yasa ile lisans alarak telekomünikasyon hizmeti sunmak isteyen teşebbüslerin, düzenleyici otorite Telekomünikasyon Ofisine faaliyete başlamalarından itibaren ilk beş yılı kapsayan bir iş planı sunmaları gerekmektedir. Telekomünikasyon lisansı sahipleri aynı zamanda Ofise maliyetler, gelirler ve karlılık hakkında bilgileri de içeren yıllık raporlar sunmak zorundadır³⁸. Yasayla getirilen bir diğer düzenleme de aynı alanda faaliyet gösteren telekomünikasyon operatörlerinin belirli bir dönem birbirleri ile birleşmelerinin yasaklanmasıdır (OECD 2001, 9).

Yukarıda genel hatları verilen serbestleşme süreci arka sayfadaki tablo yardımıyla özetlenebilir:

Tablo 5 - Çek Cumhuriyeti Telekomünikasyon Sektörü Pazar Yapısı

³⁸ Bu kadar detaylı raporlamaların pazara yeni giren oyuncuların istenmesi aslında gereksizdir. Yeni operatörlerden sadece etkin bir şekilde düzenlemeleri gerçekleştirmek için gerekli bilgilerin alınmasının yeterli olacağı düşünülmektedir. Rekabetçi yapının hızla yayılmasını temin etmek amacıyla darboğaz erişim kaynaklarını kontrol eden ve asimetric düzenlemelere tabi tutulan yerleşik operatörle, kısıtlı kaynak olan frekans kullanımına dayalı hizmet veren mobil operatörler dışında bireysel lisanslama rejiminin kullanılması da gereksiz bir yöntemdir (OECD 2001, 10). Bireysel lisanslama detaylı birtakım bilgiler gerektirdiği için pazara girişi birtakım şartlar altında engelleyebilecek mahiyettedir.

Hizmet	1990	1995	2000	2001
Ulusal ve Uluslararası Uzak Mesafe Telefon Hizmetleri	Tekel	Tekel	Tekel	Rekabete Açık
Yerel Telefon Hizmetleri	Tekel	16 yerel şebeke ve 2 pilot bölge dışında Cesky Telecom inhisarında	16 yerel şebeke ve 2 pilot bölge dışında Cesky Telecom inhisarında	Rekabete Açık
Kiralık Hat Hizmetleri	Duopol	Duopol	Rekabete açık	Rekabete Açık
Mobil Hizmetler	EuroTel (NMT 450)	EuroTel (NMT 450)	Rekabete açık	Rekabete Açık
Ekipman	Tekel	Rekabete açık	Rekabete açık	Rekabete Açık

Kaynak: OECD, 2001.

Cesky Telecom yerleşik operatör durumundadır ve (kendisine uzak mesafe ve uluslararası telefon hizmetlerinde 1 Ocak 2001'e kadar tekel hakkı vermiş olan ve evrensel hizmet yükümlülüklerini de içeren) 20 yıllık bir lisansa sahiptir. Firma, 160 yerel bölgenin 144'ünde münhasır operatördür ve nüfusun %93'ünü kapsamaktadır.

Yerleşik operatörün sunduğu sabit şebeke hizmetlerine alternatif yaratmak amacıyla, Eylül 2000 tarihinde Aliatel ve Contactel'e sabit şebeke operatörlüğü ve sabit şebeke üzerinden telefon hizmeti sunumu için ilk lisanslar verilmiştir. Aliatel 1996'da Çek bölgesel elektrik dağıtım firmaları tarafından kurulmuş (Cowhey ve Klimenko 1999, 43), bu oluşuma daha sonra Alman RWE Tellience firması da katılmıştır. Firma veri, kiralık hat ve sabit telefon hizmetleri vermektedir (OECD 2001, 3). Contactel ise Çek Radyokomunikace ile TeleDanmark tarafından 1999'da kurulmuştur. Firma internet veri iletimi hizmetleri ve sabit telefon hizmetleri sunmaktadır.

Mobil piyasada serbestleşme ise, sabit şebekenin rekabete açılmasından önce gerçekleşmiştir. 1991'de ilk NMT 450, 1996'da da ilk GSM 900 lisansı verilmiştir. 2000 yılında mobil şebeke abone sayısı sabit şebeke abone sayısını geçmiş, mobil penetrasyon oranı 2002 ortalarında %77'ye ulaşmıştır. Tüm telefon trafiği açısından sabit şebeke üzerinden taşınan trafik 2001 yılında toplam trafiğin %71'i civarında gerçekleşmiştir (Çek Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı 2002, 9). Halihazırda GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri

pazarında üç firma bulunmaktadır. İki adet UMTS lisansı da verilmiş olup lisans sahipleri faaliyetlerine 2004 sonrası başlayacaklardır.

Özellikle yerel şebekede rekabetin gelişimi açısından en önemli husus alternatif şebekelerin varlığıdır. Kablo-TV altyapısı Çek hane halkının %70'inden fazlasının evine ulaşmıştır ve 2001 yılı verilerine göre hane halkının %35'i kablo-TV abonesi durumundadır (OECD 2001, 16). Bu bakımdan kablo-TV altyapısı Çek Cumhuriyeti'nde sabit şebeke üzerinden sunulan hizmetlere rakip olma açısından en önemli altyapı konumundadır. Her ne kadar pazarda birçok firma bulunsun da, bunların çoğu küçük yerleşim birimlerinde hizmet vermekte, pazar esas olarak üç ana firma tarafından kontrol edilmektedir. UPC, Intercable ve TES Media pazarın %80'inden fazlasını elinde bulundurmaktadır. Kablo-TV sunucularının aynı zamanda telefon hizmeti vermeleri için lisans almaları gerekmektedir.

Telekomünikasyon Yasası sektörün ilgili pazarlarında %25'ten fazla paya sahip telekomünikasyon lisansı sahiplerini "etkin piyasa gücüne sahip işletmeciler" olarak tanımlamıştır. Telekomünikasyon Otoritesi her yıl hangi işletmelerin etkin piyasa gücüne sahip olduğunu tespit etmekle yükümlüdür. 1999 yılında etkin piyasa gücüne sahip işletmeler şöyle tespit edilmiştir:

- Cesky Telecom (%99): kamu sabit şebeke operatörü
- EuroTel (%64) ve RadioMobil (%35): mobil şebeke operatörleri
- Cesky Telecom (%60) ve EuroTel (%29): kamu telefon operatörleri
- Cesky Telecom (%60) ve Cesky Radyokomunikace (%30): kiralık hat hizmeti operatörleri
- Cesky Telecom (%99): ISDN kamu telekomünikasyon hizmet operatörü
- Cesky Telecom (%95): kamu veri şebekesi üzerinden kamu telekomünikasyon hizmeti operatörü

Görüldüğü üzere yerleşik operatör Cesky Telecom, serbestleşme sonrası birçok pazarda etkin piyasa gücüne sahiptir ve bu gücünü pazarlarda yeni faaliyete başlayanların hilafına kötüye kullanmasının engellenmesi rekabetçi yapının etkin bir şekilde tesisi açısından önemlidir. Bununla birlikte, Çek Telekomünikasyon ve Rekabet Ofislerinin sektörde rekabete aykırı uygulamalar hakkındaki kararlarının gecikmesi serbestleşme sürecinin ilk yıllarında telekomünikasyon sektöründe belirsizlik yaratmıştır. Önemli bir örnek Eurotel ve RadioMobil'in CeskyMobil abonelerine daha yüksek arabağlantı ücretleri tahakkuk ettirdikleri iddiasına ilişkin olarak iki otorite tarafından yürütülen soruşturmalardır. Geç sonuçlandırılan bu şikayette dikkat edilmesi gereken önemli bir unsur, hakkında soruşturma açılan teşebbüslerin kamu ortaklıkları olmalarıdır. Gecikmeye yol açan diğer bir unsur, Rekabet Ofisinin personel sıkıntısı çekmesi olarak ifade edilmiştir (OECD 2001, 24). Diğer bir örnek Cesky Telecom'un internet protokolü üzerinden ses iletimi teknolojisine

dayanarak yoğun olmayan saatlerde (*off-peak*) sadece kendi müşterilerine belirli bir numara grubunu çevirmek suretiyle ayrı bir hizmet sunması, diğer operatörlerin ise aynı hizmeti sunmalarına engel olmasıdır. ContacTel'in Rekabet Ofisine yaptığı başvuru, uzun bir gecikmeden sonra, Rekabet Ofisinin CeskyMobil'in bu yönde davranmasının taşıyıcı seçimi hizmetinin verileceği 1 Temmuz 2002 öncesinde herhangi bir sıkıntı yaratmayacağı yönünde cevap vermesiyle sonuçlandırılmıştır.

Bununla birlikte Rekabet Ofisinin etkin bir şekilde sektörde yaşanan değişim ve gelişimlere müdahil olduğu durumlar da mevcuttur. 2000 yılında Çek Rekabet Otoritesi DATTEL isimli sabit telekomünikasyon hizmetleri operatörü ile yerleşik operatör Cesky Telecom arasındaki arabağlantı anlaşmasının, DATTEL aleyhine hükümler içermesi nedeniyle Cesky Telecom hakkında soruşturma açmış ve operatöre 2 milyon CZK³⁹ ceza vermiştir (Çek Rekabet Ofisi Faaliyet Raporu 2000, 14).

Nisan 2000 tarihinde rakip teşebbüslerden gelen şikayetler doğrultusunda, Cesky Telecom hakkında, ADSL hatlar üzerinden internet erişimi hizmeti verilmesini engellediği gerekçesiyle soruşturma açılmıştır. Soruşturmanın konusu Cesky Telecom'un sabit şebekesi üzerinden xDSL teknolojisini kullanarak geniş band internet erişim hizmeti verirken, aynı hizmetin kendi şebekesi vesilesiyle diğer kamu telekomünikasyon şebeke operatörlerince verilmesini engellemesidir. Aynı konuyla ilgili Telekomünikasyon Ofisi de bir inceleme başlatmış ve Cesky Telecom'un ADSL üzerinden internet erişim hizmeti vermesini, kararın kendisine tebliğ edildiği Mayıs 2002 itibariyle durdurmasını talep etmiştir. Rekabet Ofisi de yaptığı soruşturma sonucu yerleşik operatörün, tüketicilerin zararına olacak şekilde, kamu telekomünikasyon şebekesi üzerinden geniş band internet erişimi hizmetini toptan satışa konu etmeyerek hakim durumunu kötüye kullandığına karar vermiş ve Cesky Telecom'u 23 milyon CZK para cezasına çarptırmıştır.

Sektörün serbestleşmesiyle birlikte sabit hat yatırımında büyük gelişmeler yaşanmış, 100 kişiye düşen sabit hat oranı 1990'da 13,7 iken, bu oran 2000 yılında 37,6'ya yükselmiştir. Sabit şebekenin sayısallaşması açısından, çoğu OECD ülkesinin yakaladığı oranların aşağısında kalınmakla birlikte 2000 yılında %81'lik bir sayısallaşma oranına ulaşılmıştır. Bu oranın 1993'te %10 (ve aynı yıl OECD ortalamasının %58) olduğu dikkate alındığında sayısallaşma yolunda önemli gelişme sağlandığı ortaya çıkmaktadır. Telekomünikasyon hizmeti fiyatlarına bakıldığında, kurumsal kullanıcılar için fiyat seviyesi açısından Çek Cumhuriyeti'nin OECD ülkeleri içerisinde en yüksek ikinci, hane halkı kullanıcıları açısından ise dördüncü sırada olduğu görülmektedir (OECD 2001, 35).

³⁹ 15 Aralık 2003 itibariyle 1 ABD Doları: 26,31 CZK (www.imf.org).

Tam serbestleşmeye 2001 itibariyle geçildiği için rekabetin yoğunluğu konusunda elde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Cesky Telecom halen sabit şebeke üzerinden telekomünikasyon hizmetleri verilmesi konusunda hakim durumdadır. Rekabetin en yoğun şekilde yaşandığı alanlardan birisi veri hizmetlerinin sunumudur. Bu pazarda yerleşik operatör Cesky Telecom'un payı 1992'de %100'den 2001 yılında %25'lere inmiştir. Yerleşik operatör için şebeke genişleme oranları da yıllar itibariyle düşmüştür. Gelirin bir oranı olarak sermaye harcaması 1996'da %88 iken, bu oran 1999'da %30'a gerilemiştir. Bu rakamlar şebeke genişlemesi ve modernizasyonuna büyük ihtiyaç duyulan telekomünikasyon sektörü gibi dinamik bir sektör için tatminkar değildir. Bu durum aynı zamanda başlangıçta yerleşik operatörün şebekesi üzerinden faaliyet gösterecek olan yeni teşebbüsler açısından da olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Şebeke genişletilmesi konusunda gereken yatırımların yapılmamasının bir nedeni talepte beklenen büyümenin yaşanmaması olarak gösterilebilir ki, bu da serbestleşme sürecine rağmen telekomünikasyon hizmetleri fiyatlarının gereği kadar düşmemesi nedeniyle talepte olası bir canlanmanın desteklenememesinin bir sonucudur (OECD 2001, 27).

4.4. BREZİLYA

Brezilya telekomünikasyon sektöründe gerçekleştirilen reform, Latin Amerika'da bu konuda yaşanan en iyi örneklerden birisidir. Devlet tekeli Telebras'ın özelleştirilmesinden sonra, piyasa yapısının kamu tekeline özel tekele bırakılmaması için özelleştirme öncesinde gerekli düzenlemeler yapılmış, özelleştirme sonunda verilecek tüm imtiyazlara birtakım yükümlülükler eklenmiş ve bu yükümlülükler imtiyazlar verilmeden önce kamuoyuna açıklanmıştır. Özelleştirme yapılmadan önce sektörel düzenleyici otorite ANATEL faaliyete başlamıştır. Bu husus özellikle önem arz etmektedir, çünkü diğer birçok Latin Amerika ülkesinde özelleştirme genellikle telekomünikasyon pazarının serbestleşmesi için gerekli yapısal önlemler alınmadan gerçekleştirilmiştir (Guasch ve Spiller 1999, 9-19).

Brezilya, telekomünikasyon sektörü reformuna 1997'de "*Brezilya'da Telekomünikasyon Pazarının Açılması Hakkında Genel Rehber*" (*Genel Rehber*) adlı belgeyi yayımlayarak başlamıştır. Belge, telekomünikasyon reformunun iki amacı olduğundan bahsetmektedir: evrensel hizmetin sağlanması ve rekabetin başlatılması (Mattos 2003, 3; Piragibe 2003, 5). Belgede dikkati çeken bir husus, kamu tekelinin özelleştirilmesi sonucu elde edilecek gelirin artırılması hedefinin ilk iki temel amaca nazaran ikinci planda kalmasıdır. Bu husus da önem arz etmektedir; zira birçok gelişmekte olan ülke telekomünikasyon sektörünün yeniden yapılandırılmasını salt özelleştirme olarak algılamış ve pazarların

rekabete açılmasına gereken önemi vermemiş, bu davranış da sektörde gelişmenin ve özellikle de fiyatlar konusunda beklenen iyileşmenin yeteri kadar yaşanmamasına yol açmıştır. Özelleştirmeden elde edilecek gelirin artırılmasını gerçekleştirmek üzere, pazarın teknolojik gelişmeler sonucu rekabete açılacak kısımlarının zamanında veya yeterince rekabete açılmamasının sektörün performansını olumsuz yönde etkileyeceği, özelleştirilen fakat tekel konumunu (en azından birtakım pazarlarda) devam ettiren teşebbüslerin şebeke yatırımı veya yeni hizmet ve ürün çeşitliliği gibi tüketici açısından büyük önem taşıyan konularda gereken atılımları yapma konusunda isteksiz ve yavaş hareket edecekleri ifade edilmektedir (Wallsten, 2002, 5).

Sektörün rekabete açılması için izlenen yol şöyle açıklanabilir.

- 1996 yılında özel mobil operatörlere imtiyaz verilmesi,
- Telekomünikasyon Yasasının kabulü ve düzenleyici otoritenin (ANATEL) oluşturulması,
- Yerleşik operatör Telebras'ın yeniden yapılandırılması,
- Telebras'ın özelleştirilmesi,
- Özel sabit şebeke operatörlerine imtiyaz verilmesi.

Yerleşik operatör Telebras özelleşme öncesi yeniden yapılandırılmıştır. Yapılandırma coğrafi bölünmeye ve hizmete göre bölünmeye dayanmaktadır. Daha önce verilmiş olan 27 imtiyaz; 3 bölgesel sabit şebeke, 1 uzak mesafe (Embratel) ve 8 mobil şebeke imtiyazı haline dönüştürülmüştür (Mattos 2003, 4). Böylelikle Telebras 12 firma haline getirilmiş ve daha sonra özelleştirilmiştir. Bölgesel firmaların eyaletler arası uzak mesafe şebeke sahipliğine devam etmeleri nedeniyle yapılandırma mutlak bir ayırım getirmemiştir. Bununla birlikte, temel olarak mobil firmaların sabit şebeke firmalarından ayrıldığı söylenebilir.

Yerel ve uzak mesafe telefon hizmeti sunan firmaların ayrılması uzak mesafe telefon hizmetlerinde rekabeti getirmiş, bölgesel sabit şebeke firmaları tam rekabete geçilinceye kadar uzak mesafe operatörü Embratel ile kendi bölgesel faaliyet alanlarında rekabet etme olanağı bulmuşlardır. Dolayısıyla Telebras'ın dikey ayrıştırma yoluyla yeniden yapılandırılması uzak mesafe telefon hizmetlerinde duopol bir yapı meydana getirmiştir.

Telebras'ın yeniden yapılandırılmasından sonra, pazarın rekabete açılması için atılan en önemli adım pazara yeni girecek olanlara verilecek lisansların ihalesi olmuştur (Mattos 2003, 12). Tasarlanan sistem İngiltere'de bir dönem uygulanan duopol pazar yapısına fazlasıyla benzemektedir. Özelleştirilen her bir firma yerel, uzak mesafe ve uluslararası telefon hizmetleri pazarında, faaliyet gösterdiği coğrafi alanda yalnızca bir firma ile rekabet edecektir.

Bu dönem 2002 yılına kadar devam etmiş daha sonra her bir pazar için öngörülen ikili yapı sona ermiştir⁴⁰.

Kablolu segmentte pazara girenler özelleştirilen yerleşik firmalarla aynı coğrafi alanda rekabet etmektedirler. Yerleşik firmalara rakip olan bu operatörlere “ayna firmalar” denilmektedir (Mattos 2003, 13). Örneğin herhangi bir bölgedeki *ayna firma* bu bölge içinde hem yerel telefon hizmetleri pazarında faaliyet gösterebilecek, hem de tüm Brezilya sathında faaliyet gösterme hakkı bulunan uzak mesafe yerleşik operatörü Embratel ile, yalnızca kendi bölgesi içinde uzak mesafe telefon hizmetleri pazarında rekabet edebilecektir. Fakat *ayna firma*, özelleştirilen uzak mesafe telefon hizmetleri sunucusu yerleşik firma gibi, bölgeler arası telefon hizmetleri sunma hakkına sahip değildir. Yerel telefon hizmetlerini sunmak üzere üç adet bölgesel firma ve bunların her birinin karşısına da sadece bir adet rakip oluşturulmuştur. Dolayısıyla her bir yerel telefon hizmeti sunulan bölgede iki adet operatör faaliyet göstermektedir. Uzak mesafe telefon hizmetleri ise Embratel ve onun *ayna firması* tarafından sürdürülecek, yerel firmalar sadece kendi faaliyet alanları içerisinde, bölge içi uzak mesafe telefon hizmetleri sunumunda Embratel’e (ve onun *ayna firmasına*) rakip olacaklardır. Bölgesel operatörlerin faaliyet alanı içerisinde yaşayan bir müşteri uzak mesafe (şehirlerearası, eyaletler arası ve uluslararası) görüşmesi yapmak için dört seçeneğe sahiptir: alanı içerisinde bulunduğu bölgesel sabit şebeke operatörü (veya onun *ayna firması*) ya da yerleşik operatör Telebras’ın uzak mesafe telefon hizmetleri sunucusu Embratel (veya onun *ayna firması*). Bu sistem aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenebilir:

Tablo 6 - Brezilya Telekomünikasyon Sektörü Pazar Yapısı

Yerel Telefon Hizmetleri	Her bir bölgede 2 firma (bir yerleşik operatör ve bir onun rakibi <i>ayna firma</i>) olmak üzere 3 bölgede toplam 6 operatör
Uzak Mesafe Bölge-içi Telefon Hizmetleri	Her bir yerel telefon bölgesinde yerleşik operatör Embratel ve onun <i>ayna firması</i> , kendi bölgesi içinde bulunduğu için bir yerleşik yerel operatör ve onun <i>ayna firması</i> olmak üzere toplam 4 firma. Ülke genelinde ise üç yerel telefon bölgesinde toplam 8 firma (bölgelerin üçünde de sadece Embratel ve onun <i>ayna firması</i> faaliyet gösterebilmektedir).
Uzak Mesafe Bölgelerarası Telefon Hizmetleri	2 operatör (Embratel ve onun <i>ayna firması</i>).

Kaynak: Mattos, 2003.

⁴⁰ 2002 yılına kadar devam eden bu yapıda lisansların ihale yoluyla verilmesi İngiliz modelinden farklı bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere’de yerleşik operatör BT’ye rakip olacak firma bu pazarda faaliyet göstermeye talip ilk firma olduğu için seçilmiştir (Mattos 2003, 12).

Sabit Şebeke hizmetlerinin yeni lisanslar verilerek rekabete açılması yerleşik firmaların özelleştirilmesinin belirli bir süre sonrasında bırakılmıştır. *Genel Rehber*'de bunun nedeni özelleştirilen yerleşik firmalara rekabetçi yapıya hazırlanmaları için belirli bir süre tanıma gereksinimi olarak açıklanmaktadır (Mattos 2003, 13). Mobil Şebeke hizmetlerinin rekabete aılmasıysa yukarıda ifade edilen durumdan farklı gerçekleşmiştir. Mobil Şebeke lisansları, Telebras bünyesinde bulunan 8 yerel mobil Şebeke operatörünün özelleştirilmesinden önce yine *ayna firma* olarak tabir edilen operatörlere verilmiştir (Piragibe 2003, 7-12).

Brezilya Modeli Telekomünikasyon Reformu olarak da adlandırılan serbestleşme sürecinin, ilk aşamada telekomünikasyon sektörünün ilgili pazarlarına sadece iki firmanın girişine izin vererek tedrici serbestleşme modelini benimsediği söylenebilir. Modelde öngörülen ve *İkinci Dalga* (Mattos 2003, 14) olarak da adlandırılan aşamada herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Firmalar herhangi bir lisans ihalesi veya dağıtım mekanizması olmaksızın tüm segmentlerde faaliyette bulunabileceklerdir. 2003 yılından itibaren, sabit ve mobil Şebeke üzerinden hizmet sunan yerleşik operatörlerin *ayna firmaları* üzerindeki iş sahası kısıtlamaları kaldırılmıştır. 2004 itibariyle de yerleşik firmalar üzerindeki iş sahası kısıtlamaları kaldırılacaktır. Böylelikle 2004 itibariyle telekomünikasyon pazarında bulunan hiçbir operatör üzerinde herhangi bir engel veya kısıtlama kalmamakta, diğer bir deyişle telekomünikasyon hizmetleri pazarı tam serbestleştirilmiş olmaktadır. Dikkat edildiğinde görülmektedir ki, yerleşik operatörlerin diğer segmentlere, örneğin yerel operatörün bölge içi uzak mesafe segmentine girişı 2004 başına kadar yasaklanmıştır. *Ayna firmalar* ise lisans alarak faaliyette buldukları alanlardan başka alanlarda faaliyete 2003 yılı itibariyle geçmişlerdir. Bu yönde asimetrik bir düzenleme yapılmasının amacının yerleşik operatörlerin karşısına daha etkin ve güçlü operatörler çıkarmak olduğu düşünülmektedir.

Diğer bir asimetrik düzenleme ise 2001 itibariyle pazara giren yeni operatörlerin faaliyete başlama tarihlerinden itibaren iş sahası kısıtlaması dahil hiçbir kısıtlamaya tabi olmamalarıdır.

Yukarıda kısaca izahı verilen, belirli bir döneme kadar duopol pazar yapısı içerisinde telekomünikasyon hizmetlerinin sunulması yönündeki bu politikanın seçilme nedeni tekeli yapılanma içerisinde yerleşik operatörün bir hizmetin fiyatlarıyla başka hizmet fiyatlarını sübvansetme riskinin yüksek olması, pazarın bir anda rekabete açılması durumunda ise, evrensel hizmet ile ilgili gerekli ve adil düzenlemeler yapılamadıysa, pazara yeni girenlerin sadece pazarın en karlı (örneğin uluslararası telefon hizmetleri) kısımlarında faaliyet

gösterme ihtimalinin bulunmasıdır⁴¹. Dolayısıyla model, pazarda dengeli bir gelişimin sağlanması amacıyla ilk etapta duopol yapılanmayı tercih etmiştir.

Yerleşik operatörlerin pazardaki hakimiyetinin azaltılması için (yapılan asimetrik düzenlemeler gereği) pazara giren *ayna firmalara* daha az kural uygulanmıştır. Sadece yerleşik firmalara uygulanan 5 temel kural şunlardır:

- Evrensel hizmet hedeflerinin gerçekleştirilmesi⁴²,
- Fiyat tavanı kontrolüne tabi tutulmak,
- Daha sıkı kalite yükümlülükleri⁴³,
- 2004 sonrası gerçekleşecek tam serbestleşmeyle birlikte sunulacak her yeni hizmet için ayrı muhasebe kayıtlarının tutulması,
- Arabağlantıyla ilgili getirilen asgari yükümlülükler.

Ayna firmalara tanınan fakat yerleşik operatörlere tanınmayan bazı haklar da bulunmaktadır. Bunlar kablosuz yerel şebekeyi kullanma ve kablo-TV firması veya şebekesi devralma haklarıdır. Yerleşik operatörler yerel şebekeyi kullanma hakkından 2001 yılından sonra faydalanmaya başlamışlardır.

Tüm operatörlere getirilen hak ve yükümlülükler ise şöyledir.

- Numara taşınabilirliği,
- Arabağlantı yükümlülüğü,
- Eşit şartlarda erişim,
- Ayrıştırılmış hizmetlerin satın alınması veya yeniden satışı.

Bu hak ve yükümlülükler tüm operatörlere getirilmiş olsa da pazarın serbestleştirilme sürecinin başlarında bunlardan daha fazla yararlanacak olanların *ayna firmalar* olduğu açıktır. Yerleşik operatörler ile pazara daha sonra giren *ayna firmalara* farklı kuralların uygulanmasını eleştirmek de mümkündür. Asgari kalite yükümlülükleri empoze etmek yerinde bir düzenleme olmakla birlikte, pazara yeni giren firmaların daha kaliteli hizmet sunma yönündeki motivasyonlarını azaltıcı etkiler doğurabilecektir (Mattos 2003, 18). Diğer bir önemli sıkıntı ise yerleşik operatörlerin birtakım teknolojilerden yararlanmasının engellenmesidir. Kablo-TV operatörlerinin yerleşik operatörlerle birleşmesinin

⁴¹ Telekomünikasyon sektöründe faaliyete geçen firmaların, sektörün (veya herhangi bir pazarın) sadece en fazla kar getiren kısımlarına yoğunlaşmalarına, sektörün (veya pazarın) diğer segmentlerine önem vermemelerine “*cream skimming/kremayı sıyırma*” adı verilmektedir.

⁴² Sadece yerleşik operatörlere evrensel hizmet sunumu yükümlülüğünün getirilmesi Brezilya hükümetinin bilinçli bir tercihidir. Böylelikle *ayna firmaların* faaliyette buldukları pazarların sadece en karlı kısımlarını hedefleyerek yerleşik operatör karşısında güçlenmeleri öngörülmüştür.

⁴³ Kalite kriterleri konusunda *ayna firmalara* da getirilmiş yükümlülükler bulunmakla birlikte, sadece yerleşik operatörlere getirilen, çağrının kesintisiz yapılabilmesi gibi birtakım yükümlülükler de bulunmaktadır.

engellenmesi yerel telefon hizmetleri pazarına girişi hızlandırabilecek niteliktedir. Fakat bu tür bir yasaklama yerine, olay bazında devralma işleminin rekabeti kısıtlayıp kısıtlamadığının irdelenmesinin daha yerinde olacağı düşünülmektedir.

Pazarların rekabete açılma süreciyle beraber yerine getirilmesi gereken hususlardan birisi olan tarife dengelenmesi süreci telekomünikasyon hizmet sağlayıcısı yerleşik operatörlerin özelleştirilmesinden önce başlatılmıştır. 1998’de özelleştirme sürecine girilmeden önce tarife dengelenmesi kısmen tamamlanmış, serbestleşme süreciyle birlikte de yerleşik operatörlere fiyat tavanı düzenlemesi getirilmiştir.

Serbestleşmeyle beraber öngörülen amaçlara ulaşılması açısından önem arz eden bir diğer nokta olan arabağlantı konusunda Telekomünikasyon Yasasına genel hükümler konmuş, detaylı düzenlemeler düzenleyici otorite ANATEL’e bırakılmıştır. Arabağlantı ile ilgili üç temel prensip burada da karşımıza çıkmaktadır: zorunlu arabağlantı, ayrımcı olmayan uygulama ve hüküm ve koşulların taraflar arası müzakereler yoluyla belirlenmesinin esas olması.

Modelde mevcut birtakım eksikliklere karşın, telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesinin önemli yararları olmuştur. 2001 sonu itibariyle ayna firmaların yerel telefon hatlarının sadece %7’sine sahip olmalarına rağmen serbestleşme sonucu Brezilya hat kapasite yatırımı alanında dünyada en çok sabit hat inşa edilen ülke konumuna gelmiştir (Piragibe 2003, 15). 1995’te 10 milyon olan hat sayısı ise 2001 ortalarında 43 milyona ulaşmıştır.

Özetle, *Brezilya Modeli Telekomünikasyon Reformu* özellikle dikey ayrıştırma konusunda getirdiği hükümlerle önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıştırma yoluyla dikey bütünleşik bir firmanın yerel şebekede mevcut darboğaz kapasitesi yoluyla hakim durumunu kötüye kullanması engellenebilecektir. Bununla birlikte modelde birtakım problemler olduğunu söylemek de mümkündür. Öncelikle, pazarın tam serbestleşmesi sonrasında yerleşik operatörler dışında kalan operatörlere fiyat tavanları getirilmesi gereksiz bir uygulamadır. Pazar gücüne sahip olmayan operatörlere bu tür kısıtlamaların getirilmesinin, hem bu operatörlerin -gelir seviyelerinin düşmesi dolayısıyla- yerleşik ve hakim durumda bulunan operatörlere karşı güçlenmelerini engelleme, hem de kar oranlarının belirli bir noktayı geçmemesine yol açacağı için yüksek kar oranlarının çekiciliği nedeniyle pazara giriş yönündeki teşvikleri azaltma ihtimali bulunmaktadır.

Yerleşik operatörlere getirilen yeni teknolojileri belirli bir süre kullanmama ve kablo-TV operatörlerini veya şebekelerini devralmama yükümlülüğü ise amacını aşan bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kablosuz şebeke teknolojisinin yerleşik operatörlerce kullanılmaması tüketicinin aleyhine bir durum yaratmaktadır. Kablo-TV konusunda ise, bu tür *ex-ante* kısıtlamalar yerine vak'a bazında rekabet incelemesi yapmak etkinliğin artırılmasına yardımcı olacaktır. Nitekim modelin en büyük eksikliklerinden birisi rekabetçi incelemeler yerine her türlü yapılandırmanın *ex-ante* düzenlemeler yoluyla yapılmaya çalışılmasıdır (Mattos 2003, 33). Aynı şekilde, her ne kadar rekabet kuralları herhangi bir istisna olmaksızın telekomünikasyon sektöründe uygulanırsa da, sektörde yaşanabilecek sorunlarla ilgili olarak hem rekabet hem de telekomünikasyon otoritelerinin sorumlu olması doğal olarak birtakım sıkıntılara yol açmaktadır.

4.5. MEKSİKA

Meksika telekomünikasyon sektöründe serbestleşme süreci kamu tekeli tarafından sunulan telefon hizmetleri kalitesinin çok düşük seviyelere indiği 1989'da başlamış (Gonzalez, Gupta ve Deshpande 1998, 341)⁴⁴ ve bu sürecin amaçları yeni yatırımları çekmek, telefon yoğunluğunu artırmak ve fiyatlarda düşüş sağlamak olarak belirlenmiştir.

Serbestleşme öncesi telekomünikasyon hizmetlerini sağlamakla yükümlü kamu operatörü Telmex kısmen özelleştirilmiş, bunun yanında 2026 yılında sona erecek olan ve evrensel hizmet, rekabetçi yapı ve muhasebe ayırımına dair kuralları da içeren yeni bir imtiyaz elde etmiştir (OECD 1999a, 7). İmtiyaz Telmex'in Ağustos 1996'ya kadar uzak mesafe ve uluslararası telefon hizmetleri pazarlarında tekel hakkının devamını sağlamış, aynı zamanda operatörün şebeke geliştirilmesine dair yükümlülüklerini yerine getirmesini ve tarifelerini yeniden dengelemesini öngörmüştür⁴⁵. Uzak mesafe ve uluslararası telefon hizmetleri dışındaki hizmetlerde herhangi bir tekel hakkı tanımayan imtiyazda hizmet kalitesi ile ilgili olarak birtakım yükümlülükler getirilmiş fakat 1994'te ülkede meydana gelen "*peso krizi*" nedeniyle bu yükümlülükler hafifletilmiştir. Yerleşik operatör tarife dengelenmesini de hükümetin krize karşı aldığı önlemlere paralel bir şekilde ertelemiştir (Cowhey ve Klimenko 1999, 47).

Uzak mesafe telefon hizmetleri pazarının rekabete açılacağı 1996 yılına gelinmeden uzak mesafe ve uluslararası telefon hizmetleri için yeni imtiyazlar verilmiş, 1995'de Telmex ve pazara yeni girecek olan uzak mesafe operatörleri arasında arabağlantı müzakereleri başlamıştır. Ağustos 1996 tarihinde uzak

⁴⁴ 1990'da Meksika'da telefon penetrasyon oranı % 6,4 şebeke sayısallaşma oranı ise % 29'dur (OECD 1999a, 6).

⁴⁵ Özelleştirme sonrası uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri pazarının serbestleştirilmesi sürecinde Meksika Rekabet Otoritesi (COFECO) ilgili Bakanlığa telefon hizmetleri pazarlarında operatör sayısı ile ilgili bir kısıtlama olmaması gerektiği yönünde görüş vermiştir (OECD 1999b, 25).

mesafe ve uluslararası telefon hizmetleri pazarları rekabete açılmış, aynı ay içinde yeni sektörel düzenleyici otorite COFETEL oluşturulmuştur.

Uzak mesafe telefon hizmetleri pazarında rekabetin fiili olarak 1997'de 6 yeni operatörün faaliyete geçmesiyle başladığı ifade edilebilir. 1997 sonuna kadar yeni operatörler uzak mesafe telefon hizmetleri pazarının %18,8'ini, uluslararası telefon hizmetleri pazarının ise %31'ini elde etmişlerdir (OECD 1999a, 9). Sektörün rekabete açılmasıyla birlikte yerleşik operatör Telmex 1997'de yerel telefon hizmet fiyatlarında artışa gitmiş, buna mukabil uzak mesafe telefon hizmetleri tarifelerini %20 ile %30 arasında düşürmüştür (Gonzalez, Gupta ve Deshpande 1998, 353). Uzak mesafe telefon hizmetleri pazarının serbestleştirilmesiyle birlikte hizmet türleri arasındaki çapraz sübvansiyonun da yavaş yavaş ortadan kalktığı görülmektedir. Yerel telekomünikasyon hizmetleri pazarı ise, serbestleşmenin 1990'da başlatılmasına karar verilmiş olmasına rağmen, uzak mesafe telefon hizmetleri pazarı kadar ilgi görmemiştir. Bunun nedeni yerel telefon hizmetleri pazarında faaliyete geçilebilmesinin büyük miktarda şebeke yatırımı gerektirmesi ve uzak mesafe telefon ücretleri ve yerel telefon ücretleri arası -azalan yoğunlukta da olsa- mevcut olan çapraz sübvansiyondur (Gonzalez, Gupta ve Deshpande 1998, 351). Bu noktada bir konu hakkında açıklama yapmakta fayda bulunmaktadır. Yerleşik operatör tarafından sunulan hizmetlerin yeniden satışı yoluyla pazarda faaliyete geçilmesi konusunda düzenleyici otorite COFETEL tarafından -şebeke temelli (facilities-based) rekabetin daha uygun bir yöntem olduğu düşüncesiyle- herhangi bir düzenleme yapılmamasının da yerel telefon hizmetleri pazarının fiili olarak rekabete açılmasını zorlaştıran etkenlerden birisi olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Uzun vadede yeniden satışa dayalı rekabet, fiyatların düşmesinde ve ortaya çıkan faydaların tüketiciye intikalinde şebeke-temelli rekabet kadar etkili olmayabilmektedir. Ancak, yeniden satış olanağı yeni operatörlerin pazara girmeleri için kısa vadede uygulanabilecek en uygun yoldur. Bunun yanında, yeniden satış yoluyla pazara girmek isteyen işletmecilerin engellenmesi şebeke operatörlerinin hizmet sunabileceği bir müşteri grubunun ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir ki bu da, şebekenin toplam değerini azaltıcı bir etki yaratabilecektir (OECD 1999a, 19).

Yukarıda kısaca izah edilen hususlar nedeniyle yerel telefon hizmetleri pazarında rekabet etkin bir şekilde ancak 1998 yılında başlayabilmiştir. Kendilerine yerel telefon hizmetleri pazarında imtiyaz verilen 6 firma, 1998'den itibaren 5 yıl içinde 1,2 milyar ABD Doları yatırım yapmayı taahhüt etmişlerdir. Bu firmalara ilave olarak, her ne kadar yerleşik operatör Telmex ile arabağlantı konusunda yaşadığı problemler sonucu yapılacak yatırımların karlı olmaktan çıktığı gerekçesiyle yerel telefon şebekesi yatırımlarını belirli bir süre ertelese de (Cowhey ve Klimentko 1999, 50), uzak mesafe operatörü Avantel'in

2002 itibariyle yerel telefon hizmetleri pazarında faaliyete geçmesiyle birlikte bu pazarda da rekabetin ilerleyen yıllarda yoğunlaşması beklenmektedir.

Kablosuz telefon hizmetleri pazarının serbestleştirilmesi 1990'lı yılların ilk yarısında ülke çapında 9 bölgenin her birinde iki adet imtiyaz verilmesiyle başlamıştır. Bu imtiyazlardan birisi sabit şebeke operatörü yerleşik firmaya, diğeri ise başka bir firmaya verilmiştir (Stevens 2001, 24).

1996 yılında COFETEL'in kurulmasıyla birlikte yeni düzenleyici yapıya da geçilmiştir. Düzenleyici otorite COFETEL'in yanında Rekabet Otoritesi COFECO da telekomünikasyon sektörünün serbestleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte, diğ er tüm ülkelerde olduğu gibi rekabet ve telekomünikasyon otoriteleri bazen birbirleriyle örtüşen yetkilere sahip bulunmaktadır. Özellikle pazara yeni giren operatörlerin sektörel düzenleyici otoritenin birtakım problemleri çözememesi sonucu gittikçe artan bir şekilde kendisine başvurmaları nedeniyle (OECD 1999a, 15), COFECO sektörün serbestleştirilmesi sürecinde daha etkin rol alan kurumlardan birisi haline gelmiştir.

Sektörel düzenleyici COFETEL'in görevlerinden birisi hakim durumda olan firmanın telekomünikasyon hizmetleri tarifelerini düzenlemektir. Hakim durumdaki operatörü belirleme yetkisi ise Rekabet Otoritesinin elindedir⁴⁶. Rekabet Otoritesi 1997 yılında Telmex hakkında bir soruşturma yürütmüş ve bu soruşturma sonucunda Telmex'in yerel telefon arabağlantı hizmetleri, ulusal ve uluslararası uzak mesafe telefon hizmetleri ve uzak mesafe telekomünikasyon hizmetlerinin yeniden satış hizmetleri pazarında hakim durumda olduğunu tespit etmiştir. Bu tespit, sektörel düzenleyicinin ilgili pazarlarda Telmex'in tarifelerini düzenlemesi anlamına gelmektedir. Kararın alınmasında Telmex'in dikey entegrasyonunu tamamlamış olması ve rakiplerinden bağımsız bir şekilde fiyatları sabitleme yeteneğinin varlığı etkili olmuştur (OECD 1999b, 25).

Sektörel düzenleyici COFETEL'in yerel telefon hizmetleriyle ilgili getirdiği birtakım düzenlemeler de Rekabet Otoritesi'nin tavsiyesi sonucu oluşturulmuştur. COFECO, yerel hizmet alanının tanımlanmasıyla ilgili olarak yerel hizmet alanı sayısının 5 yıllık bir dönemde 1500'den 485'e indirilmesini tavsiye etmiş ve bu şekilde pazara yeni giren oyunculara uygulanan yatırım yükümlülüklerinin azaltılmasını ve operatörlerin kapsam ekonomilerinden yararlanmasını amaçlamıştır.

Rekabet Otoritesi uydu sistemlerinin özelleştirilmesi sürecine de dahil olmuştur. 1997'de satılan uydu haberleşme sistemi hakkında sistemin nasıl satılması gerektiği konusunda bir tartışma yaşanmıştır. Sistemin bir bütün olarak satılması halinde kapsam ve ölçek ekonomileri nedeniyle bazı avantajlar

⁴⁶ Bu yetki Telekomünikasyon Yasası tarafından da Rekabet Otoritesine verilmiştir.

sağlanabilmesi ihtimaline karşılık, hakim durum yaratılması endişesi de bulunmaktadır (OECD 1999b, 26). Bu yöntem aynı zamanda daha yüksek bir fiyat seviyesine yol açma riskini de barındırmaktadır. COFECO uydu haberleşme sistemlerinin tek bir parça halinde satılmasına, pazarda serbestleşme dolayısıyla yabancı kaynaklı uydu operatörlerinin varlığı nedeniyle rekabetçi koşulların oluşacağı gerekçesiyle karşı çıkmamıştır. Bunun dışında fiber optik ve kablosuz altyapılar da uydu üzerinden haberleşme hizmetine alternatif teşkil edebilecek birtakım hizmetlerin varlığına yol açmaktadır. Otorite aynı zamanda özelleştirme sürecine katılan hiçbir teşebbüsün ihaleye katılmasına yukarıda bahsedilen alternatif altyapıların varlığı nedeniyle karşı çıkmamıştır. Bununla birlikte Otorite, uydu kapasite hizmeti satın alan bir teşebbüsün, bu kapasiteyi 180 gün içerisinde aktif hale getirmesi ya da bu kapasitenin başka operatörlere devredilmesi koşulu getirerek uydu haberleşme sisteminden yararlanacak olan operatörlerin ellerinde atıl kapasite bulundurmamak suretiyle diğer operatörlerin pazara girişlerini engellemek yolunda faaliyette bulunmalarını önlemeye çalışmıştır (OECD 1999b, 26).

Rekabet Otoritesinin serbestleşme sürecinde etkin olarak rol oynadığı konulardan birisi de frekans ihaleleri olmuştur. Radyo frekans lisansları ihale yoluyla verilmektedir ve ihaleye katılmak isteyen firmalar Rekabet Otoritesinden izin almak zorundadır. Otorite ihale programlarına frekans dağılımını rasyonel hale getirecek, pazara girişleri hızlandıracak ve rekabeti kısıtlayıcı uygulamaları engelleyecek önlemleri de dahil etmiştir. 1997 yılında gerçekleştirilen bir ihalede birtakım kısıtlamalar yoluyla rekabetçi bir ihalenin yapılması amaçlanmıştır. Bu kısıtlamalar her coğrafi pazarda en az 5 operatörün olması ve her bir operatöre, ihaleye çıkılan frekans bandından en fazla %20'lik bir pay verilmesidir. Otorite bu yapısal kısıtlamaları rekabetçi bir yapının tesisi için yeterli görmüş ve ihaleye katılanlar hakkında olumsuz görüş vermemiştir (OECD 1999b, 27). Yine 1997'de yapılan başka bir ihalede Rekabet Otoritesi sabit ve mobil kablosuz hizmetler için tahsis edilecek frekans bandı ihalesinde, kablosuz erişim hizmetlerinin yerel telefon hizmetleri pazarında rekabeti etkileyebileceği görüşüyle bazı yaptırımlar getirmiş, COFETEL ile beraber frekans ve lisans birikmesinin sınırlandırılmasına karar vermiştir. Bunun yanında Otorite yerleşik operatör Telmex'in ihaleye katılmasına, operatörün halihazırda yerel telefon hizmetleri ve arabağlantı hizmetleri pazarlarında hakim durumda olduğunun belirlenmesi nedeniyle birtakım sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalardan en önemlisi, Telmex'in ihaleyi kazanması halinde faaliyetlerine 24 ay sonra başlayacak olmasıdır. Rekabetçi yapıda yaratabileceği olumsuz etkilere rağmen Telmex'in ihaleye girmesine izin verilmesinin nedeni, Telmex'in halen evrensel hizmet sunma yükümlülüğünün bulunması ve bu hizmetin yeni geliştirilen teknolojilerle sunulmasının daha etkin olacağı yönündeki düşüncedir (OECD 1999b, 27).

Meksika’da da telekomünikasyon sektörünün rekabete açılmasının yarattığı etkiler, diğer tüm ülkelerde olduğu gibi olumludur. Uzak mesafe telefon hizmetleri pazarının serbestleşmesiyle birlikte iki yıl içinde bu hizmetlerin fiyatlarında reel olarak %50’ye yakın düşüşler olmuştur. 1990’dan bu yana hizmet kalitesinde de büyük gelişmeler katedilmiştir. Örneğin çağrı başarısızlık oranı 1990 yılında %10 iken, bu oran 1998’de %2,8 seviyesine indirilmiştir (OECD 1999a, 46). Serbestleşmeyle birlikte şebeke genişlemesi ve modernizasyonu yönünde de önemli adımlar atılmış, 1990’da %29 olan şebeke sayısallaşma oranı 1998’de %96 seviyesine çıkmıştır. Son dönemlerde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre de, 1990’da %6,4 olan hat yoğunluk oranı Mart 2003 itibariyle %15 olmuştur (Sanchez 2003, 4). Telefon tarifelerinde ise rekabetin başlangıcından beri reel anlamda %12’lik bir düşüş yaşanmıştır.

Üç yıl gibi kısa bir sürede tekeli yapıdan rekabetçi bir yapıya geçen Meksika’da rekabet özellikle uzak mesafe telefon hizmetleri pazarında etkin bir şekilde yaşanmaktadır. Kısıtlı kaynakların dağıtım sürecine Rekabet Otoritesinin de katılımıyla, özellikle mobil ve kablosuz şebeke üzerinden verilen hizmetler pazarlarında etkin bir rekabetçi yapı tesis edilmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmelere rağmen Telekomünikasyon Yasası’nda rekabetçi yapının tesisi açısından sıkıntı yaratabilecek birtakım düzenlemeler de bulunmaktadır. Yasaya göre tüm operatörler verecekleri hizmetlerin fiyatlarını bildirmek ve yayımlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük operatörler arasında uyumlu eylemde bulunma olasılığını güçlendirici bir faktördür. Diğer bir sorun da Telmex’e uygulanan fiyat tavanı rejimine hem rekabetçi hem de rekabetçi olmayan hizmetlerin dahil edilmiş olmasıdır (OECD 1999a, 48). Bu durum, yerleşik operatörün rekabetçi olan pazarlarda çapraz sübvansiyon yapma olasılığını güçlendirmektedir. Serbestleşme sonucu birtakım hususlarda beklenen iyileşmelerin yaşanmamış olması ise bir fırsata dönüştürülebilecek niteliktedir. Örneğin yerel arama ücretlerinin yüksekliği pazarda yüksek kar oranlarının varlığına işaret etmektedir ki bu da pazara yeni firmaların girmesi yönünde en önemli teşvik unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Aynı zamanda şebeke gelişiminin de halen diğer OECD ülkelerine nazaran düşük kalması pazara yeni giren operatörlerin, yerleşik operatörün şebekesini duplike etme riski taşımadan şebeke olmayan yerlerde yatırım yapmalarına yol açabilecektir (OECD 1999a, 49).

BÖLÜM 5

TÜRK TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE SERBESTLEŞME

5.1. SEKTÖRÜN KISA TARİHÇESİ

Türkiye’de telekomünikasyon sektörünün temelleri 1840’da Postahane-i Amire’nin Sultan Abdülmecit tarafından kurulmasıyla atılmıştır. 1847’de ilk telgraf çekme işlemi başarı ile gerçekleştirilmiş, 1881’de ilk telefon hattı çekilmiş, 1909’da da ilk telefon santrali İstanbul Büyük Postane Binasında tesis edilmiştir. 1924 yılında, günümüzde de geçerli olan ve sektörle ilgili temel düzenlemeleri içeren 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu kabul edilmiş ve bu Kanun ile ülke sınırları içerisinde telefon tesis etme ve işletme görevi münhasıran PTT Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir.

Sektörün serbestleşmesi yönünde ilk temel değişim 1994 tarih ve 4000 sayılı Kanunla birlikte bir iktisadi devlet teşekkülü olarak Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin (Türk Telekom) kurulması ile başlamıştır. 4000 sayılı Kanun ile, katma değerli telekomünikasyon hizmetlerinin sunulması için lisans verilmesinin yolu açılmış, gelir paylaşımı esasına dayanacak şekilde mobil operatörler ve kablo-TV operatörleri faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dönemde lisans verme yetkisi Türk Telekom’un teklifi ile Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmıştır (OECD 2002c, 8).

Sektörün serbestleştirilmesi yönünde yapılan ikinci önemli değişiklik, Ocak 2000 tarihinde 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu’nu değiştiren 4502 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle vuku bulmuştur. Bu Kanun ile daha önce Ulaştırma Bakanlığı’nın elinde bulunan düzenleyici yetkiler, söz konusu Kanun ile kurulan sektörel düzenleyici otorite Telekomünikasyon Kurumu’na devredilmiş ve 1983 tarih ve 2813 sayılı Kanun ile teşkil edilmiş bulunan ve frekans planlamasından sorumlu olan Telsiz Genel Müdürlüğü lağvedilmiştir.

Diğer bir gelişme Mayıs 2001’de 4673 sayılı Kanun’un kabulüyle birlikte Ulaştırma Bakanlığı elinde bulunan lisans verme yetkilerinin de düzenleyici otoriteye devredilmesi ve özelleştirme ile ilgili altın hisse dışında herhangi bir hisse sınırlamasının kalmamış olmasıdır. Kanun ile birlikte Türk Telekom’da bulunan kamu payının 2004’ten önce %50’nin altına düşmesi halinde ses iletim ve altyapı hizmetlerindeki tekel hakkının sona ermesi de öngörülmüştür.

5.2. SEKTÖRDE MEVCUT DURUM

Halihazırda sabit şebeke üzerinden ses iletimi ve kişisel telekomünikasyon tesisleri ile telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin imtiyaz sözleşmeleri, telekomünikasyon ruhsatları veya genel izinlerinde ilgili işletmeci tarafından kurulması öngörülen telekomünikasyon altyapısı hariç olmak üzere telekomünikasyon altyapısı kurulumu ve işletimi konularında Türk Telekom’un yasal tekel hakkı bulunmaktadır. Türk Telekom’un statüsü, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu’nun 1. maddesinde belirtilmiştir. Bu madde,

Posta ve telgraf tesis ve işletmesine ilişkin hizmetler T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğüne (P.İ.), telekomünikasyon hizmetleri ise Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi (Şirket) tarafından yürütülür.

Şirkette kamu payı %50’nin altına düşünceye kadar ana sözleşmede yapılacak değişikliklerde Ulaştırma Bakanının görüşü alınır.

2813 sayılı Telsiz Kanunu ile radyo ve televizyona ilişkin kanun hükümleri saklıdır. Telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve telekomünikasyon altyapısı tesisi ve işletilmesi bu Kanuna tabidir.

Türk Telekom, bu Kanun çerçevesinde her türlü telekomünikasyon hizmetlerini yürütmeye ve telekomünikasyon altyapısı işletmeye yetkilidir.

Türk Telekom’un söz konusu yetkiye ilişkin hak ve yükümlülükleri Bakanlık ile imzalanacak görev sözleşmesi ve/veya görev sözleşmeleri ile belirlenir. Türk Telekom, görev sözleşmelerinde belirlenen asgarî hizmetleri sunmakla yükümlüdür.

Türk Telekom, bu Kanun ve özel hukuk hükümlerine tâbi bir anonim şirkettir. Bu Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, kamu iktisadi teşebbüsleri de dahil, sermayesinin yarısından fazlası kamuya ait olan kamu kurum, kuruluş ve ortaklıklarına uygulanan mevzuat Türk Telekom’a uygulanmaz. Sermayesinin yarısından fazlası kamuda kaldığı sürece, Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimine ilişkin 2.4.1987 tarihli ve 3346 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi hükümleri uygulanır. 16.7.1965 tarihli ve 697 sayılı Kanun ile millî güvenlik ve kamu düzeniyle sıkıyönetim ve seferberlik hallerinde telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin özel kanunların hükümleri saklıdır.

hükmünü içermektedir.

Aynı Kanun'un 3. maddesinin (a) bendinde; tüm telekomünikasyon hizmetlerinin, ilgili hizmetin türüne göre ancak bir görev sözleşmesi, imtiyaz sözleşmesi, telekomünikasyon ruhsatı veya genel izin kapsamında yürütülmesi öngörülmüştür. Söz konusu hükümlerle, Türk Telekom dışında, 3. maddede sayılan telekomünikasyon hizmetlerinden herhangi birinin görev sözleşmesi, imtiyaz sözleşmesi, telekomünikasyon ruhsatı veya genel izin yoluyla bir sermaye şirketi tarafından yürütülebilmesi düzenlenmekte, bu hakkın tanınması ise Telekomünikasyon Kurumu'nun yetkisinde bulunmaktadır. Telekomünikasyon Kurulu tarafından, telekomünikasyon hizmetlerinin hangi tür yetki belgesi ile verileceğinin belirlenmesine ilişkin genel prensiplerin tespit edilmesi için 19.10.2001 tarihinde bir örneği aşağıda sunulan 2001/338 sayılı karar alınmıştır:

Kıt kaynak tahsisi ihtiva eden sınırlı sayıda işletmeci gerektiren ve ulusal çapta verilecek olan telekomünikasyon hizmetlerinin **İmtiyaz Sözleşmesi** ile,

Kıt kaynak tahsisi ihtiva eden ve sınırlı sayıda işletmeci gerektiren ancak bölgesel veya yerel çapta verilecek olan telekomünikasyon hizmetlerinin **1.Tip Telekomünikasyon Ruhsatı** ile,

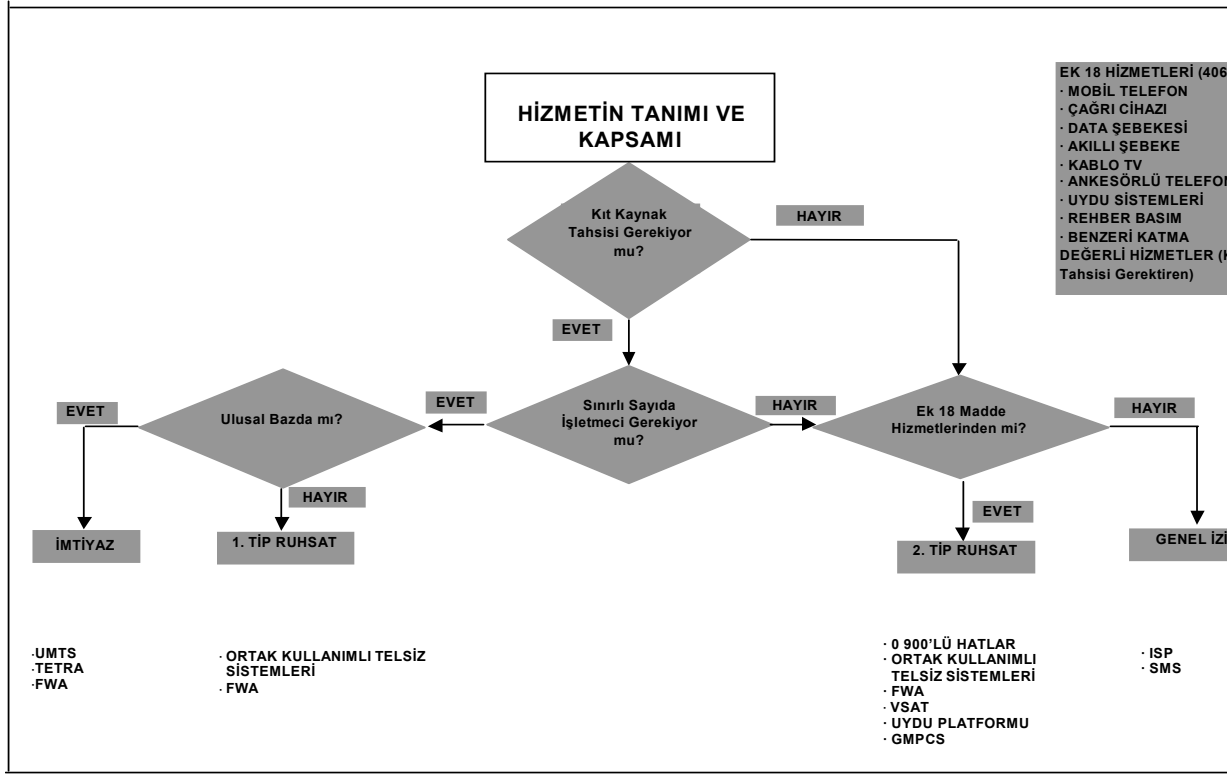
Kıt kaynak tahsisi ihtiva etmekle birlikte sınırlı sayıda işletmeci gerektirmeyen ancak 406 sayılı Kanununun ek -18. maddesinde sayılan hizmetler arasında yer alan telekomünikasyon hizmetlerinin **2.Tip Telekomünikasyon Ruhsatı** ile,

İmtiyaz sözleşmesi ve telekomünikasyon ruhsatı ile yürütülecek olan telekomünikasyon hizmetlerinin dışında kalan ve işletmecilere kaynak tahsisi gerektirmeyen telekomünikasyon hizmetlerinin **Genel İzin** ile,

yürütülmesi oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.

Yukarıda zikredilen Kararla şekillendirilen, telekomünikasyon faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin mevcut yetkilendirme rejiminin daha kolay anlaşılabilmesi bakımından aşağıdaki şema faydalı olabilir:

Şema – 1 Türk Telekomünikasyon Sektöründe Lisans Türleri Şeması

Kaynak: TELKODER, 2003

Anahatlarıyla yukarıda izah edilmeye çalışılan mevcut yetkilendirme rejiminin etkinliği konusunda bazı çekinceler bulunmaktadır. Türkiye’de telekomünikasyon sektöründe yaşanan yeniden yapılanma hareketiyle ilgili hazırlanan bir çalışmada (OECD 2002, 23), birinci tip telekomünikasyon ruhsatı verilmesiyle ilgili mevcut düzenlemede Telekomünikasyon Kurumu ve Bakanlar Kurulu’nun pazarlarda kaç operatörün faaliyet göstereceğini tespit etmekle yükümlü olduğu, genel izinlerde ise beklenenin aksine genel bir yetkilendirme değil bireysel olarak gereken koşulları sağlayan ve düzenleyici otoriteye kayıt olan (bildirimde bulunan) operatörlerin faaliyetine izin veren bir yapının var olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada aynı zamanda genel iznin ikinci tip telekomünikasyon ruhsatından neden farklı olması gerektiğinin de belirgin olmadığı, temel olarak ruhsat yolu ile yetkilendirmenin frekans gibi kısıtlı kaynakların kullanımını gerektiren telekomünikasyon faaliyetleri için, genel izinlerin ise diğer faaliyetler için kullanılması gerektiği, dolayısıyla sektörde yetkilendirme süreçlerinin de bu şekilde yeniden düzenlenmesinin icap ettiği, diğer taraftan yetkilendirme modeli olarak sınıf lisans (*class licence*) denilen bir yöntemin de incelenebileceği⁴⁷, genel izin verilmesi konusunda düzenleyici otorite tarafından belirlenen gereklilikleri yerine getirmenin yeterli olacağı belirtilmektedir. Çalışmada dile getirilen diğer bir husus asgari lisans bedellerinin henüz Telekomünikasyon Kurumu tarafından tespit edilmemiş olmasıdır. Bu hususlara katılmamak mümkün görünmemektedir.

Özet olarak, 31 Ocak 2003 tarihine kadar⁴⁸ sabit şebeke üzerinden sunulan ulusal ve uluslararası ses iletimini ihtiva eden telefon hizmetlerinin yürütülmesi ve bazı istisnalar dışında tüm telekomünikasyon alt yapısının kurulması ve işletilmesi Türk Telekom’un tekelinde bırakılmış, şirketin söz konusu hak ve yükümlülüklerinin Telekomünikasyon Kurumu ile imzalayacağı "Görev Sözleşmesi" ve/veya "Görev Sözleşmelerinde" belirleneceği hükme bağlanmıştır. Türk Telekom’un tekeline bırakılan hizmetler dışındaki telekomünikasyon hizmetlerinin, Telekomünikasyon Kurumu tarafından belirlenecek esaslara göre imtiyaz, ruhsat ve genel izin yoluyla diğer işletmelere de yaptırılması imkanı sağlanmıştır. Nitekim halihazırda mobil telekomünikasyon, kablo-TV, internet erişimi, uydu platformu ve 406 sayılı Kanununun 2. maddesinde sayılan diğer hizmetlerle ilgili olarak sektörde faaliyet gösteren birçok teşebbüs bulunmaktadır⁴⁹.

⁴⁷ Çalışmada, örneğin Danimarka’da kamu mobil telekomünikasyon hizmeti sunan operatörler dışındaki tüm operatörlerin pazara serbest bir şekilde girebildikleri, herhangi bir kayda alma prosedürünün dahi bulunmadığı belirtilmektedir (OECD 2002c, 23).

⁴⁸ 406 sayılı Kanun’un madde 2/c hükmü saklı kalmak kaydıyla.

⁴⁹ 15 Aralık 2003 itibarıyla, Telekomünikasyon Kurumu tarafından yetkilendirilen işletmeciler sayısı şöyledir:

- Görev ve GSM Görev sözleşmesi: 2

Bu noktada, sabit şebeke üzerinden ses iletimi hizmetine alternatif teşkil edebilecek durumda olan ve Türk Telekom'un yasal tekel hakkı kapsamında bulunmayan telekomünikasyon hizmetlerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

Birtakım alanlarda sabit şebeke üzerinden ses iletimi hizmetine alternatif oluşturabilecek nitelikte olan GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri⁵⁰ 1994 yılında gelir paylaşımı esasına göre sunulmaya başlanmıştır. Hizmetlerin sunumu 1998'den itibaren imtiyaz sözleşmeleri yoluyla devam etmektedir. Pazarda şu anda dört operatör bulunmaktadır⁵¹: Turkcell, Telsim, İş-TİM ve Aycell. Bu operatörlerin Kasım 2003 itibariyle tahmini pazar payları şöyledir:

Tablo 7 - GSM İşletmecilerinin Pazar Payları

	Abone Sayısı	Oranı (%)
Turkcell	18.450.000	63,5
Telsim	6.850.000	23,6
İş-TİM	1.750.000	6,02
Aycell	2.000.000	6,88

Kaynak: Telepati Telekom, Aralık 2003.

Türk mobil telefon hizmetleri pazarına yerleşik operatör Türk Telekom'un bağımsız bir şirket yoluyla girmesi diğer OECD ülkelerinden farklı ve o örneklere oranla olumlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerde yaşanan örneklerin tersine Türkiye'de yerleşik operatörün mobil telefon hizmetleri pazarına, özel sektöre ait ilk iki firma (Turkcell ve Telsim) geniş bir müşteri altyapısı oluşturduktan sonra girmiş olması, yerleşik operatörün bu pazarda da hakim duruma gelmesini engellemiştir (OECD 2002c, 12).

Sabit şebeke üzerinden verilen hizmetlere alternatif olabilme niteliği en yüksek hizmet olan Kablo-TV hizmeti ise 1989'da pilot proje olarak Ankara'da başlamış, 1991'de de 9 büyük ilde özel firmalara ihale edilmiştir. 1998 yılında, altyapısı 20 ile yayılmış bulunan kablo-TV hizmeti 10 yıllık gelir paylaşım

-
- İmtiyaz Sözleşmesi : 3
 - 1. Tip TR : Henüz verilmedi
 - 2. Tip TR : 28
 - Genel İzin : 95

Kaynak: www.tk.gov.tr

⁵⁰ Mobil telekomünikasyon hizmeti sunmanın maliyeti teknolojik gelişmelerle birlikte düşmektedir. Bunun sonucunda, mobil şebeke kurmak ucuzlamakta ve dolayısıyla mobil şebekeler üzerinden ses iletimi hizmeti kırsal bölgelerde sabit şebeke üzerinden ses iletimi hizmetinin bir ikamesi olarak karşımıza çıkabilmektedir.

⁵¹ Aycell ve İş-TİM firmalarının birleşmeleri söz konusu olup, bu işlem henüz tamamlanmamıştır.

sözleşmeleri imzalanması yoluyla sunulmaya başlanmıştır. Gelir paylaşım oranları değişmekle birlikte toplam gelirin yaklaşık %30'u işletmeye, %70'i ise Türk Telekom'a kalmaktadır. İşletmeci aynı zamanda şebeke yatırım ve bakım masraflarından da sorumludur. Bu oranlar, gelir paylaşım ortaklarının yeteri kadar finansal kapasiteye sahip olmalarını engellemekte ve şebeke yatırım motivasyonlarını azaltmaktadır. Halihazırda pazarda 2,5 milyon kablo-TV abonesine hizmet verebilecek altyapı ve 6 operatörün hizmet sunduğu 1 milyon abone mevcuttur (TELKODER 2003, 6).

5.3. SEKTÖRÜN PERFORMANSI⁵²

Serbestleşme tüm pazarlarda gerçekleştirilmediği için rekabete açılma sonrası beklenebilecek etkilerin hepsinin ortaya çıktığını söylemek mümkün değildir. Sektörün yurtiçi hasıladaki payı 1990-1999 yılları arasında %1,3'den %3,7'ye çıkmıştır. 1999 yılı itibariyle ana hat sayısı 18,1 milyondur. Şebeke yoğunluğu ise 1990'da %12'den 1999'da %27'ye çıkmıştır (OECD 2003, 35). 2002'de bu oran %29'a yükselmekle birlikte hala OECD ortalamasının altındadır. Bununla birlikte sabit telefon cihazı sahiplik oranı 2002 yılı için %87 civarındadır. Bu iki oran arasındaki farkın Türk toplumunun geniş aile yapısından kaynaklandığı, dolayısıyla hat yoğunluğunun gerek OECD gerekse AB ortalamalarının altında kalmasının önemli bir geri kalmışlık göstergesi olarak değerlendirilmemesinin gerektiği ileri sürülmektedir (Akdemir, Başçı ve Locksley 2003, 4). Şebeke sayısallaşma oranı ise 1999'da %84'e ulaşmıştır⁵³. Sektörde en hızlı gelişme mobil telekomünikasyon hizmetleri pazarında yaşanmıştır. Faaliyete geçilen ilk yıllarda bu denli gelişeceği öngörülmeleyen pazar, özellikle gelir paylaşımı sisteminden vazgeçilip, imtiyaz verilmesi yoluyla faaliyetlere devamın sağlandığı 1998'den itibaren hızla büyümüştür. 2001 yılı için mobil yoğunluk oranı %28'dir ve sabit yoğunluk oranını geçmiş durumdadır.

Fiyatlama açısından ise Türkiye - hem hane hem de iş kullanıcıları açısından- OECD sıralamalarının en altlarında yer almaktadır. Örneğin uluslararası telefon ücretleri 2001 itibariyle OECD ortalamasının yaklaşık üç katıdır (OECD 2002c, 40).

Pazara yeni girenlerin faaliyette bulunmak için ilk etapta hat kiralayacakları göz önüne alındığında kiralık hat fiyatları da rekabetin gelişimi açısından önem kazanmaktadır (OECD 2002c, 42). Kiralık devrelerin bir diğer önemi internet ve veri iletimi hizmeti sunumları için gerekli olmalarıdır.

⁵² Sektörde 1980'li yıllardan itibaren yaşanan gelişme hakkında detaylı bilgi için bkz. YILMAZ, 1999.

⁵³ Mobil şebeke için bu oran %99'dur. OECD ortalaması ise %93'tür (OECD 2002, 42).

Kiralık hat fiyatları açısından ise Türkiye'nin iyi bir yerde olduğu söylenebilir. Fiyatlar (2 Mbit/s) OECD ortalamasının biraz üzerindedir.

5.4. 1 OCAK 2004: SES İLETİM ve ALTYAPI HİZMETLERİNİN REKABETE AÇILMASI

4000 sayılı Kanun ile birlikte katma değerli hizmetlerin sunulması konusunda serbestleşmenin başladığı telekomünikasyon sektöründe tam serbestleşme, diğer bir ifadeyle tüm hizmet pazarlarının rekabete açılması, 406 sayılı Kanun'un 2. maddesi gereği -aynı Kanun'un madde 2/c hükmü saklı kalmak kaydıyla- 1.1.2004 tarihi itibarıyla başlayacaktır.

2004 itibarıyla sabit şebeke üzerinden ses iletimi ve altyapı hizmetlerinin serbestleştirilecek olması, bir anda bu hizmet pazarlarında rekabetçi bir yapının kurulacağı anlamına gelmemektedir. Sektörde rekabetçi bir yapının tesis edilebileceği ilk pazarın uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri pazarı olması beklenmektedir. Bunun nedeni uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri pazarında, altyapı yatırım maliyetlerinin çok yüksek olmaması nedeniyle, doğal tekel niteliğinin görülmemesidir. Uzak mesafe telekomünikasyon hizmetlerinin verilebilmesi için kullanıcıların hanelerine kadar ulaşma ihtiyacı bulunmamakta, bu da altyapı yatırımlarının yüksek miktarda olmamasına yol açmaktadır. Bununla birlikte bu pazarda rekabetçi bir yapının tesisi için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Öncelikle, uzak mesafe operatörlerinin hane halkına ve kurumsal kullanıcılara ulaşmalarının sağlanabilmesi için yerel şebeke ile irtibatlandırılması gerekmektedir. Bu durum da etkin bir erişim politikasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri pazarında faaliyet gösterecek operatörlerin yerleşik operatör Türk Telekom'un elinde bulunan yerel şebekeye uygun koşullarda ve ayrıştırılmış bir şekilde erişiminin mutlaka sağlanması gerekmektedir. Burada üç husus önem arz etmektedir. İlk olarak, yerel şebeke sahibi operatörün erişim fiyatlamasını makul koşullarda yapması sağlanmalıdır. Diğer bir ifadeyle rekabet kurallarına aykırı bir şekilde fiyatlama yapmanın önüne geçilmeli, yıkıcı veya aşırı fiyatlama yapıp yapılmadığı sıkı bir şekilde takip edilmelidir. İkinci olarak, yerel şebekeye sahip operatörün, yerel şebekeyi oluşturan unsurların birlikte satın alınması yönünde zorlayıcı uygulamaları engellenmeli, şebeke unsurlarına ayrıştırılmış erişim sağlanması garanti altına alınmalıdır. Son olarak da, yerel şebekeye ayrıştırılmış erişim sağlanırken, birbirleri ile aynı nitelikteki operatörler arasında ayrımcılık yapılmasının önüne geçilmelidir.⁵⁴

⁵⁴ Yerel şebekenin erişime açılması konusunda ilgili detaylı bilgi için bkz. Ardiyok, Yerel Şebekeyi Erişime Açma Yükümlülüğü (yayımlanmamış uzmanlık tezi), Rekabet Kurumu, 2002.

Yerel şebeke üzerinden sunulan telekomünikasyon hizmetleri pazarında rekabetçi bir yapının kurulması sürecinin ise, uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri pazarına nazaran daha uzun sürmesi beklenmektedir. Bunun temel nedeni daha önce de belirtildiği gibi yerel şebeke kurmanın uzak mesafe hizmetleri verebilmek için gerekli olan şebekeyi kurmaya göre çok daha fazla maliyetli olmasıdır.

Bununla birlikte yerel şebekeye alternatif teşkil edebilecek birtakım şebekeler de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi kablo-TV şebekesidir. Kablo-TV şebekesi, yerel telefon şebekesi gibi yerel kullanıcıların konutlarına ulaşabilen yerel bir altyapıdır. İlk etapta sadece analog televizyon yayınlarının kesintisiz ve net bir şekilde televizyon izleyicilerine ulaştırılmasına yönelik olarak geliştirilen kablo-TV şebekesi, teknolojik gelişmeler sonucunda daha geniş bant kapasitesi, daha çok yayın ve katma değerli hizmetler sunabilmenin yanında; ses, görüntü ve bilgi iletiminde kullanıcıların evindeki ve/veya işyerindeki bağlantı noktalarına kadar bütün iletişim altyapılarından ve tekniklerinden daha ileri bir imkan oluşturur hale gelmiştir. Ayrıca tek bir iletim yolu üzerinden video yayıncılığı, ses iletimi, veri iletimi ve internet erişimi gibi etkileşimli hizmetlerin yapılabilmesi, bu hizmetlerin kullanıcıya daha uygun fiyatla sunulabilmesine olanak tanımaktadır. Bu özellikleri nedeniyle, birçok ülkede serbestleşme sonrası yerel şebekeye alternatif teşkil eden kablo-TV şebekesi, ülkemizde bu nitelikte olma durumundan, en azından ilk etapta, uzak görünmektedir. Bu durum, kablo-TV şebekesinin ülkemizde yerel şebeke ile kıyaslanamayacak kadar yetersiz durumda olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, yaklaşık 2.500.000 aboneye hizmet sunabilir bir kapasitesi olan kablo-TV şebekesi üzerinden şu anda yaklaşık 1.000.000 aboneye hizmet sağlanmaktadır. Şebekenin geliştirilmemiş olmasının nedeni, diğer bazı ülkelerde kablo-TV şebekesinin gelişememe nedenleri ile aynıdır. Tekel konumunda olan operatörlerin sabit şebeke ile birlikte kablo-TV şebekesine de sahip olmaları, kablo-TV şebekesine gereken önemi vermemelerine ve bu şebekeyi geliştirme konusunda herhangi bir girişimde bulunmamalarına neden olmaktadır. Ülkemizde de mevcut olan bu durum TELKODER (2003) tarafından şöyle ifade edilmektedir:

TTAŞ'nin⁵⁵ kablo-TV sistemlerindeki tekeli konumu kablo-TV'nin gelişmesine engel teşkil etmektedir. TTAŞ'nin, yerleşik telekom operatörü olarak alternatif bir telekomünikasyon şebekesi olarak tanımlanan kablo-TV şebekesinde de söz sahibi olması rekabeti önleyen ve sektörün gelişmesine engel teşkil eden bir durum arz etmektedir.

Gelir paylaşımı modelin TTAŞ tarafından verimli olarak çalıştırılması engellendiğinden bu durum (gelir ortağı) firmaları daha fazla yatırım yapmaktan

⁵⁵ TTAŞ, Türk Telekom anlamında kullanılmaktadır.

alıkoymakta, günün koşullarına göre hızlı ve rekabetçi kararların zamanında alınamaması kablo-TV'nin değerinin her gün düşmesine, abone kaybetmesine (yol açmakta) ve rakip teknolojiler karşısında da yok olma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Kablo-TV'nin TTAŞ tekelinden kurtulup özelleştirilmesi hayati bir gerekliliktir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, kablo-TV şebekesinin yerel şebekeye alternatif bir unsur haline gelmesinin temini için, sabit şebeke üzerinden ses iletimi hizmetlerinin rekabete açılmasıyla birlikte, halihazırda tekel operatör elinde bulunan kablo-TV hizmetlerinin başka bir operatörün mülkiyetine verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.⁵⁶

Sabit yerel şebeke üzerinden verilen hizmetleri ikame edebilecek hizmetleri sunabilecek bir başka sistem de sinyallerin kısa dalga frekansları yoluyla havadan iletimi esasına göre çalışan kablosuz yerel şebekedir. Fiziki bir şebeke inşasına ihtiyaç duyulmaksızın esnek ve hızlı bir şekilde kapsama alanının yaygınlaştırılması avantajına sahip olan (Ardıyok 2002, 29) kablosuz yerel şebeke, geniş band hizmetler ve özellikle veri iletimi hizmeti konusunda sabit yerel şebekeye alternatif teşkil edebilecek özelliktedir. Bu konuda çoğu gelişmiş ülkede ulusal ve yerel bazda birçok lisans verilmiş durumdadır.

⁵⁶ Nitekim 1997 ve 1998 yıllarında 10'ar yıllık süreler için imzalanan gelir paylaşım sözleşmeleri, gelir ortağı firmaların hukuki düzenlemeler çerçevesinde lisans alması halinden bahsetmektedir. Bununla birlikte, mevcut durumda, ne kablo-TV operatörleri ne de başka firmalar kablo-TV hizmeti vermek üzere lisans (2. tip ruhsat) sahibi olamamışlardır.

BÖLÜM 6

GENEL DEĞERLENDİRME

6.1. REKABET KURUMU'NUN TAM SERBESTLEŞME SONRASI ROLÜ

Amacı ve görevi, mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını engellemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamak olan Rekabet Kurumu, kendisine yüklenmiş olan bu misyonu telekomünikasyon sektöründe de yerine getirmeye çalışmaktadır.

Rekabet Kurumu telekomünikasyon sektöründe bugüne kadar yaşanan rekabet sorunlarıyla ilgili olarak aktif bir şekilde rol almış, yaşanan bu sorunlara kendi amaç ve görevi çerçevesinde çözümler üretmiştir. Kurumun faaliyete geçtiği Kasım 1997 tarihinden Aralık 2003 tarihine kadar sektörle ilgili 24 rekabet ihlali, 15 menfi tespit/muafiyet ve 15 yoğunlaşma dosyası Rekabet Kurulu tarafından karara bağlanmıştır⁵⁷.

Sektörün tüm segmentlerinde rekabetçi bir pazar yapısına geçilmesiyle birlikte Rekabet Kurumu'nun sektörle ilgili görevleri sona ermemekte, bilakis artmaktadır. Bununla birlikte hangi alanlarda rekabet kurallarının uygulanacağı, hangi alanlarda ise düzenlemeler yoluyla rekabetçi yapının tesisi veya devamında sorun çıkaran uygulamaların bertaraf edileceği konusu, tartışmalı bir nokta olarak karşımıza çıkacaktır.

Sektörel düzenleyici otoriteler de, evrensel hizmet gereklerinin yerine getirilmesi veya asgari kalite kriterlerine uygunluğun izlenmesi gibi bazı alanların dışında, pazarda meydana gelen rekabeti bozucu uygulamaları engellemek gibi amaçlara yönelik düzenlemeler yapmaktadır. Bu noktada rekabet kuralları ile sektörel düzenlemelerin çatışması gibi durumlar söz konusu

⁵⁷ Detaylı bilgi için bkz. Rekabet Kurumu Faaliyet Raporları, www.rekabet.gov.tr.

olabilecektir. Örneğin hakim durumdaki yerleşik operatörün düzenleyici otorite tarafından onaylanan bir tarifesi, operatörün yıkıcı fiyat uygulamasına olanak tanıyabilir. Amacı pazarda rekabeti korumak olan rekabet hukuku prensipleriyle, rekabetçi bir yapı kurulmasından başka amaçları da bulunabilen telekomünikasyon düzenlemelerinin birbirleriyle çatışır hale gelmemesi gerekmektedir. Bu sorunun üstesinden gelmek için, sektörel düzenleyici otorite ile rekabet otoritesinin hangi alanlarda yetkili olduğunun açık bir şekilde belirlenmesi; bu otoritelerin, ortaya çıkan herhangi bir sorun karşısında hareket etme ve birbirleriyle istişarede bulunma mekanizmalarının açık ve etkin bir şekilde kurulması gerekmektedir.

Serbestleşmeyle birlikte üzerinde durulması gereken en önemli husus, rekabete açılan birçok pazarda belirli bir süre hakim konumunu koruyacak olan yerleşik operatör Türk Telekom'un bu hakimiyetini kötüye kullanmasının engellemesidir⁵⁸.

Türk Telekom'un, sektörün tam serbestleşmesini müteakip, uzak mesafe telefon hizmetleri ve veri iletim hizmetleri pazarlarında hakim durumunun sarsılması olası bir durumdur. Bununla birlikte yerleşik operatör, yerel telefon hizmetleri pazarında hakim durumunu uzun bir süre koruyacaktır. Nitekim 4. Bölümde bahsedilen ülkelerde de benzer durumlar söz konusu olmuştur.

Dolayısıyla yerleşik operatörün yerel şebekedeki hakim konumunu kötüye kullanmasına ilişkin eylemlerinin dikkatli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Türk Telekom'un, hem yerel şebekede belirli bir dönem koruyacağı hakim konumunun devamını sağlamayı amaçlaması, hem de uzak mesafe telefon hizmetleri pazarı gibi diğer pazarlarda payının azalmasını engellemeye çalışması doğaldır. Bu nedenle, Türk Telekom'un, tam serbestleşme sonrası özellikle uzak mesafe telefon hizmetleri pazarına girecek operatörler ile yerel şebekeye alternatif şebekeler üzerinden rekabet etmeye çalışan operatörlerin yerel şebekeye erişimlerinin sağlanması konusunda birtakım engeller çıkartması muhtemeldir. Bu engeller kısaca şunlardır:

- Yerel şebekeye erişim teknik bazı gerekçeler gösterilerek engellenebilir,
- Yerel şebekeye erişim konusunda aşırı fiyatlama yapılabilir,
- Yerel şebekeye erişim konusunda ayrımcı uygulamalar içerisine girilebilir,
- Yerel şebeke unsurları ayrıştırılmış bir şekilde erişime açılmayabilir.

Yerleşik operatörün yerel şebekedeki hakim durumunu kötüye kullanmasının önlenmesi iki yöntemle mümkün olabilecektir: sektörel düzenleyici otoritenin gerekli düzenlemeleri yapması ve rekabet kurallarının

⁵⁸ Yerleşik operatörler tarafından gerçekleştirilebilecek hakim durumun kötüye kullanılması eylemleriyle ilgili olarak bkz. dipnot 24.

yerleşik operatörün hakim durumunu kötüye kullanmasını engellemek üzere kullanılması.

İlk durumla ilgili, yerel şebekenin erişime açılması ve arabağlantı ile ilgili olmak üzere iki temel düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler yapılırken, rekabet hukuku prensipleriyle telekomünikasyon düzenlemelerinin - her zaman aynı hedefleri gözetmemeleri nedeniyle- çatışma ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu durumun engellenebilmesi için bu iki aracı kullanmakla yükümlü otoritelerin sıkı bir işbirliği içerisinde olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte yerel şebekenin erişime açılması ve arabağlantı ile ilgili düzenlemeler, yerel şebekede rekabetçi bir yapı oluşmaya başladıkça ve alternatif şebekeler varlıklarını hissettirmeye başladıkça kaldırılmalıdır. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, yerel şebekede rekabetin gelişimi alternatif şebekelerin varlığı anlamına gelecektir ki, zorunlu unsur doktrinine dayanarak yerel şebekenin erişime açılması yönündeki düzenleme -bu doktrin yerel şebekede alternatif altyapıların varlığı nedeniyle artık geçerli olamayacağı için- anlamını yitirecektir. İkinci olarak, yerel şebekeye alternatif oluşturabilecek kablo-TV şebekesi gibi şebekelerin varlığı, serbestleşme öncesi sadece kendi sabit şebekesi üzerinden hizmet veren ve bu hizmeti almak isteyenlerin hepsinin abonesi olduğu yerleşik operatörün serbestleşme sonrası diğer şebeke sahiplerine abone kaptırdığı anlamına gelecektir ve bu durum, alternatif şebekelerle yerel şebekenin birbirine irtibatlandırılmasının zorunlu tutulmasını gereksiz hale getirecektir. Çünkü, yerleşik operatör de diğer şebekelerle, kendi rızasıyla ve abonelerine daha geniş bir şebeke kapsamı sunmak üzere, arabağlantı yapmak isteyecektir (Geradin ve Kerf 2003, 353).

Dolayısıyla, sektörün serbestleşmesi sürecinde ve serbestleşmeyi müteakip belirli bir süre⁵⁹ sektörel düzenlemeler, pazarda rekabetçi bir yapının kurulabilmesini temin etmek üzere rekabet hukuku prensiplerine nazaran öncelik kazanabilir. Rekabet Kurumunun, böyle bir durumda yapılan düzenlemelere görüş vererek kendi bakış açısını da sürece katması beklenmektedir. Karşılıklı istişareler sonucu oluşturulan bu düzenlemelerin varlığına rağmen pazarda yerleşik operatörün hakim durumundan kaynaklanan rekabeti bozucu uygulamalar devam ediyorsa, Rekabet Kurumu o alana klasik müdahale araçlarıyla müdahale etmeli ve sorunu çözmeye çalışmalıdır. Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi pazarlar rekabetçi yapılara kavuştukça, bunun devamı ve geliştirilmesi için sadece rekabet hukuku perspektifinden rekabet kurallarının uygulanması yeterli olacaktır. Frekans ve numara gibi kıt kaynak tahsisatı gerektiren alanlarda ve evrensel hizmet yükümlülüğünün yerine getirilmesi konusunda her zaman düzenlemelere tabi bir çerçeve gerekmektedir.

⁵⁹ Bu süreyi, serbestleşme sonrası ilgili pazarlarda rekabetçi bir yapının etkin bir şekilde tesis edilmesi tayin edecektir.

Bunun dışında kalan tüm alanlarda, bu alanlar rekabetçi yapıya kavuştuğu, sektörel düzenlemelerin tedrici bir şekilde kaldırılması gerekmektedir (Geradin ve Kerf 2003, 355).

6.2. ÜLKE ÖRNEKLERİNDEN ÇIKARIMLAR

4. Bölümde bahsedilen ülkelerin telekomünikasyon sektörlerini serbestleştirme deneyimlerinden faydalanmak, Türkiye’de son noktasına geline serbestleşme sürecinde, tercih edilen politikaların ne tür avantaj ve dezavantajları haiz olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Öncelikle, diğer birçok ülkede görülen temel bir hatadan sakınılmasının gerektiği düşünülmektedir. Özelleştirilmesi sırasında değerinin artırılması için, serbestleşme sürecinde yerleşik operatörün belirli bir süre sınırlı sayıda işletme ile rekabet etmesi yönünde bir tercih, pazarların⁶⁰ yeteri kadar rekabetçi bir yapıya kavuşmamasına ve gelişmemesine neden olmaktadır. Polonya örneğinde görüleceği gibi, TPSA’nın, özelleştirme sırasında değerinin artırılması amacıyla 2002 sonuna kadar uluslararası telefon hizmetleri pazarında tekel hakkının korunması, hem bu pazarda rekabetin yeteri kadar gelişmemesine hem de yerleşik operatörün bu pazardaki gücünü rekabete açılmış olan yerel telefon hizmetleri pazarında çapraz sübvansiyon yaparak kötüye kullanılmasına yol açmıştır. Arabağlantı anlaşmalarının da etkin bir şekilde yapılamaması sonucu yeni operatörler yerel telefon hizmetleri pazarında etkin bir şekilde faaliyet göstermekte zorlanmışlardır⁶¹. Dolayısıyla, Brezilya modelinde olduğu gibi, telekomünikasyon sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde, serbestleşme ve özelleştirme amaç ve yöntemleri birbirinden ayrı ve belirgin bir şekilde ortaya konmalıdır⁶².

Serbestleşmeden sonra yerel şebekede rekabetin başka nedenlerle kısıtlanmasının da bu pazarda gelişimi sınırlandırdığı görülmektedir. Örneğin Polonya’da ilk etapta yerel telefon hizmetleri pazarında duopol bir yapının oluşturulması, yerel şebekenin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Yerel şebekenin erişime açılması, arabağlantı ve yeniden satış faaliyetine izin verilmesi konularında yapılacak düzenlemeler, serbestleştirilmiş bir pazarda ekonomik etkinliğin sağlanması gibi bir amaçla teşebbüs sayısının gereğinden fazla kısıtlanmasını irrasyonelleştirmektedir. Bu tür kısıtlamalar rekabetten beklenen faydaların hiç ortaya çıkmamasına ya da geç ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, serbestleşme sonrası pazarlarda faaliyet gösterecek teşebbüs sayısının, kıt kaynak kullanımından kaynaklanan rasyonel sebepler haricinde, sınırlandırılmamasının gerektiği düşünülmektedir.

⁶⁰ Bir pazardaki aktör sayısına kısıtlama getirmek, diğer pazarları da olumsuz etkileyebilmektedir.

⁶¹ bkz. s. 33

⁶² bkz. s. 48

Üçüncü olarak, özellikle yerel telefon hizmetleri pazarının rekabete açılması sürecinde, yerleşik operatöre alternatif operatörlerin yeniden satış temeline dayanarak da faaliyet göstermelerine izin verilmesinin, serbestleşmeden beklenen faydaların ortaya çıkmasını hızlandırdığı görülmektedir. Yerleşik operatörden veya diğer operatörlerden telekomünikasyon hizmetinin satın alınıp bunun aynen ya da katma değer kazandırılarak son kullanıcılara satışı anlamına gelen yeniden satış, özellikle yerel telefon hizmetleri pazarının rekabete açılmasını takip eden ilk dönemlerde yerleşik operatörün karşısında alternatif operatör oluşturulması bakımından büyük önem arz etmektedir. Aksi halde, rekabetin birbirinden ayrı şebekeler kurularak geliştirilmesi fikrine dayanan şebeke-temelli rekabet stratejisinin serbestleşmenin en başından itibaren benimsenmesi, yerel telefon hizmetleri pazarında rekabetçi bir yapının ortaya çıkmasına ancak alternatif şebekeler geliştikçe yol açacaktır ki, bu da kısa vadede gerçekleşmesi zor bir durumdur⁶³. Örneğin Meksika'da düzenleyici otoritenin yeniden satışla ilgili herhangi bir düzenleme yapmamış olması, 1990'da serbestleştirilen yerel telefon hizmetleri pazarında rekabetin yeteri kadar gelişmemesine neden olmuştur⁶⁴.

Son olarak, serbestleşmeyi müteakip ülkede mevcut diğer şebekelerin telekomünikasyon hizmetlerinin sunumu için kullanılmasının, rekabetçi bir yapı kurulmasının daha erken gerçekleşmesine yol açacağı düşünülmektedir. Gelişmekte olan birçok ülkede telekomünikasyon hizmetlerinin sunumu için geleneksel telekomünikasyon şebekelerinin haricinde birtakım şebekeler de kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Polonya'da 2000 yılında Polonya Demiryolları İşletmesi, bir İngiliz elektrik iletim firmasıyla birlikte uzak mesafe telekomünikasyon hizmetleri sunmak üzere Haberleşme Bakanlığından lisans almıştır⁶⁵. Diğer bir örnek ise Çek Cumhuriyetinden verilebilir. Çek Cumhuriyetinde de bölgesel elektrik dağıtım firmaları tarafından kurulan konsorsiyum, sabit şebeke üzerinden telekomünikasyon hizmetleri vermek üzere 2000 yılında faaliyete geçmiştir⁶⁶. Bu örnekler, telekomünikasyon hizmeti sunmak üzere yerleşik operatör tarafından verilen hizmetlere alternatif teşkil edebilecek hizmetlerin sunulması konusunda diğer şebekelerin de kullanılabilmesini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Demiryolu ve elektrik iletim hattı gibi şebekelerin telekomünikasyon hizmetleri sunmak üzere kullanılmasının en önemli avantajı, halihazırda bu hizmetlerin sunumu için gerekli olan şebekelerin mevcut olması, dolayısıyla şebeke kurulum maliyeti gibi, telekomünikasyon hizmetleri pazarlarına giriş için önemli olan bir engelle

⁶³ Şebeke temelli rekabet ve yeniden satışa dayanan rekabet stratejilerinin avantaj ve dezavantajları hakkında bkz. Geradin ve Kerf, 2003, s. 48-50.

⁶⁴ bkz. s. 54

⁶⁵ bkz s. 34

⁶⁶ bkz. s. 44

karşılaşılmeden faaliyete geçme olanağının bulunmasıdır. Türk telekomünikasyon sektöründe tam serbestleşmenin başlamasıyla birlikte, bu tür şebekelere sahip işletmelerin, telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren işletmelerle konsorsiyumlar oluşturarak sektörde faaliyet göstermelerini özendirici tedbirler alınabilir. Hatta, yerel şebeke sahibi operatöre zorunlu unsur niteliğinde olabilecek yerel şebeke unsurlarını diğerk operatörlerin erişimine açma zorunluluğunun getirilmesi gibi, demiryolu ve elektrik iletim hattı şebekelerine sahip işletmelerin de şebekelerini telekomünikasyon hizmetlerinin sunumunda kullanılmak üzere diğerk işletmelerin erişimine açması yönünde düzenlemeler yapılabilir.

SONUÇ

Bu çalışmaya konu olan ülkelerin; telekomünikasyon sektörlerini rekabete açmaları sonucunda hizmet fiyatları seviyesi, sabit hat yoğunluğu ve mobil hat yoğunluğu gibi, sektörün performansının değerlendirilmesinde kullanılan parametrelerde iyileşmeler gözlenmiş, bunun yanında alternatif operatörlerin varlığı nedeniyle sektörde sunulan hizmetlerin sayısı ve çeşitliliği artmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaya konu edilen ülkeler açısından, telekomünikasyon sektörünün rekabete açılmasının, amaçlandığı gibi, sektör üzerinde olumlu etkiler doğurduğu sonucuna ulaşılabılır.

Diğer tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamladığı ve Türkiye'de son aşamasına gelmiş bulunan bu süreçten beklenen faydaların ortaya çıkabilmesi için bazı hususlara dikkat edilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Pazarların rekabete açılması sürecinde rekabet kurallarından etkin bir şekilde faydalanılması önem arz etmektedir. Yerleşik operatörün Serbestleşme sonrası birçok pazarda hakim durumunu yitirme olasılığı bulunmaktadır. Yerleşik operatör bunu engellemek için hakim durumunu koruduğu pazarlarda - özellikle yerel telefon hizmetleri pazarında- yeni operatörlerin faaliyetlerini engellemeye veya zorlaştırmaya çalışacaktır. Alternatif operatörlerin pazarda etkin bir şekilde faaliyet göstermesini ve bu pazarlarda rekabetçi yapıların tesisini sağlamak üzere, Rekabet Kurumu yerleşik operatörün gerçekleştirdiği bu tür uygulamaları dikkatle takip etmeli ve bunlardan yeni kurulmakta olan rekabetçi yapıya zarar verebilecek nitelikte olanlarına karşı gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

Sektöre ilişkin yapılan düzenlemelerle rekabet kurallarının bu süreçte birbirleriyle çatışması muhtemeldir. Bunun nedeni, sektörel düzenlemelerle rekabet hukukunun her zaman aynı hedeflere ulaşmak üzere kullanılıyor olmamasıdır. Çatışmanın engellenebilmesi için, düzenlemeleri ve rekabet hukukunu uygulamakla görevli kurumların birbirleriyle sıkı bir işbirliği içinde olması ve bu kurumların sektörle ilgili görev ve yetkilerinin açık bir şekilde belirlenmesi icap etmektedir.

Serbestleştirilen bir pazarda, rekabetçi bir yapı kurulması amacıyla getirilen ve işletmelerin faaliyetlerini kısıtlayıcı etkileri bulunan sektörel düzenlemelere ihtiyaç kalmamaktadır. Bu nedenle, pazarlar rekabetçi bir yapıya kavuştukça, rekabeti tesis amacıyla getirilen düzenlemelerin kaldırılması, rekabetçi yapıların devamının salt rekabet hukuku aracılığıyla sağlanması gerekmektedir.

Son olarak, daha önce bazı ülkelere tecrübe edilmiş hataların tekrarının engellenmesi ve serbestleşmeden beklenen yararların daha hızlı ortaya çıkması açısından, AB ve ABD ile birlikte, diğer ülkelerin serbestleşme deneyimlerinden

faýdalanılmasının bir gereklilik olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Türkiye için Serbestleşme sürecindeki gecikmeleri “geç gelenin avantajına” dönüştürebilmenin yolu, bu deneyimlerin iyi incelenmesinden geçmektedir.

ABSTRACT

All over the world, the telecommunications sector is being liberalized due to both the developments in technology and the failure of telecom monopolies to satisfy the growing telecommunications demands of both households and business users. Before liberalization, telecommunications services had been supplied by a monopoly in most of the countries, on the other hand some other countries were permitting limited entry into the industry, while regulating the sector in many aspects, the most important of which was the service prices. Two crucial developments have resulted in the liberalization wave: technological developments that have made the applicability of natural monopoly theory in all segments of the sector obsolete and the ever increasing and dissatisfied user demands, which strengthened the opinion that competition in the sector would increase choice and quality, along with a probable decrease in prices. The first movers' success in the process of opening of telecommunications markets to competition and the Agreement on Basic Telecommunications signed under the auspices of the WTO have accelerated this process.

The aim of this study is first to explain the rationale behind the monopolistic structure in the sector and the reasons that undermine this rationale, then to clarify the condition of Turkish telecommunications sector on the brink of liberalization by taking into consideration five countries' experiments in telecom liberalization.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, E., BAŞCI, E. ve G. LOCKSLEY (2003), “A Comparative Analysis of the Turkish Telecommunications Sector”, <http://www.cie.bilkent.edu.tr/telecommunications.pdf>.

ARDIYOK, Ş. (2002) “Yerel Şebekeyi Erişime Açma Yükümlülüğü”, (Yayınlanmamış uzmanlık tezi), Rekabet Kurumu, Ankara.

ARMSTRONG, M., COWAN S. ve J. WICKERS (1997), *Regulatory Reform: Economic Analysis And British Experience*, The MIT Press, Cambridge.

BORISSOVA, L. (2001), “Promoting Competition, Liberalization and Regulation of The Telecommunications Sector in the Central and Eastern European Countries”, *European Common Market Law Review*, Vol: 22, Issue: 2, s. 59-73.

BOYLAUD, O. ve G. NICOLETTI (2000), *Regulation, Market Structure and Performance in Telecommunications*, OECD Economics Department Working Papers No. 237, Paris.

CAWLEY, R. (2002), “Aligning Ex-Ante Regulation with Anti-Trust Law: Some Issues and Problems”, *TPRC*, <http://www.tprc.org/TPRC02/2002%20program.pdf>.

CHOWDARY, T. H. (1998), “Telecom Liberalization and Competition in Developing Countries”, *Telecommunications Policy*, Vol: 22, No:4/5, s. 259-265.

COWHEY, P. ve M. CLIMENKO (1999), *The WTO Agreement and Telecommunications Policy Reforms*, World Bank, Washington D.C.

ÇAKAL, R. (1996), “Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon”, *Devlet Planlama Teşkilatı*, No: 2455.

Çek Cumhuriyeti Rekabet Ofisi (2000), Faaliyet Raporu, http://www.compet.cz/English/TAI/Vyrocz_Zpr/2000/VyrZpr00_UK.htm

Çek Cumhuriyeti Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı (2002), *Telecommunications in the Czech Republic*, <http://www.mdcz.cz>

DORNISCH, D. (2001), “Competitive Dynamics in Polish Telecommunications, 1990-2000: Growth, Regulation and Privatization of an Infrastructural Multi-Network”, *Telecommunications Policy*, Vol: 25, No: 6, s. 381-407.

GERADIN, D. (2000), “The Opening Of State Monopolies To Competition: Main Issues Of The Liberalization Process”, D. GERADIN (der), *The*

Liberalization Of State Monopolies In The European Union And Beyond içinde, Kluwer Law International, The Netherlands, s. 181-207.

GERADIN, D. ve M. KERF (2003), *Controlling Market Power in Telecommunications: Antitrust vs Sector-Specific Regulation*, Oxford University Press, New York.

GONZALEZ, A., GUPTA, A. ve S. DESPANDE (1998), "Telecommunications in Mexico", *Telecommunications Policy*, Vol: 22, No: 4-5, s. 341-357.

GUASCH, J. L. ve P. SPILLER (1999), *Managing the Regulatory Process: Design, Concepts, Issues and the Latin America and Caribbean Story*, World Bank, Washington D.C.

INTVEN H., OLIVER, J. ve E. SEPULVEDA (2000), *Telecommunications Regulation Handbook*, World Bank, Washington D.C.

ITU (2001), "World Telecommunications Development Report", http://www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/at_glance/KeyTelecom99.html.

ITU (2002), "Competition Policy in Telecommunications", Document No: CPT/04.

İÇÖZ, Ö. (2003), "Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Rekabet", *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi* No: 16.

KLEIN, M. (1996), "Competition in Network Industries", *The World Bank Private Sector Development Department, Policy Research Working Paper*, No: 1591.

KUBASIK, J. (2003), "Regulation Without a Regulator: Tariff Policy in Poland", Institute of Electronics and Telecommunications, *Poznan University of Technology*. <http://www.its2002.or.kr/pdffiles/papers/114-Kubasik.pdf>.

LAFFONT J.-J. ve J. TIROLE (2000), *Competition in Telecommunications*, The MIT Press, Cambridge.

MATTOS, C. (2003), "The Brazilian Model of Telecommunications", <http://www.unb.br/ih/eco/textos/telebrazil.pdf>.

MAVROIDIS, P. ve D. J. NEVEN (2000), "The WTO Agreement On Telecommunications: It's Never Too Late", D. GERADIN (der), *The Liberalization Of State Monopolies In The European Union And Beyond* içinde, Kluwer Law International, The Netherlands, s. 307-319.

MELODY, W. H. (1999), "Telecom Reform: Progress and Prospects", *Telecommunications Policy*, Vol: 23, No:1, s. 7-34.

Ministry of Transport of the Czech Republic, (2002), "Telecommunications in the Czech Republic", <http://www.mdcz.cz>.

MUELLER, M. (1997), *Universal Service: Competition, Interconnection and Monopoly in the Making of the American Telephone System*, The MIT Press, Cambridge.

NAFTA, (2002), "Opening and Liberalizing the Mexican Telecom Industry", NAFTA Works, Vol: 7, No: 3, s. 1-5.

NEWBERY, D. (2000), *Privatization, Restructuring and Regulation of Network Utilities*, The MIT Press, Cambridge.

OECD (1999a), "Regulatory Reform in the Telecommunications Industry (Mexico)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (1999b), "Role of Competition Policy in Regulatory Reform (Mexico)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2000a), "Regulatory Reform in the Telecommunications Industry (Hungary)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2000b), "Role of Competition Policy in Regulatory Reform (Hungary)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2001), "Regulatory Reform in the Telecommunications Industry (Czech Republic)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2002a), "Regulatory Reform in the Telecommunications Industry (Poland)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2002b), "Role of Competition Policy in Regulatory Reform (Poland)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2002c), "Regulatory Reform in the Telecommunications Industry (Turkey)", *Regulatory Reform Programme*, Paris.

OECD (2003), "Communications Outlook", <http://www.oecd.org>.

OSPINA, S. (2002), "Telecommunications For All: Does Liberalization Help", *LSE Development Studies Institute*, No: 02-29.

PAŞAOĞLU, Ö. (2003), "Doğal Tekellerde Regülasyon ve Rekabet-Bir Örnek: İngiliz Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması", *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi*, No: 14.

PETRAZZINI, B. A. (1995), *The Political Economy of Telecommunications Reform in Developing Countries*, Praeger Publishers, Westport.

- PIRAGIBE, C. (2003), "Brazilian Telecommunications Policy At Crossroads", *ANATEL*, <http://www.anatel.gov.br>.
- SALLAI, G. ve E. HALASZ (2003), "Developments in the Telecommunications Sector", *Budapest University Department of Telecommunications and Telematics*, <http://emerge.ttt.bme.hu/papers/89.pdf>.
- SANATAN, R. ve W. H. MELODY (1997), "Adapting to a Global Economy: Implications of Telecom Reform for Small Developing Countries", *Telecom reform: Principles, Policies and Regulatory Practices* içinde, Den Private Ingeniorfond, Lyngby, s. 323-333, (<http://www.lirne.net/library/books.php>).
- SANCHEZ, A. (2003), "Telecommunications in Mexico: Policies and Perspectives", <http://131.178.238.30/ppsp/ptonmtyv3.pdf>.
- SAYGI, N. (2002), "Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri Pazarı: Mevcut Durum ve On Yıllık Bir Perspektif Çalışması", *Telekomünikasyon Kurumu Uzmanlık Tezi*.
- STEVENS, J. (2001), "Telecommunications in Mexico", *Office of Telecommunications Technologies*, March Issue, s. 23-26, www.telecom.ita.doc.gov.
- STIGLITZ, J. (1997), *Principles of Microeconomics*, Second Edition, W. W. Norton&Company Inc., New York.
- TELEPATİ TELEKOM DERGİSİ (2003), Yıl: 9, Sayı:12.
- TELKODER (2003), "CATV Komisyonu Raporu", www.telkoder.org.tr
- TÜRKAY, O. (1993), *Mikroiktisat Teorisi*, 3. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara.
- WALDEN, I. ve J. ANGEL (2001), *Telecommunications Law*, Blackstone Press, London.
- WALLSTEN, S. (1999), "An Empirical Analysis of Competition Policy and Regulation in Africa and L. America", *The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper*, No: 1236.
- WALLSTEN, S. (2002), "Does Sequencing Matter? Regulation and Privatization in Telecommunications Reforms", *The World Bank Development Research Group, Policy Research Working Paper*, No: 2817.
- XAVIER, P. (2000), "Market Liberalization and Regulation in Hungary's Telecommunications Sector", *Telecommunications Policy*, Vol: 24, No: 10-11, s. 807-841.

YENİŞEN, D. (2003), “Şebeke Dışsallıkları ve Rekabet”, *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi*, No: 35.

YILMAZ, K. (1999), “Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform: Özelleşme, Düzenleme ve Serbestleşme”,
<http://home.ku.edu.tr/~zonis/syllabi/TurkTelekom.pdf>.

EK-A: OECD Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Operatör Sayısı (2002)

	Sabit Şebeke	Mobil Şebeke	Kablosuz Sabit Şebeke
ABD	2222	420	200+
Almanya	184	4	18
Avustralya	89	4	5
Avusturya	67	4	2
Belçika	22	3	-
Çek C.	23	3	5
Danimarka	15	4	5
Finlandiya	85	66	4
Fransa	69	7	6
Hollanda	26	6	-
İngiltere	225	4	3
İrlanda	86	3	6
İspanya	50	3	6
İsveç	146	63	3
İsviçre	2	3	34
İtalya	206	4	73
İzlanda	3	3	-
Japonya	359	26	15
Kanada	75	8	25
Kore	4	3	1
Lüksemburg	25	2	4
Macaristan	10	3	0
Meksika	37	10	4
Norveç	43	2	-
Polonya	56	3	180
Portekiz	42	3	9
Slovak C.	1	2	3
Türkiye	1	4	-
Y. Zelanda	11	2	4
Yunanistan	19	4	7

Kaynak : OECD Communications Outlook, 2003

EK- B: Telekomünikasyon Mevzuatı İndeksi

- **406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu** (yürürlüğe giriş tarihi: 21.02.1924).

406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu'na Ek ve Değişiklik Getiren Mevzuat Listesi	
Kanun Numarası	Yürürlüğe Giriş Tarihi
835	29.5.1926
1172	19.7.1927
1361	01.06.1929
1379	19.11.1929
1899	29.01.1932
1900	29.01.1932
2722	01.06.1936
3222	01.08.1937
3947	27.12.1940
4647	01.06.1944
5009	01.04.1944
4000	18.06.1994
4107	06.05.1995
4161	05.08.1996
4502	27.01.2000
4673	23.05.2001

- **2813 Sayılı Telsiz Kanunu** (Yürürlüğe giriş tarihi: 07.04.1983).

2813 sayılı Kanun'a Ek ve Değişiklik Getiren Mevzuat Listesi	
Kanun Numarası	Yürürlüğe Giriş Tarihi
3093	3 ve 4. maddeler: 15.12.1984
	Diğer maddeler: 14.12.1984
3178	13.04.1985
3293	7. madde: 01.01.1987
	Diğer maddeler: 01.06.1986
KHK - 336	05.08.1988
4063	01.01.1995
KHK – 589	17.01.2000
4502	29.01.2000

- **4971 sayılı Bazı Kanunlarda ve Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 15.08.2003).
- **4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 13.12.1994).
- **Telekomünikasyon Hizmetleri Yönetmeliği** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 28.03.2001).
- **Tarife Yönetmeliği** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 28.08.2001).
- **Ulusal Dolaşım Yapılması ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 08.03.2002).
- **Erişim ve Arabağlantı Yönetmeliği** (Yürürlüğe Giriş Tarihi: 23.06.2003).

EK-C: Elektronik Haberleşme Kanunu Taslağı

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; elektronik haberleşme şebeke ve/veya hizmeti sağlanması, sektördeki rekabetin ve evrensel elektronik haberleşme hizmetinin erişilebilirliğinin artırılması, yeni elektronik haberleşme şebeke ve hizmetlerinin teşvik edilmesi, elektronik haberleşme sektöründeki politika hedef ve ilkelerin tespitine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi ve bu konudaki gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun; elektronik haberleşme sektörünün işleyişini düzenleme, elektronik haberleşme şebekelerinin kurulması, geliştirilmesi ve kullanılması, elektronik haberleşme hizmetlerinin sağlanması ve kaynaklarının yönetimi, işletmecilerin ve kullanıcıların hak ve yükümlülüklerini belirler.

Milli güvenlik ve kamu düzeni ile sıkı yönetim ve seferberlik hallerinde elektronik haberleşme hizmetlerinin sağlanmasına ilişkin özel kanunların ve 16.07.1965 tarihli ve 697 sayılı Kanun hükümleri saklıdır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin her çeşit elektronik haberleşme ve komuta-kontrol sistem, araç, gereç ve şebekeleri ile bedeli Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından ödenerek işletmeciler tarafından tesis edilen ve edilecek elektronik haberleşme ve komuta-kontrol tesisleri ve hizmetleri hakkında bu kanun hükümleri uygulanmaz.

Tanımlar ve Kısaltmalar

Madde 3- Bu Kanunda geçen:

Bakanlık: Ulaştırma Bakanlığını,

Kurum: Telekomünikasyon Kurumunu,

Kurul: Telekomünikasyon Kurulunu,

Sermaye Şirketi: Kurum tarafından aranacak şartları taşıyan, Türkiye’de kurulmuş veya kurulacak bir sermaye şirketini,

Abone: Elektronik haberleşme hizmeti sunan bir işletmeci ile ilgili hizmetten yararlanmaya ilişkin sözleşme yapan gerçek veya tüzel kişiyi,

Kullanıcı: Aboneliğinin olup olmamasına bakılmaksızın elektronik haberleşmeden yararlanan gerçek veya tüzel kişiyi,

Dolaşım: Bir işletmeciye ait hizmetlerin, teknik uyumluluk şartları saklı kalmak üzere, diğer bir işletmecinin müşterilerine ait ekipmanlar üzerinden çalışmasına veya bir diğer sistemin ara bağlantısına imkân sağlayan sistemler arası dolaşımı,

Ara Bağlantı: İki ayrı elektronik haberleşme şebekesi arasındaki elektronik haberleşme trafiğinin gerçekleştirilmesini teminen iki şebekenin birbirine bağlanmasını,

Arayüz: Kullanıcının, elektronik haberleşme şebekesine erişimini sağlayan fiziksel bağlantı noktası ve/veya telsiz cihazları arasında erişimi sağlayan yayılım ortamını ve bunların teknik özelliklerini,

Ara Bağlantı Yükümlüsü: Ara bağlantıyı sağlayacak şebekenin özel/tüzel kişiliği,

Radyo -Televizyon Yayını: Radyo dalgaları yoluyla doğrudan kitle haberleşmesi amacıyla yapılan ses, televizyon ve öteki tip yayınları kapsayan yayın şeklini,

Telsiz Yayın Kontrolü: Olağanüstü haller ile ülkenin güvenliğini ilgilendiren durumlarda, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hallerinde, düşman uçak, gemi veya diğer muhabere elektronik vasıtalarının elektromanyetik yayınlarımızda seyrüsefer yardımcısı olarak veya istihbarat amacıyla istifade etmesine mani olmak üzere, bu yayınları geçici veya süresiz olarak durdurmayı veya kısıtlamayı,

Zararlı Girişim: Mevzuata uygun olarak işletilen bir telsiz haberleşme hizmetini ciddi biçimde engelleyen, kalitesini düşüren ya da sürekli olarak kesintiye uğratan her türlü yayın veya elektromanyetik etkiyi,

Erişim: Dolaşım ve arabağlantıyı da içerecek şekilde elektronik haberleşme hizmetleri sağlanması amacıyla, elektronik haberleşme şebekesi ve/veya hizmetlerinin diğer bir işletmeciye açılmasını yada irtibatlandırılmasını,

Erişim Yükümlüsü: Erişim sağlayacak şebekenin özel/tüzel kişiliğini,

Yerel Ağ: Sabit elektronik haberleşme şebekesinde kullanıcı tarafındaki şebeke sonlanma noktasını kullanıcının bağlı bulunduğu ana dağıtım çatısına veya eşdeğer tesise bağlayan fiziksel devreyi,

Elektronik Haberleşme Hizmeti: Yayın için kullanılan şebekelerdeki iletim hizmetleri de dahil, ancak elektronik haberleşme şebeke ve/veya hizmetleri yoluyla iletilen içeriği sağlayan ya da bu içerik üzerinde düzenleme ve denetim yapan hizmetler hariç olmak üzere, ücreti karşılığı tümüyle veya genel olarak elektronik haberleşme şebekeleri üzerinden sinyallerin iletilmesine bağlı olan hizmeti,

Elektronik Haberleşme Şebekesi: İletilen bilginin türünden bağımsız olarak; uydu şebekeleri, sabit (internet de dahil olmak üzere devre ve paket anahtarlamalı) ve mobil karasal şebekeler, sinyallerin iletilmesi amacıyla kullanıldığı sürece elektrik kablo sistemleri, radyo ve televizyon yayınları için kullanılan şebekeler ve kablolu televizyon şebekeleri de dahil olmak üzere, sinyallerin telli, telsiz, optik ya da diğer elektromanyetik yollarla iletilmesini sağlayan iletim sistemleri ve uygun olduğu hallerde, anahtarlama ya da yönlendirme teçhizatı ile diğer kaynakları,

Elektronik Haberleşme Sağlanması: Elektronik haberleşme şebekesinin, kurulması, işletilmesi, kontrolü veya kullanıma sunulması ile elektronik haberleşme hizmetlerinin sunulmasını,

Kullanım Hakkı: Frekans, numara, uydu pozisyonu ve benzeri kaynakların kullanılması için verilen hakkı,

İşletmeci: Genel koşullar çerçevesinde elektronik haberleşme sağlayan bir gerçek ya da tüzel kişiyi,

Yetkilendirme: Elektronik haberleşme sağlamak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin; Kuruma bildirimde bulunmak veya bununla birlikte Kurum tarafından kullanım hakkı verilmek suretiyle genel koşullara tabi hale gelmesini,

Genel Koşullar: Elektronik haberleşme sağlanmasına dair hakları ve yükümlülükleri belirleyen ve ilgili mevzuatta düzenlenen yasal çerçeveyi,

Şebeke Sonlanma Noktası: Kamu elektronik haberleşme şebekesinde aboneye erişimin sağlandığı fiziksel noktayı, anahtarlama veya yönlendirme ihtiva eden şebekelerde ise, abone numarası veya ismi ile ilişkilendirilebilen özel bir şebeke adresiyle tanımlanan noktayı,

Kamu Elektronik Haberleşme Şebekesi: Kamuya açık haberleşme hizmetlerinin sağlanması amacıyla kullanılan elektronik haberleşme şebekesini,

Numara: Şebeke sonlanma noktasını tanımlayan ve söz konusu noktaya çağrının yönlendirilmesini sağlayan bilgiyi içeren onluk düzende rakamlar dizinini,

Numaralandırma Planı: Numaraların format ve yapısını tanımlayan, yönlendirme, adresleme ve ücretlendirme bilgilerini vermek üzere bölümlere ayrılarak tanımlanabilen planı,

ITU: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ni (International Telecommunication Union)

ECC: Elektronik Haberleşme Komitesi'ni (Electronic Communications Committee)

AB: Avrupa Birliği'ni

Ulusal Numaralandırma Planı: ITU-T E.164'e uygun olarak hazırlanan Türkiye numaralandırma planını,

Numara Taşınabilirliği: Abonenin numarasını değiştirmeden hizmet aldığı işletmeciyi, bulunduğu fiziksel konumu ve/veya aldığı hizmetin türünü değiştirebilmesini,

Taşıyıcı: Aboneye doğrudan erişimi bulunmayan, ancak yerel ağ işletmecisiyle arabağlantı yapmak suretiyle aboneye dolaylı olarak erişebilen işletmeciyi,

Taşıyıcı Seçim Kodu: Taşıyıcılara Kurumca tahsis edilen kodu,

Çağrı Bazında Taşıyıcı Seçimi: Hizmet alınmak istenen taşıyıcının, kendisine Kurum tarafından tahsis edilmiş olan taşıyıcı seçim kodu çevrilmesi suretiyle seçilmesi mekanizmasını,

Taşıyıcı Ön Seçimi: Hizmet alınmak istenen taşıyıcının, taşıyıcı seçim kodu çevrilmeksizin seçilmesine imkan sağlayacak şekilde önceden seçilmesi mekanizmasını,

Taşıyıcı Seçimi: Hizmet alınmak istenen taşıyıcının, çağrı bazında taşıyıcı seçimi ve/veya taşıyıcı ön-seçimi ile seçilmesini,

Evrensel Hizmet: Coğrafi alan farkı gözetilmeksizin, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki herkesin erişebileceği, belirlenmiş hizmet kalitesi standartlarında ve karşılanabilir fiyatlarla sunulacak olan temel elektronik haberleşme hizmetlerini,

Evrensel Erişim: Öncelikle kırsal ve uzak bölgelerde yaşayanların, internet erişimi de dahil, iletişim gereksinimini karşılamak üzere oluşturulan "toplu iletişim merkezleri" aracılığıyla Evrensel Hizmet kapsamında belirlenen temel elektronik haberleşme hizmetlerinin sunulmasını,

Evrensel Hizmet Yükümlüsü: Evrensel hizmet kapsamındaki hizmetleri sağlamakla yükümlü kılınan işletmeciyi,

Evrensel Hizmetin Net Maliyeti: Evrensel hizmeti temin etmekle evrensel hizmet sağlayıcısının uğradığı net kaybı,

Evrensel Hizmet/Erişim Fonu: Evrensel hizmet ve evrensel erişim hedeflerinin finansmanını sağlamak ve evrensel hizmet yükümlüsünün net maliyet kaybını karşılamak üzere oluşturulan Fonu,

Üretici: Bir cihazı imal eden, ıslah eden veya cihaza adını, ticari markasını veya ayırt edici işaretini koymak suretiyle kendini üretici olarak tanıtan gerçek veya tüzel kişiyi; üreticinin Türkiye dışında olması halinde, üretici tarafından yetkilendirilen temsilciyi ve/veya ithalatçıyı; ayrıca, cihazın satış ve/veya tedarik zincirinde yer alan ve faaliyetleri cihazın güvenliğine ilişkin özelliklerini etkileyen gerçek veya tüzel kişiyi,

Dağıtıcı: Cihazın satış ve/veya tedarik zincirinde yer alan ve faaliyetleri cihazın güvenliğine ilişkin özelliklerini etkilemeyen gerçek veya tüzel kişiyi,

Onaylanmış Kuruluş: 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanunu ve Kurum tarafından yapılacak düzenlemeler çerçevesinde uygunluk değerlendirme faaliyetinde bulunmak üzere Kurul tarafından yetkilendirilen özel veya kamu kuruluşlarını,

Piyasa Gözetimi ve Denetimi Kurum tarafından, cihazın piyasaya arzı veya dağıtım aşamasında veya cihaz piyasada iken teknik düzenlemelere uygun olarak üretilip üretilmediğinin, güvenli olup olmadığının denetlenmesi veya denetlettirilmesini,

Telsiz: 9 kHz ile 3000 GHz frekans bandında sunî bir iletim ortamı olmaksızın, uzayda yayınlanan elektromagnetik dalgaların iletimi ve/veya alımı yoluyla iletişimi sağlayan cihaz veya ilgili parçasını,

Elektronik Haberleşme Terminal Ekipmanı: Elektronik haberleşme şebekesine doğrudan veya dolaylı olarak bağlanan cihaz veya cihazın ilgili parçasını,

Cihaz: Telsiz ve/veya elektronik haberleşme terminal ekipmanını,

Standart: Üzerinde mutabakat sağlanmış olan, kabul edilmiş bir kuruluş tarafından onaylanan, mevcut şartlar altında en uygun seviyede bir düzen kurulmasını amaçlayan, ortak ve tekrar eden kullanımlar için ürünün özellikleri, işleme ve üretim yöntemleri, bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri hususlarından biri veya birkaçını belirten ve uyulması ihtiyari olan düzenlemeyi,

Teknik Düzenleme: Bir cihazın, ilgili idari hükümler de dahil olmak üzere, özellikleri, işleme ve üretim yöntemleri, bunlarla ilgili terminoloji, sembol, ambalajlama, işaretleme, etiketleme ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri hususlarından biri veya birkaçını belirten ve uyulması zorunlu olan her türlü düzenlemeyi,

Uyumlaştırılmış Avrupa standardı: Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesinde ismi yayımlanan standardı,

Uyumlaştırılmış Ulusal Standart: Uyumlaştırılmış Avrupa standartlarına uygun olarak Türk Standartları Enstitüsü tarafından uyumlaştırılarak kabul edilen ve Kurum tarafından listeleri tebliğler ile yayımlanan Türk standartlarını,

Cihazların Müsaderesi: Kurumdan izinsiz olarak imal, ithal ve/veya satışı yapılan, teknik düzenlemelere aykırı bulunan, onay etiketsiz ve/veya enterferans oluşturan cihazların tekrar iade edilmemek üzere Kurum tarafından el konulması işlemini,

ifade eder.

İlkeler

Madde 4- Elektronik haberleşmenin sağlanmasında ve bu hususta yapılacak düzenlemelerde aşağıdaki ilkeler nitelik ve nicelik itibarı ile göz önüne alınır:

- a) Bakanlık tarafından belirlenen politikalar ile kalkınma plan ve programlarındaki hedeflerin gözetilmesi.
- b) Herkesin, makul bir ücret karşılığında elektronik haberleşme şebeke ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamaların teşvik edilmesi.
- c) Aksini gerektiren nesnel nedenler bulunmadıkça, eşit şartlardaki aboneler, kullanıcılar ve işletmeciler arasında ayırım gözetilmemesi ve hizmetlerin benzer konumdaki her kişi tarafından eşit şartlarla ulaşılabilir olması.
- d) Bu kanunda aksi belirtilmedikçe ya da objektif nedenler aksini gerektirmedikçe, niteliksel ve niceliksel devamlılık, düzenlilik, güvenilirlik, verimlilik, açıklık, şeffaflık ve kaynakların verimli kullanılması ilkelerinin gözetilmesi.
- e) Evrensel hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılması, belirli teknik ve ekonomik koşullar çerçevesinde makul surette karşılanabilecek bir bedelle sağlanması .
- f) Elektronik haberleşme sistemlerinin uluslararası normlara uygun olarak birbiri ile uyumlu olması.
- g) Teknolojik yeniliklerin uygulanması ve araştırma/geliştirme yatırımlarının desteklenmesi.
- h) Açık olarak belirlenecek hizmet kalitesi standartlarına uygunluğun sağlanması.
- i) Bu kanunda aksi belirtilmiş olmadıkça, elektronik haberleşme sektöründe, 7.12.1994 tarihli ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbest rekabet ortamının sağlanması ve korunması.
- j) Millî güvenlik ile kamu düzeni gereklerine ve acil durum ihtiyaçlarına öncelik verilmesi.
- k) Özürlü, yaşlı ve sosyal açıdan korunmaya muhtaç diğer kesimlerin özel ihtiyaçlarının dikkate alınması ve Kurum tarafından belirlenen ilkeler, kurallar ve şartlar uyarınca kullanıcılara ekonomik avantajlar ihtiva eden özel programlar sunulması.
- l) İlgili mevzuat ve yetkilendirmelerde açıkça belirlenen durumlar haricinde, arabağlantı ücretleri ile hat ve devre kiralaları da dahil elektronik haberleşme sağlanması karşılığı alınacak ücretlerin, yatırım ve işletme maliyetlerini ve genel masraflardan ilgili payını, amortismanı ve makul ölçüde kârı mümkün olduğu ölçüde yansıtması.

İKİNCİ BÖLÜM

Görev ve Yetkiler

Elektronik Haberleşme Sektöründeki Yetkili Merciler

Madde 5 -

- Elektronik haberleşme sektöründeki politika hedef ve ilkeler Bakanlık tarafından belirlenir.
- Elektronik haberleşme sektöründeki düzenleme ve denetlemeye ilişkin görevler Kurum tarafından yürütülür.
- Kurum tarafından sayısının sınırlandırılması gerektiği belirlenen kullanım haklarına ilişkin kullanım ücretlerinin asgari değerleri Kurumun teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.
- Telsiz haberleşmesi ile ilgili hususlarda Haberleşme Yüksek Kurulu tarafından tavsiyelerde bulunulur ve uygulamalar takip edilir.
- Elektronik haberleşme sektöründeki şirket birleşme ve devralmaları da dahil rekabet ihlalleri Kurumun da görüşü alınmak kaydıyla Rekabet Kurumu tarafından takip edilir.

Haberleşme Yüksek Kurulunun Kuruluş, Görev ve Yetkileri

Madde 6- Haberleşme Yüksek Kurulu, Başbakanın veya görevlendireceği bir Devlet Bakanının Başkanlığında İçişleri ve Ulaştırma Bakanları ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı ve Genel Kurmay Muhabere Elektronik Başkanından oluşan bir üst kuruldur.

Telekomünikasyon Kurulu Başkanı, Haberleşme Genel Müdürü ve Başbakanca gerek görülen diğer bakanlar ile kamu kurum ve kuruluşları yetkilileri Kurul toplantılarına katılır.

Kurul, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki defa toplanır. Başbakan resen ve Ulaştırma Bakanının teklifi üzerine gerektiğinde Kurul ayrıca toplantıya çağrılabilir.

Kurulun çalışma usul ve esasları Başbakanlıkça düzenlenir.

Haberleşme Yüksek Kurulunun Görevleri; telsiz haberleşme alanında Bakanlığa tavsiyede bulunmak ve bu konulardaki uygulamaları takip etmektir. Haberleşme Yüksek Kurulunun sekreteryası işleri Bakanlık merkez birimlerinden Haberleşme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

Bakanlığın Görev ve Yetkileri

Madde 7- Bakanlığın, elektronik haberleşme sektörüne ilişkin görevleri, aşağıda sıralanmaktadır.

- a) Elektronik haberleşme sektörünün teknik, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara, kamu yararına ve milli güvenlik amaçlarına uygun olarak kurulması, geliştirilmesi ve bu hizmetlerin birbirini tamamlayıcı şekilde yürütülmesini sağlayacak hedef, ilke ve politikaları belirlemek.
- b) Elektronik haberleşme cihazları sanayii imalat alanları, kapasiteleri, gelişmeleri ile elektronik haberleşme uç donanım ithalatı, tasarımı, inşa edilmesi, yerleştirilmesi, kullanılması ve bu sektöre ilişkin gelişmeleri takip etmek ve gerekli tedbirleri almak.
- c) Ülkemizin üyesi bulunduğu elektronik haberleşme sektörü ile ilgili milletlerarası birlik ve kuruluşların çalışmalarına katılmak ve kararlarının uygulanmasını takip etmek ve sağlamak.
- d) Elektronik haberleşme talep ve ihtiyaçlarını tespit etmek ve planlamak, bu konularda koordinasyonu sağlamak.
- e) Elektronik haberleşme hedef ve politikalarının tespiti ve uygulanması amacıyla gerekli araştırmaları yapmak ve yaptırmak.
- f) Elektronik haberleşmenin doğal afetler ve olağanüstü haller nedeniyle aksamamasını teminen gerekli tedbirleri almak ve koordinasyonu sağlamak.
- g) Yukarıdaki görevleri olağanüstü hal ve savaşta da 697 sayılı Kanun hükümleri dahilinde yürütmek.
- h) Haberleşme Yüksek Kurulu'nun sekreteryasını yürütmek.
- i) Evrensel hizmetler konusundaki idari ve mali politikaları belirlemek.
- j) Bakanlık, Kurumdan ve İşletmecilerden istediği gerekli bilgi ve belgeleri almak yetkisine sahiptir.

Kurumun Görev ve Yetkileri

Madde 8 - Kurumun, elektronik haberleşme sektörüne ilişkin görevleri aşağıda belirtilmiştir.

- 1) Sektörde rekabetin tesis edilmesi ve korunması ile tüketici haklarının korunması amacıyla elektronik haberleşmenin verimlilik esaslarına uygun olarak yürütülmesi ilkelerini de göz önüne alarak düzenlemeleri ve denetlemeleri yapmak,
- 2) Elektronik haberleşme terminal ve teçhizatı alanında teknik düzenlemeleri yapmak,
- 3) Gerçek ve tüzel kişiler tarafından sağlanacak olan elektronik haberleşmenin tabi olduğu genel koşulları çıkaracağı düzenlemeler ile belirlemek ve bunların uygulanmasını denetlemek, bu hususta gerekli tedbirleri almak,

- 4) Elektronik haberleşme ve endüstrisi alanlarındaki araştırmacı ve imalatçı kuruluşlarla da işbirliği yaparak teknolojiadaki gelişmeleri takip etmek.
- 5) Bu kanun uyarınca yapılan uygulamaları takip ve kontrol etmek, incelemek, değerlendirmek ve bakanlığa bilgi sunmak,
- 6) Radyo ve televizyon verici istasyonları dahil olmak üzere her nevi frekans, planlama, tahsis ve tescil işlemlerini takat ve yayın sürelerini de göz önünde tutarak uluslar arası kuruluşlarla işbirliği de yapmak suretiyle yürütmek,
- 7) Bu kanunda yer alan görevleri yürütmek, her türlü kayıtları tutmak ve mevcut hükümlere uymayanlar hakkında gerekli teknik ve idari işlemleri yapmak,
- 8) Elektronik haberleşme alanında ilgili diğer kurum ve kuruluşlar ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin bu konudaki faaliyetlerine nezaret etmek,
- 9) Kullanıcılara ve elektronik haberleşme şebekeleri arasındaki erişim bakımından diğer işletmecilere uygulanacak ücret tarifelerine ve sözleşme hükümlerine ve teknik hususlara ilişkin genel ölçütleri ve görev alanına giren diğer konularda uygulama usul ve esaslarını belirlemek, tarifeleri incelemek, değerlendirmek, gerekenleri onaylamak ve bunların uygulanmasını izlemek,
- 10) Elektronik haberleşme ile ilgili olarak, işletmecilerin ve bu alanda kanuna uygun ticari faaliyet içinde bulunanların, elektronik haberleşmenin sağlanması ve çeşitli elektronik haberleşme teçhizat ve cihazları üreten veya satanların bu hizmet ve faaliyetlerini Türkiye dahilinde tam bir rekabet ortamı içinde gerçekleştirmelerini sağlamak, teşvik edici tedbirleri almak,
- 11) Elektronik haberleşme alanında kullanılacak her çeşit sistem ve cihazlar için yurt içinde ve yurt dışındaki ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak ve en son gelişmeleri de göz önünde bulundurarak, imalat ve kullanıma esas teşkil eden performans standartlarını tespit etmek, bunları uygulamak,
- 12) Elektronik haberleşme sağlanması ile ilgili olarak görev alanına giren konularda yönetmelik çıkartmak veya diğer idari işlemleri yapmak, işletmeciler, aboneler, kullanıcılar ve tüm elektronik haberleşme sektörünü etkileyen gerçek ve tüzel kişilerin ilgili mevzuata uymasını denetlemek, bu hususta ilgili makamları harekete geçirmek ve gereken hallerde kanunlarda öngörülen yaptırımları uygulamak,
- 13) Radyo ve televizyon dahil her türlü yayınların belirlenmiş emisyon noktalarından yapılabilmesini teminen, ortak anten sistem ve tesisleri kurulması ile ilgili usul ve esasları tespit etmek,
- 14) Gelir ve Giderleri ile diğer mali mevzuatla ilgili düzenlemeleri yapmak.
- 15) Elektronik haberleşmenin sağlanması ile ilgili hususları ve elektronik haberleşme sektöründe rekabete aykırı davranış, plan ve uygulamaları re'sen veya şikâyet üzerine incelemek ve görev alanına giren konularda bilgi ve dokümanların sağlanmasını talep etmek,

- 16) Elektronik haberleşme sağlanması ile ilgili yönetmeliklerin ve diğer genel idari işlemlerin yayınlanmasından önce ilgili tarafların kamuya açıklanacak olan ve üzerinde ilgili tarafların yorum yapabileceği görüşlerini bildirmesine imkân verebilmek için gerekli tedbirleri almak,
- 17) Tüketici menfaatlerini korumak,
- 18) Elektronik haberleşme sektörüne ilişkin olarak yapılacak inceleme ve tetkikler ile şirket birleşme ve devralmalarıyla ilgili kararlar da dahil olmak üzere elektronik haberleşme sektörüne ilişkin olarak, Rekabet Kurumuna görüş vermek veya gerekli hallerde Rekabet Kurumundan görüş almak,
- 19) Arabağlantı ve dolaşım da dahil erişim, ile ilgili uygulanacak usul ve esasları belirlemek ve gerekli düzenlemeleri yapmak, belirlenecek esaslar çerçevesinde taraflar arasında uzlaştırma prosedürü işletmek, uzlaşma sağlanamadığı takdirde Kurumun kendisi tarafından belirtilen prosedürlere uygun olarak anlaşma yapılmasını sağlamak ve gerek görülen diğer tedbirleri almak,
- 20) Standart referans tarifeleri, arabağlantı ve dolaşım ile ilgili anlaşmaların elektronik haberleşme sağlanmasında serbest rekabeti engelleyici sonuçlara yol açmamasına yönelik tedbirleri almak, gerektiğinde 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde Rekabet Kurumuna başvurmak,
- 21) Elektronik haberleşme sektöründe faaliyet gösterenlerin mevzuata ve kurum düzenlemelerine uymasını denetlemek aykırılık halinde idari para cezası uygulamak,
- 22) Evrensel hizmetlerin yerine getirilebilmesi için kurulacak fonun yönetimini sağlamak ve evrensel elektronik haberleşme hizmet yükümlülüklerini yerine getirilip, getirilmediğinin denetimini yapmak,
- 23) Geçiş hakkı, numaralandırma, tesis paylaşımı ve ortak yerleşim ile ilgili usul ve esasları tespit etmek, bu konulardaki denetlemeleri yapmak ve/veya yaptırmak,
- 24) Kanunlarda verilen diğer görevleri yerine getirmek,
- 25) Uydu pozisyonlarına ilişkin planlama, tahsis ve tescil işlemlerini yürütmek, pozisyonların verimli ve optimum düzeyde yarar sağlaması için gerekli tedbirleri belirlemek ve Bakanlığa öneride bulunmak,
- 26) Başbakanlığın ve Genel Kurmay Başkanlığın talebi üzerine, Telsiz yayın kontrolünü ilan ederek uygulamak (Bu uygulama belli bir tesis ve bölge için olabileceği gibi bütün ülke içinde olabilir.),
- 27) Kamu telekomünikasyon şebekesine kullanıcıların erişimlerini sağlayan arayüz bilgilerini belirlemek ve şebeke arayüzlerine ilişkin bilgilerin doğru, yeterli ve periyodik olarak telekomünikasyon şebeke operatörleri tarafından kamuya duyurulmasını sağlamak,
- 28) Cihazlar için üreticiye, faaliyet alanına göre; ithal, imal, satış ve bakım-onarım yetki belgeleri ile sabit cihazlardan kaynaklanan elektromanyetik

- alan şiddetlerinin ölçümüne yönelik ölçüm yetki belgesi vermek, yetkili üreticilerin periyodik denetimlerine ilişkin usul ve esasları belirlemek ve denetlemek, yetki belgesi olmaksızın faaliyette bulunan kişi ve kuruluşlara karşı gerekli önlemleri almak,
- 29) Kurum, cihazın piyasaya arzı veya dağıtım aşamasında veya cihaz piyasada iken ilgili teknik düzenlemelere uygun olarak üretilip üretilmediğini, uygun şartlarla hizmete sunulup sunulmadığını denetler veya denetlettirir. Gerektiğinde piyasaya arz edilen cihazdan numuneler alabilir veya yetkilendireceği bir kuruluş vasıtasıyla da numunelerin alınmasını sağlayarak, ilgili Teknik Düzenleme ile Kurum tarafından bu konuda yapılan düzenlemeler çerçevesinde gerekli inceleme ve testleri yapar veya yaptırabilir,
- 30) Teknik düzenlemeler kapsamında yer alan cihazların uygunluğunun test edilmesi, muayene edilmesi ve/veya belgelendirilmesi amacıyla faaliyette bulunacak onaylanmış kuruluşların, görevlendirmesinde esas alınacak kriterleri belirlemek, onaylanmış kuruluş adaylarını bu kriterler çerçevesinde görevlendirmek ve gerekli önlemleri almak,
- 31) Teknik düzenlemelerde atıfta bulunulan uyumlaştırılmış ulusal standartlar ve ilgili uyumlaştırılmış Avrupa standartlarının isimleri, numaraları ile bunlara ilişkin değişiklikler, bu standartların ilgili olduğu teknik düzenleme belirtilmek suretiyle Resmi Gazete’de yayımlanmak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kullanıcılar ve Aboneler

Eşit Hizmet Sağlanması

Madde 9- İşletmeciler elektronik haberleşmeyi, eşit ve uygun kapsam ve şartlarla bütün abone ve kullanıcıların kullanımına hazır tutmak zorundadır. İşletmeciler, eşit ve makul olmayan kapsam ve şartlarla elektronik haberleşme sağlama teklifinde bulunamazlar, benzer durumdaki kullanıcılar ve aboneler arasında farklı kapsam ve şartlarla elektronik haberleşme sağlayarak ayrımcılık yapamazlar.

Elektronik Haberleşmeye İlişkin Abonelik Sözleşmeleri ve Abonelik Sözleşmelerindeki Haksız Kayıtlar

Madde 10- Elektronik haberleşmeye ilişkin abonelik sözleşmeleri, işletmeciler ile kullanıcılar arasında yapılan ve işletmecinin bir bedel karşılığında belirli dönemsel süreler ya da belirsiz bir süreyle elektronik haberleşme sağlamayı üstlendiği sözleşmelerdir.

Elektronik haberleşmeye ilişkin abonelik sözleşmelerinin yazılı olarak yapılması ve sözleşmenin bir nüshasının kullanıcıya verilmesi zorunludur.

İşletmeciler ile tüketiciler arasında yapılan abonelik sözleşmelerinde yer alan, işletmecinin tüketici ile müzakere etmeden tek taraflı olarak sözleşmeye koyduğu, dürüstlük kuralının gereklerine aykırı düşecek biçimde tüketici aleyhine dengesizliğe neden olan kayıtlar haksız kayıt olarak kabul edilir. Abonelik sözleşmelerine konulan, bu nitelikteki her türlü kayıt batıldır. Bu durumda, sözleşmenin diğer hükümleri batıl olan kayıt olmaksızın geçerliliğini korur.

İşletmeciler, makul gerekçe olmaksızın elektronik haberleşmeden yararlanmak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin abonelik sözleşmeleri imzalama taleplerini kabulden kaçınmazlar.

Kurum, abonelik sözleşmelerinde yer alması gereken hususlar ile bu sözleşmelerde yer alan haksız kayıtların belirlenmesi ve bunların sözleşme metninden çıkarılması ile ilgili usul ve esasları belirler ve gerekli denetimi yapar.

Kullanıcıların Şikayetleri

Madde 11- Kullanıcılar abonelik sözleşmelerine aykırı hareket eden işletmecileri veya abonesi olmamakla birlikte bir işletmecinin ilgili mevzuata veya yetki belgesine aykırı olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerini Kurum'a bildirir. Kurum, bu başvuruları değerlendirerek gerekli gördüğü tedbirleri alır, yaptırımları uygular.

Kişisel Bilgilerin İşlenmesi ve Gizliliğin Korunması

Madde 12- Kurum, elektronik haberleşme sektöründe, halkın güvenliği, ülkenin savunması ve devletin güvenliğini ilgilendiren konulara ilişkin olmayan hususlarda tüketicilerin kişisel bilgilerinin işlenmesi ve gizliliğinin korunmasının güvence altına alınmasına dair usul ve esasları düzenleyici tüm tedbirleri alır, gerekli düzenlemeleri yapar.

Elektronik İmza

Madde 13 - Kurum, elektronik imzanın kullanılması, Elektronik İmza Sertifika Hizmet Sağlayıcılarının çalışmaları ve denetimine dair usul ve esasları düzenleyici tüm tedbirleri alır, gerekli düzenlemeleri yapar.

Hizmet Kalitesi

Madde 14 - İşletmeciler, genel koşullarda yer alan ve mevzuat uyarınca Kurum tarafından her bir hizmet türü için belirlenecek ulusal ve uluslararası "hizmet kalitesi" standartlarını sağlamakla yükümlüdürler. Bu hususu kurum tarafından denetlenir.

Kurum, periyodik olarak sistemlerin hizmet kalitesini kontrol ederek gerekli işlemleri yapar. Bu amaçla, işletmeciden raporlar ve bilgiler talep etmeye ve şebekenin verimliliğini incelemeye yetkilidir.

İKİNCİ KISIM
Genel Düzenlemeler
BİRİNCİ BÖLÜM
Yetkilendirme

Elektronik haberleşme sağlanması

Madde 15 - Elektronik haberleşmenin sağlanması, bu Kanun uyarınca kullanım haklarının verilmesi saklı kalmak üzere, genel koşullara tabidir. Genel koşullar, bu Kanunda ve bu Kanuna dayanılarak çıkartılacak Kurum düzenlemelerinde belirlenir.

Ancak; bir elektronik haberleşme şebeke ve/veya hizmetinin,

- a) Sağlanmasında herhangi bir ticari amaç güdülmemesi,
- b) Yalnızca kişisel veya kurumsal ihtiyaçlar için kullanılması,
- c) Kamu kurum ve kuruluşu ise, münhasıran verdikleri hizmetlerle ilgili olması, özel kanunlarında sağlanmasına yönelik hükümlerin bulunması, özel kanunlarında bu yönde hükümlerin bulunmaması durumunda ise milli güvenlik, kamu yararı, etkin rekabet ortamının sağlanması gibi hususlar göz önünde bulundurularak Kurumca yetkilendirmeye tabi olmadığının değerlendirilmesi koşullarının tamamının bir arada bulunması durumunda, söz konusu elektronik haberleşme sağlayan gerçek veya tüzel kişiler, bu Kanuna ve Kurum düzenlemelerine uymak kaydıyla genel koşullara tabi değildir.

Genel koşullara tabi olmayan elektronik haberleşme hizmet ve/veya şebekelerin sahipleri, faaliyete başlamadan önce Kuruma bildirimde bulunurlar. Kurumun başvuru müteakip, 1 (bir) ay içerisinde talebi reddetmemesi durumunda; Genel koşullara tabi olmayan elektronik haberleşme sağlanabilir. Kurum, genel koşullara tabi olmayan elektronik haberleşmenin, bu maddedeki esaslara uygunluğu ve arabağlantı talep edilmesi halinde uygulanacak usul ve esasları belirlemeye, kullanılan teçhizatın standartlara uygunluğunu denetlemeye ve uygun olmayanların kaldırılmasını sağlamaya ve gerekli diğer düzenlemeleri yapmaya yetkilidir.

Bildirim

Madde 16 - Zararlı girişim tehlikesi arz etmeme gibi nedenlerle kullanım hakkı verilmesinin gerekmediği Kurum tarafından tespit edilen elektronik haberleşme sağlamak isteyen gerçek veya tüzel kişiler, faaliyete başlamadan önce Kurum düzenlemeleri çerçevesinde Kuruma bildirimde bulunurlar.

Kurum bildirimde; kayıt tutulabilmesini teminen, bildirimi yapan gerçek veya tüzel kişi, irtibat noktaları, sağlanmak istenen elektronik haberleşme ve tahmini faaliyete başlama zamanı ile ilgili bilgileri isteyebilir.

Kurum, kamu güvenliği, kamu sağlığı ve benzeri kamu yararı gereklerinden kaynaklanan sebeplerle, gerçek ve tüzel kişilerin elektronik haberleşme sağlamalarını engelleyebilir. Bu durumda, bildirim sahibi tarafından herhangi bir hak iddiasında bulunulamaz.

Bildirim yoluyla yapılan yetkilendirmelerin süresi en fazla 25 (yirmi beş) yıldır.

Kullanım Hakkı

Madde 17- Kullanım hakkı verilmesinin gerektiği Kurum tarafından tespit edilen elektronik haberleşmeyi sağlamak isteyen gerçek veya tüzel kişiler, bildirimi müteakip kullanım hakkı verilmesi için Kuruma başvuruda bulunurlar.

Verilecek kullanım hakkı sayısının sınırlandırılması gerekmediğinin Kurum tarafından tespit edilmesi halinde başvuruyu müteakip Kurumca kullanım hakkı verilir.

Verilecek kullanım hakkı sayısının sınırlandırılması gerektiğinin Kurum tarafından tespit edilmesi halinde Kurum, kaynakların etkin kullanımını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, yapılacak ihaleye ilişkin usul ve esasları belirler. Söz konusu ihalelerde nesnel, şeffaf, ayırım gözetmeyen ve orantılı yöntemler izlenir. Kurum, ihalelerin yürütülmesinde 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa tabi değildir.

Kurum, gerçek ve tüzel kişilerin kullanım hakkı verilmesi taleplerini, tahsis edilmesi gereken kaynakların yetersizliği ve ihale aşamasında belirlenen yeterlilik şartlarının sağlanmaması sebepleriyle reddedebilir.

Kullanım hakkı, Kurumca gerekli görülmesi halinde, işletmecinin faaliyetlerinin mevzuata aykırı olması durumunda iptal edilebilir. Kullanım hakkının iptali ile ilgili esaslar Kurum tarafından belirlenir. Kullanım hakkının iptal edildiği hallerde Kurum, abonelerin menfaatlerini korumak için gerekli gördüğü tedbirleri alır.

Kullanım haklarının süresi, 25 (yirmi beş) yıldan fazla olmamak üzere şebeke ve hizmetin niteliği ile başvuru sahibinin talebi de dikkate alınmak suretiyle Kurum tarafından belirlenir.

Yetkilendirme Ücreti

Madde 18 - Yetkilendirme ücretleri; idari ücretler ve kullanım ücretleri olmak üzere ikiye ayrılır.

İdari ücretler, Kurumun, pazar analizi, düzenlemelerin hazırlanması ve uygulanması, işletmecilerin denetlenmesi, piyasanın kontrolü, uluslararası işbirliği, uyumlaştırma ve standardizasyon çalışmaları ve diğer faaliyetleri ile idari giderlerinden kaynaklanan masraflarını kapsar.

Kurum idari ücretlerin işletmecilerden hangi yöntemle karşılanacağını tespit eder.

İdari ücretler Kuruma gelir kaydedilir. Kurum, her yıl geçmiş yıla ait idari masraflarını ve toplamış olduğu idari ücretleri ilan eder. Kurumun yıl içerisinde işletmecilerden topladığı idari ücretlerin o yıl içerisinde yaptığı idari masrafları karşılamaması veya aşması halinde, Kurum aradaki farka yönelik olarak gerekli ayarlamaları yapar.

Kullanım ücreti, kaynakların kullanım hakkının verilmesine ve söz konusu kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasının teminine yönelik olarak alınan ücrettir.

Kurum tarafından sayısının sınırlandırılması gerektiğine karar verilen kullanım haklarına ilişkin kullanım ücretinin asgari değeri, Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Kullanım ücretleri, Hazineye gelir kaydedilir.

İşletmecilerin Hakları

Madde 19 - Bu Kanunun 14 ve 15 üncü maddelerine göre yetkilendirilen işletmeci, bu Kanuna ve Kurum düzenlemelerine uygun olarak, yetkilendirildiği kapsamdaki elektronik haberleşme sağlama ve geçiş hakkı için başvuru yapma haklarına sahiptir.

İşletmecinin; diğer işletmecilerle arabağlantı ve dolaşım da dahil erişim müzakerelerinde bulunma ve uygun olduğu durumlarda elektronik haberleşme şebekelerine erişme veya bu şebekelerle arabağlantı yapma hakkına ve evrensel hizmet sağlamak ve/veya ülkenin farklı bölgelerini kapsamak için görevlendirilme fırsatına sahip olur.

İşletmecilerin Yükümlülükleri

Madde 20-a) Elektronik haberleşme sektöründe faaliyette bulunması hususunda ilgili yasal düzenlemeler ve yetkilendirme çerçevesinde öngörülen şartlara uymak ve bunları uygulamak,

- b) Sağlayacağı elektronik haberleşme ile ilgili esasları kesin ve açık olarak belirtmek ve yayımlamak,
- c) Her aboneyle elektronik haberleşme abonelik sözleşmesi yapmak ve bu sözleşmelerdeki şartların uygulanmasını sağlamak,
- ç) Elektronik haberleşme kullanıcılarının kişisel bilgileri ve bunların aldığı hizmetler konusunda gizliliği sağlamak,
- d) Elektronik haberleşme kullanıcılarının ve işletmecilerin kamu elektronik haberleşme şebekelerine bağlanması, arabağlantı yapılması hususunda yapılan düzenlemelere uymak,
- e) Elektronik haberleşme pazarında hakim konumunda bulunan kamu elektronik haberleşme işletmecilerinin arabağlantı için temel fiyat tekliflerinin ve diğer işletmecilerle yapılan sözleşmelerde yer alan ücretleri açıklamak,
- f) Kullanıcılarının acil telefonlara (yangın, kurtarma, polis, jandarma tıbbi yardım, acil gaz servisleri ve benzeri hizmetler) ücretsiz arama yapabilmesini sağlamak,
- g) Elektronik haberleşme pazarında hakim konumunda bulunan işletmecinin özel hat hizmet için temel tekliflerini yayınlamak,
- ğ) Kamu elektronik haberleşme şebekesi bağlantı noktası parametrelerini belirtmek,
- h) Genel koşullar çerçevesinde sağlanacak elektronik haberleşme ile ilgili tarifeleri Kuruma onaylatmak,
- ı) Bakanlık ve Kurum tarafından istenilen bilgi ve belgeleri vermek,
- i) Etkin rekabetin tesis edilmesi ve kamu refahının sağlanması amacıyla Kurum tarafından yapılan düzenlemelere tümüyle uymak,
- j) Evrensel hizmetlerle ilgili oluşturulacak fona yapılacak düzenlemeler çerçevesinde katkıda bulunmak,
- k) Yapılan düzenlemeler çerçevesinde tarifeleri belirlemektir.

Yukarıda bahsedilen yükümlülüklere ek olarak; Kurum, işletmecilere aşağıdaki konularda yükümlülükler getirebilir:

- 1) Yetkilendirme ücreti,
- 2) Yetkilendirme süresi,
- 3) Hisselerin devri,
- 4) Hak ve yükümlülüklerin devri,
- 5) İşletmecinin ihale aşamasında taahhüt ettiği şartlar,
- 6) Evrensel hizmetler,
- 7) Erişim,
- 8) Hizmetlerin birlikte çalışabilirliği ve şebekeler arası arabağlantı,

- 9) Çevre ve şehir planlama,
- 10) Kamu veya özel arazilere erişim ile bu arazilerin kullanımı,
- 11) Ortak yerleşim ve tesis paylaşımı,
- 12) Altyapı işlerinin uygun bir şekilde yürütülmesinin temini ile ilgili olarak alınacak finansal veya teknik teminat,
- 13) Kişisel bilgilerin ve mahremiyetin korunması,
- 14) Tüketici haklarının korunması,
- 15) Yasal olmayan ve zararlı içeriğin iletilmesine yönelik kısıtlamalar,
- 16) Kuruma bilgi ve belge verme,
- 17) Yetkili ulusal mercilerce yasal müdahalenin olanaklı kılınması,
- 18) Acil durumlar,
- 19) Kamunun elektromanyetik alana maruz kalmasının kısıtlanması,
- 20) Kamu haberleşme şebekelerinin bütünlüğünün idame ettirilmesi ve elektromanyetik uyumluluk,
- 21) İzinsiz erişime karşı kamu şebeke güvenliği,
- 22) Standart ve spesifikasyonlara uyumluluk,
- 23) Kapsama alanı da dahil olmak üzere, frekans ve numaranın etkin ve verimli kullanımının sağlanması,
- 24) Frekans ve numaranın tahsis edildiği şebeke, hizmet ya da teknoloji türünün belirlenmesi,
- 25) Frekans ve numaraların kullanımı ile ilgili olarak ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen yükümlülüklerle uyum sağlanması,
- 26) Numaralandırma,
- 27) Numara taşınabilirliği.

İşletmecinin hak ve yükümlülüklerinin devri ile kontrol unsurunun el değiştirmesine yol açan hisse devirleri, ancak Kurumun yazılı onayı ile gerçekleşir.

İşletmeci, sahip olduğu her bir yetkilendirme kapsamında yürüttüğü faaliyete ilişkin muhasebe kayıtlarının ayrı tutulmasını sağlar.

İşletmecinin başka bir sektörde hakim durumda olduğunun Rekabet Kurumu tarafından belirlenmesi halinde, söz konusu işletmeci her bir yetkilendirme kapsamındaki faaliyetini ayrı bir tüzel kişilik altında yürütür.

Haberleşmenin Gizliliği

Madde 21-İşletmeciler, haberleşmenin gizliliğine, milli güvenlik ve kamu düzenine aykırı davranışta bulunamazlar.

İşletmeci ve çalışanlar kanunların öngördüğü istisnalar dışında haberleşmeyi engelleyemez, gizliliğine dokunamaz,başkalarına bildiremez ve açıklayamazlar.

İşletmeci ve çalışanları, kanunlarla belirlenen hallerde istenilen bilgilerin kanunla yetkili kılınan kişi ve kuruluşlara verilmesini ve elde edilmesini engelleyemezler.

İKİNCİ BÖLÜM

Geçiş Hakkı

Geçiş Hakkının Kapsamı

Madde 22-Kurum İşletmecilere elektronik haberleşme altyapısı tesisi veya kaldırılması için kamuya ait arazi ve yolların diğer amaçlarla kullanımını sürekli olarak engellemek kaydıyla bu alanların kullanılması hakkını verebilir. Meydanlar, köprüler ve sahilleri ile birlikte su alanları da bu kapsamdadır.

Ağaçların Korunması

Madde 23-Madde 21 kapsamında tanınan hakların kullanımı sırasında geçiş yollarında ve etrafında bulunan ağaçların korunması esastır. Elektronik haberleşme altyapısının kurulumu ve kamu hizmetinin kesintiye uğramaması amacıyla zorunlu hallerde budama veya kesme işlemi yapılabilir. Budama veya kesme işleminin öncelikle ağaç sahibi tarafından yapılabilmesi için uygun bir süre tanınır. Bu süre sonunda budama veya kesme işlemi hiç yapılmamış veya yetersiz yapılmışsa geçiş hakkını elinde bulunduran taraf bu işlemleri yapar. Geçiş hakkını elinde bulunduran taraf ağaçlara verilen her türlü zararı ve budama veya kesme işlemine ilişkin masrafları tazmin eder.

Diğer Altyapıların Kurulması

Madde 24-Kamuya ait yollar, kanalizasyon, su ve doğalgaz hatları, demiryolları, elektrik altyapıları ve kamu hizmeti verilmesine ilişkin diğer altyapılara ve kültür ve tabiat varlıklarına zarar vermeyecek şekilde kurulur ve işletilir.

Elektronik Haberleşme Altyapısının Tesisi ve Kaldırılması

Madde 25-Elektronik haberleşme alt yapısının tesisi ve kaldırılması sırasında kamuya ait yollar, kanalizasyon, su ve doğalgaz hatları, demiryolları, elektrik altyapıları ve kamu hizmeti verilmesine ilişkin diğer altyapıların etkilenmemesi esastır. Zaruri hallerde söz konusu kamu hizmetlerinin kesintiye uğramaması için alınacak önlemlerden doğan masrafları geçiş hakkını kullanan taraf tazmin eder.

Geçiş Hakkına İlişkin Yönetmelik

Madde 26-Geçiş Hakkının verilmesine ve uygulanmasına yönelik usul ve esaslar Kurumun çıkaracağı yönetmeliklerle belirlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarifeler

Tarifelerin Belirlenmesi

Madde 27-Elektronik haberleşmenin sağlanması, erişim sağlanması ve/veya altyapı işletilmesi karşılığında uygulanacak tarifeler aşağıdaki hükümlere tabidir.

- a) İşletmeciler, uygulayacakları tarifeleri ilgili mevzuat ve kurum düzenlemelerine aykırı olmayacak şekilde serbestçe belirlerler.
 - b) Kurum, aşağıdaki hallerde tarifelerin belirlenme ve/veya onaylanma yöntemlerini veya alt/üst sınırlarını 21. Madde de yer alan genel ilkeler çerçevesinde belirler.
- 1) Elektronik haberleşmede, işletmecinin tekel olması veya ilgili hizmet veya bölgesel piyasada etkin piyasa gücüne sahip olduğunun Kurum tarafından belirlendiği hallerde.
 - 2) Teknik, sosyal ve ekonomik şartlarda meydana gelen değişiklikler göz önüne alınarak kamu menfaati gereği Kurumun belirleyeceği diğer haller.

Tarifelerin Belirlenmesine İlişkin İlkeler

Madde 28- Kurum, elektronik haberleşmenin sağlanması, erişim sağlanması ve/veya altyapı işletilmesi karşılığında uygulanacak tarifelere ilişkin düzenlemeler yaparken, aşağıdaki ilkeleri göz önünde bulundurur.

- a) Kullanıcıların makul bir ücret karşılığında elektronik haberleşme şebeke ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamaların teşvik edilmesi esas alınır.
- b) Tarifeler adil ve şeffaf olmalı, benzer konumdaki kullanıcılar arasında haklı olmayan nedenlerle ayırım gözetilmemelidir. Bu genel ilke, toplumdaki ihtiyaç sahibi kesimlere özel, kapsamı açık ve sınırları belirlenmiş kolaylıklar sağlanmasını engellemez.
- c) Tarifeleri sunulan elektronik haberleşme şebeke ve hizmetlerine ilişkin maliyetleri yansıtması esastır.
- d) Bir hizmetin maliyetinin diğer bir hizmetin ücreti yoluyla desteklenmesinden veya karşılanmasından kaçınılır, bu esaslara uymayan hizmet tarifeleri arasında tarifelerin dengelenmesi hedeflenir.

- e) Tarifelerin maliyetlerin altında belirlenerek, diğer işletmecilerin piyasaya girişlerinin engellenmemesi veya rekabetin kısıtlanmaması gözetilir.
- f) Uluslararası uygulamalar uygun olduğu ölçüde dikkate alınır.
- g) Tarifelerin, teknolojik gelişmeyi ve yeni yatırımları teşvik edecek nitelikte olması gözetilir.

Tarifelerin Bildirimi, Yayınlanması, Duyurulması ve Diğer Haller

Madde 29-Ücretlerin kuruma bildirilme zorunluluğu ve kamuya duyurulması, yayınlanması ve diğer ilgili işlemlere ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Erişim

Erişimin Kapsamı

Madde 30-Erişim kapsamında aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Yerel ağa ayrıştırılmış erişimi ve veri akış erişimini de içerecek şekilde sabit veya mobil telekomünikasyon şebekesi bileşenlerine ve ilgili tesislerine her türlü yöntemlerine erişim.
- b) Binalar, borular ve direkleri de içerecek şekilde fiziksel altyapıya erişim.
- c) İşletim destek sistemlerini de içerecek şekilde ilgili yazılım sistemlerine erişim.
- d) Numara dönüşümüne veya eşdeğer işlevselliğe sahip sistemlere erişim,
- e) Sanal şebeke hizmetlerine erişim.
- f) İki elektronik haberleşme şebekesi arasındaki arabağlantı.
- g) Ulusal dolaşım.

Erişim Yükümlülüğü

Madde 31-Erişim yükümlüleri kurum tarafından belirlenir. Ancak, her halükarda kurum tarafından etkin piyasa gücüne sahip olduğu belirlenen işletmeciler, şebekelerine ve hizmetlerine diğer işletmecilerin objektif, şeffaf ve adil koşullarda erişimini sağlamakla yükümlüdürler.

Elektronik haberleşme sağlayan etkin piyasa gücüne sahip işletmeciler arabağlantı sağlamakla yükümlüdürler. Kurum, talep edilen erişim ve arabağlantı yükümlülüklerini, kamu menfaati açısından, yapacağı düzenlemelerle sınırlandırabilir.

Tesis Paylaşımı ve Ortak Yerleşim

Madde 32-Bir işletmecinin tesislerini kamuya veya üçüncü şahıslara ait bir arazinin üzerine veya altına yerleştirebildiği veya bu tür arazileri kullanabildiği veya kamulaştırma müessesesinden yararlanabildiği hallerde kurum, ilgili işletmeciye söz konusu tesisleri ve/veya araziye makul bir bedel karşılığında diğer işletmecilerle paylaşmasına ilişkin yükümlülükler getirebilir.

Etkin piyasa gücüne sahip bir işletmecinin kendi tesislerinde, diğer işletmecilerin ekipmanları için, fiziksel ortak yerleşim başta olmak üzere her türlü ortak yerleşime imkan sağlamasını teminen kapsamı, sınırları, muafiyet şartları kurum düzenlemeleriyle belirlenecek şekilde yükümlülükler getirilebilir.

Erişim Anlaşmaları ve Uzlaşmazlıkların Çözümü

Madde 33-Tüm işletmeciler diğer işletmecilerden talep gelmesi halinde erişim müzakeresi yapmakla yükümlüdürler.

Erişim koşulları iki taraf arasında serbestçe müzakere edilerek belirlenir. Ancak, taraflar arasında azami bir ay içerisinde aralarında anlaşmaya varamamaları halinde Kurum, taraflardan herhangi birinin başvurusu halinde, kamu menfaati gözetilerek belirleyeceği esaslar çerçevesinde taraflar arasında uzlaştırma prosedürü işletir ve geçici ücret de dahil olmak üzere, kamu menfaati açısından makul ve gerekli gördüğü diğer tedbirleri alır.

Kurum tarafından bu prosedürün başlatılmasından itibaren iki ay içerisinde anlaşma sağlanamaması halinde, Kurum erişim anlaşması için uygun gördüğü hüküm koşul ve ücretleri azami dört ay içerisinde belirlemeye yetkilidir. Bu hüküm, koşul ve ücretler taraflar aksini kararlaştırmaya kadar geçerlidir.

Erişim anlaşmaları imzalanmadan önce kuruma sunulur. Kurum ilgili mevzuata ve Kurum düzenlemelerine aykırılık hallerinde işletmecilerden anlaşmalarda değişiklik yapılmasını talep eder. İşletmeciler Kurumun değişiklik taleplerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Erişim anlaşmalarının bir sureti imzalanmalarını müteakip kuruma gönderilir.

Kurum, anlaşmaların yürürlüğe girmesinden sonra, rekabetin tesis edilmesi ve tüketici menfaatleri başta olmak üzere kamu menfaati açısından gerekli hallerde anlaşmalarda değişiklik yapılmasını talep edebilir. İşletmeciler bu talepleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Kurum, etkin rekabet ortamının sağlanması açısından gerekli gördüğü hallerde, Rekabet Kurumu'nun görüşünü alır.

Tüm erişim anlaşmaları ticari sırlar dışında alenidir. Ticari sırların kapsamı kurum tarafından belirlenir. Tarife bilgileri ticari sır kapsamında değildir.

Ayırım Gözetmeme

Madde 34-İşletmecilerin makul erişim talepleri, erişim yükümlüsü işletmeciler tarafından eşit şartlarda ve ayırım gözetmeksizin, kendisine ortaklarına, ortaklıklarına, iştiraklerine sağladığı kalite ve koşullarda karşılanır.

Referans Erişim Teklifi

Madde 35-Etkin piyasa gücüne sahip işletmeciler, referans erişim teklifleri hazırlamak, kurumun onayına sunmak ve yayımlamakla yükümlüdürler.

Referans erişim tekliflerinin süresi ve tekliflerde yer alması gereken asgari hususlar kurum tarafından belirlenir.

Erişim Tarifeleri

Madde 36-Erişim yükümlüsü işletmeciler, erişim tarifelerini maliyet esaslı olarak belirlerler.

Kurum, gerekli gördüğü hallerde yükümlü işletmecilerden erişim tarifelerinin maliyet esaslı belirlendiğinin ispatlamasını talep edebilir.

Kurum, yükümlü işletmecilerin tarifelerini maliyet esaslı belirlemediğini tespit etmesi halinde erişim tarifelerini maliyet esasına göre belirler. Kurum, tarifeleri maliyet esasına göre belirleyinceye kadar diğer ülke uygulamalarını uygun olduğu ölçüde dikkate alarak tarifelere üst sınır koyabilir. Kurumun belirlediği tarifeler bağlayıcıdır.

Maliyet Muhasebesi ve Hesap Ayırımı

Madde 37-Kurum tarafından hesap ayırımı yükümlülüğü getirilen işletmeciler her bir faaliyet alanı ve iş birimi için ayrı ayrı hesap tutar. Ancak etkin piyasa gücüne sahip olan işletmeciler her halükarda hesap ayırımı yapmakla yükümlüdür. Hesap ayırımına ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından belirlenir.

Kurum gerekli gördüğü takdirde işletmecilerin hesaplarını denetleyebilir veya bağımsız denetim kuruluşlarına denettirebilir. Denetime ilişkin giderler işletmeci tarafından karşılanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Numaralandırma

Numaralandırma planı ve yönetimi

Madde 38-Kurum, ulusal numaralandırma planını hazırlar, kamuya açık elektronik haberleşme için yeterli numara kaynağının bulunmasını sağlayacak şekilde gerekli planlamaları yapar ve numara kaynaklarının adil, ayrımcı olmayan ve şeffaf ilkeler çerçevesinde yönetimini sağlar.

Aksi yönde bir milli güvenlik gerekçesi olmadığı sürece, kurum numaralandırma planlarını, planda yapılan değişiklikleri ve ilaveleri yayımlar.

Elektronik haberleşme sağlanmasına yönelik numara tahsis talepleri kuruma yapılır. Kurum, numara tahsis talebine ilişkin başvuruları değerlendirir ve karara bağlar.

Kurum; numara tahsis ve kullanımını koşullara bağlayabilir. Numara kullanımını denetler, numara kullanımına yönelik olarak işletmecilere yıllık rapor verme zorunluluğu getirebilir. İşletmecinin, tahsis edilen numaraları belirlenen koşullara uygun olarak kullanmadığı durumlarda, tahsis edilen numaraları işletmeciden geri alabilir.

Kurum, kamu düzeni ve milli güvenliğin gerektirdiği durumlar ile üye olunan uluslararası kuruluşlar ve/veya taraf olunan uluslararası anlaşmalar doğrultusunda tahsisli numaralarda değişiklik yapabilir ve/veya tahsisli numaraları geri alabilir.

Kurum, numara kaynağının etkin ve verimli kullanılmasına yönelik olarak yapacağı düzenlemeler ve ilgili uluslararası kuruluşların direktif ve kararları doğrultusunda yapılabilecek yeni planlamalar çerçevesinde numaralandırma planlarında değişiklik yapabilir. Değişikliklerin uygulanması amacıyla işletmecilere uluslararası normlara uygun olacak şekilde süre verilir. İşletmeciler bu değişiklikleri uygular ve gerekli önlemleri alır.

Kurum, bu maddenin uygulama usul ve esaslarını göstermek üzere gerekli düzenlemeleri yapar.

Numara Taşınabilirliği

Madde 39-Kurum, işletmecilere kamu telefon şebekelerinde numara taşınabilirliği uygulama yükümlülüğü getirebilir. Bunun uygulama usul ve esaslarını belirler.

Taşıyıcı Seçimi

Madde 40-Kurum, işletmecilere kamu telefon şebekelerinde taşıyıcı seçimi uygulama yükümlülüğü getirebilir. Bunun uygulama usul ve esaslarını belirler.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Spektrum

Spektrum Yönetimi

Madde 41-Her türlü telsiz sisteminin kurulmasına ve işletilmesine müsaade edilmesi ile kontrolü Devletin yetki ve sorumluluğu altındadır.

Kodlu ve Kriptolu Haberleşme

Madde 42-Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin elektronik haberleşme ve telsiz sistemleri üzerinden kodlu veya kriptolu haberleşme yapma usul ve esasları yönetmelikle belirlenir.

Frekans Tahsisi, İzin ve Ruhsat

Madde 43-Telsiz sistemlerinin kurulması, kullanılması ve kullanılma süresi, nakli, değiştirilmesi, yenilenmesi ve hizmet dışı bırakılması ve söz konusu sistemlere frekans tahsisi, tescili ve iptali usul ve esasları yönetmelikle belirlenir.

Ancak, yönetmelikte belirlenen amaçlar için tayin ve tahsis edilmiş frekans bantlarında ve çıkış gücünde çalışan telsiz cihazları tescilleri yapılmak kaydıyla herhangi bir izne ihtiyaç gösterilmeksizin kullanılabilir.

Yabancılara Uygulanacak Yaptırımlar

Madde 44-Yabancı devletlerle yapılan antlaşma ve anlaşmalara dayanılarak kurulmuş veya kurulacak telsiz sistemleri bu antlaşma ve anlaşmalardaki varsa özel hükümlere tabidir.

Yabancı devletlerin Türkiye'deki diplomatik temsilciliklerine, yalnız mensup buldukları hükümet merkezleriyle haberleşme yapmak üzere karşılıklılık esasına bağlı olarak telsiz sistemi kurma ruhsatı ve kullanma izni verilebilir.

Enterferans

Madde 45-Telsiz sistemlerinin belirlenen tekniklere ve usullere uygun olarak çalıştırılmasının kontrolü ve enterferansların tespiti ve giderilmesi, devlet ve kişi güvenliğini ilgilendiren telsiz faaliyeti konularında yürürlükteki mevzuat dahilinde güvenlik makamlarıyla işbirliği yapılması, ulusal ve uluslararası teknik monitör hizmeti ve faaliyetleri Kurum tarafından yürütülür.

Amatör Telsizcilik

Madde 46-Hiçbir maddi,kişisel veya siyasi çıkar gözetmeden, sadece kendi istek ve çabası ile telsiz iletişim teknikleri alanında kendini yetiştirmek amacıyla ulusal ve uluslar arası amatör telsizcilik faaliyetinde bulunmak isteyenlere kurumca belirlenen esaslara göre “Amatör Telsizcilik Belgesi “ ve bunlardan gerekli şartları sağlayanlara amatör telsiz istasyonu kurma izni verilir. Belge verilmesi ve istasyon kurma izni ile ilgili düzenleme kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Yabancı uyruklulara verilecek belge ve izinler karşılıklılık ilkesine tabidir.

Operatör Ehliyetnamesi

Madde 47-Hava ve deniz taşıtlarında kurulu telsiz cihazlarını kullananların,uluslar arası telekomünikasyon sözleşmesine ek telsiz tüzüğü hükümlerine göre operatör ehliyetnamesi almaları zorunludur.Bu ehliyetnamelerin verilmesine ve kullanılmasına ilişkin esaslar Kurumca belirlenir ve uygulanır.

Hava ve Deniz Taşıtlarının Telsiz Haberleşmesi

Madde 48-Türk hava ve deniz taşıtlarında ve bunlarla haberleşme yapacak liman,sahil ve yer istasyonlarında bulundurulacak telsiz ve seyrüsefer cihazlarının miktar ve teknik özellikleri ve Türk ve yabancı hava ve deniz taşıtlarının Türk hava sahasında,karasularında ve limanlarında uymakla yükümlü oldukları haberleşme kuralları uluslar arası telekomünikasyon sözleşmesine ek telsiz tüzüğü hükümleri çerçevesinde kurumca belirlenir ve uygulanır.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Evrensel Hizmet

Evrensel Hizmet Politikasının Temel İlkeleri

Madde 49-Ülkemizde uygulanacak Evrensel Hizmet politikasının belirlenmesinden Bakanlık sorumludur. Evrensel Hizmet politikasının belirlenmesinde aşağıdaki temel ilkeler göz önünde bulundurulur:

- a. Hizmetlerin sunulmasında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkesin, bölge ayrımı gözetilmeksizin, yararlanabilmesinin esas alınması,
- b. Hizmetlerin ülkemizdeki kişisel gelir düzeyi göz önünde bulundurularak karşılanabilir fiyat seviyesinde sunulması,

- c. Düşük gelirliler, fiziksel engelliler ve diğer sosyal desteğe gereksinimi olan grupların hizmetlerden yararlanabilmesi için uygun fiyatlandırma ve teknoloji seçenekleri uygulanabilmesine yönelik tedbirlerin alınması,
- d. Hizmetlerin belirlenmiş hizmet kalitesi standartlarında sunulması,

Evrensel Hizmet Kapsamının Belirlenmesi

Madde 50-Evrensel Hizmet kapsamında sunulacak elektronik haberleşme hizmetleri

Kurum tarafından her üç yılda bir gözden geçirilerek, yeniden değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda kapsama ilave edilmesi uygun görülen değişiklikler, işletmecilerin de görüşü alınarak, Bakanlık tarafından onaylanmak suretiyle yürürlüğe girer.

Evrensel Hizmet Kapsamı

Madde 51-Evrensel Hizmet/Erişim Fonundan desteklenmek üzere Evrensel Hizmet kapsamında değerlendirilen hizmetler aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- Sabit telefon hizmetleri,
- Türkiye Cumhuriyeti dahilinde tesis edilecek ankesörlü telefonlar,
- Acil aramalar,
- Basılı ve elektronik ortamda sunulacak rehberlik hizmetleri.

Ancak Evrensel Hizmet kapsamındaki hizmetler yukarıda sayılanlarla sınırlı olmayıp; zaman içerisinde ekonomik ve teknolojik şartlar göz önünde bulundurularak 48. maddede belirtilen esaslar çerçevesinde yeniden tespit yapılabilir.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonundan Desteklenecek Diğer Hizmetler

Madde 52- Evrensel Hizmet/Erişim Fonunda toplanacak gelirler ile desteklenecek hizmetler 50. maddede sayılanlarla sınırlı olmayıp; Bilişim Toplumu hedeflerinin ve Evrensel Erişimin gereği olarak ülke çapında uygulanacak ve Kurumun inisiyatifinde gerçekleştirilecek projelere, Bakanlığın onayıyla, fondan destek sağlanabilir.

Okullara internet erişimi,
Toplu iletişim/erişim merkezlerinin tesisi,
gibi Evrensel Hizmet/Erişim politikaları çerçevesinde değerlendirilecek erişim hedefleri, bu kapsamda yer alır.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonundan Desteklenecek Diğer Gruplar

Madde 53- Ülkemizde, öncelikle düşük gelirliler ve engelliler gibi sosyal açıdan korunması gereken kesimlerin elektronik haberleşme hizmetlerinden eşitlik,

taraf gözetmeme ilkeleri temelinde ve karşılayabilecekleri fiyat seviyesinde yararlanabilmelerine ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından belirlenir.

Evrensel Hizmet Yükümlüsünün Belirlenmesi

Madde 54- Kurumun belirleyeceği esaslar çerçevesinde, Evrensel Hizmet kapsamındaki hizmetleri karşılama talebi bulunan sabit telefon işletmecileri arasından bölgesel ve/veya ulusal çapta Evrensel Hizmet Yükümlüsü belirlenir.

Ayrıca Evrensel Hizmet/Erişim hedefleri kapsamındaki belirli telekomünikasyon altyapı ve hizmetlerinin sunulabilmesi için işletmecilere verilecek yetkilendirme dahilinde yükümlülük belirlenebilir.

Evrensel Hizmet Yükümlülüğü için İhale Uygulanması

Madde 55- Daha çok uzak ve kırsal bölgelerden oluşan yüksek maliyet alanlarına hizmetlerin götürülebilmesi için, Kurumun belirleyeceği esaslar dahilinde, ihale usulüne başvurulabilir. Bu şekilde belirlenecek bölge ve hizmetler için en düşük teklifte bulunan işletmeci, hizmet süresi boyunca Geçici Evrensel Hizmet Yükümlüsü olarak belirlenir.

Evrensel Hizmet Yükümlülüğünün Denetimi

Madde 56- Evrensel Hizmet Yükümlülüğüne ilişkin faaliyetlerin izlenmesi ve denetlenmesi Kurum tarafından yapılır ve izleme raporu yıl sonu itibariyle yayımlanır.

Evrensel Hizmet Yükümlülüğünün Uygulanması

Madde 57-Yükümlü işletmeci/işletmeciler her yılın sonunda Evrensel Hizmet kapsamındaki hizmetleri karşılamanın maliyetini hesaplayarak, Kuruma bildirir. İşletmeci açısından Evrensel Hizmet Yükümlülüğünün getirdiği ilave maliyet yükünü ortaya çıkaracak bu hesaplama net maliyetler üzerinden yapılır.

Evrensel Hizmetin Net Maliyeti

Madde 58- Evrensel Hizmetin net maliyeti; yükümlü işletmecinin hizmetleri Evrensel Hizmet kapsamında karşılamadığı zaman ile Evrensel Hizmet yükümlüsü olarak karşıladığı zamanki net maliyetleri arasındaki fark esas alınarak hesaplanır. Bu hesaplamanın nasıl yapılacağına ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından belirlenir ve yayımlanır.

Evrensel Hizmetin Net Maliyetinin Denetim ve Onayı

Madde 59- Evrensel Hizmetin net maliyetinin hesaplanmasının, belirlenen usul ve esaslar dahilinde gerçekleşip gerçekleşmediğine dair yükümlü işletmecinin izlenmesi, denetlenmesi ve net maliyet bildiriminin onaylanmasından Kurum sorumludur.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonu

Madde 60- “Evrensel Hizmet” ve “Evrensel Erişim” hedeflerinin gerçekleşmesini mali açıdan desteklemek ve Evrensel Hizmet Yükümlülüğü ile yükümlü işletmecinin uğradığı net maliyet kaybını karşılamak üzere “Evrensel Hizmet/Erişim Fonu” oluşturulur.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonunun İdaresi

Madde 61- Fonun idaresi, gelirlerinin toplanması ve destekleme ödemelerinin yapılmasından Kurum sorumludur. Fon idaresi, gelirlerin toplanması ve destekleme ödemelerinin yapılmasına ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından belirlenir.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonunun Gelir Kaynakları

Madde 62- Evrensel Hizmet Fonunun gelir kaynakları, esas olarak, aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- a) Yetkilendirmeye ilişkin kullanım ücretlerinin % 2’si ,
- b) Mali yıl sonunda Kurum giderlerinin karşılanmasından sonra kalan miktarın % 50’si,
- c) Kurum tarafından yetkilendirilen işletmecilerin net satış hasılatının % 1’i,
- d) Türk Telekom’un net satış hasılatının % 3’.

(c) fıkrasında belirtilen oran, % 5’i geçmemek kaydıyla Kurul tarafından artış yapılabilir.(d) fıkrasındaki yükümlülük ise, Türk Telekom’daki kamu payının % 51’in altına düşmesine kadar devam eder.

Evrensel Hizmet kapsamındaki hizmetlerin net maliyetlerinin karşılanması ve Evrensel Erişim projelerinin desteklenmesi amacıyla işletmecilerden toplanan Evrensel Hizmet/Erişim Fonuna katkı payı oranları, yukarıda belirlenen st sınırları aşmamak kaydıyla, Kurul tarafından değiştirilebilir. Gerekli hallerde Fona genel bütçeden aktarma yapılması talep edilebilir.

lke genelinde bölgesel ya da geçici Evrensel Hizmet Yükümlüsü olarak belirlenen işletmeci veya işletmecilere Fona katkıda bulunma zorunluluğu uygulanmaz.

Evrensel Hizmet/Erişim Fonundan demeler

Madde 63- Fondan Evrensel Hizmet ve Evrensel Erişim sağlayıcısı işletmecilere ödeme yapılabilmesi için;

Yükümlü işletmecinin net maliyet hesabının Kuruma sunularak uygun görülmüş olması veya İşletmecinin, Geçici Evrensel Hizmet Yükümlüsü olarak,

Kurumun belirleyeceği usul ve esaslar dahilinde gerçekleşecek olan ihaleyi kazanmış olması gerekmektedir.

BEŞİNCİ KISIM

Piyasa Gözetimi ve Denetimi

Cihazların Piyasa Arzı ve Sonrasında Üretici ve Dağıtıcının Yükümlülükleri

Madde 64- a) Piyasaya arz edilecek yeni cihazların ilgili teknik düzenlemeye uygun olması zorunludur. Bu hüküm, kullanılmış olmakla birlikte değişiklik ve/veya bakım-onarım yapılarak piyasaya tekrar arz edilmesi hedeflenen cihazlar ile Avrupa Birliği üyesi ülkeler dışındaki ülkelerden ithal edilen eski ve kullanılmış cihazlara da uygulanır.

- b) Üretici, cihazın öngörülen kullanım süresi içinde, yeterli uyarı olmaksızın fark edilemeyecek nitelikteki riskleri hakkında tüketicilere gerekli bilgiyi sağlamak, özelliklerini belirtecek şekilde cihazı işaretlemek; gerektiğinde piyasaya arz edilmiş cihazlardan numuneler alarak test etmek, şikayetleri soruşturmak ve yapılan denetim sonuçlarından dağıtıcıları haberdar etmek, riskleri önlemek amacı ile cihazların toplatılması ve bertarafı da dahil olmak üzere gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.
- c) Üretici, ilgili teknik düzenlemede belirtilen tüm belgeleri; bu belgeler kapsamındaki son cihazın yurt içinde üretiliyor ise üretildiği, ithal ise ithal edildiği tarihten itibaren ilgili teknik düzenlemede belirtilen süre, bu sürenin belirtilmemesi halinde Kurum tarafından belirlenecek süre boyunca muhafaza etmek ve istenilmesi halinde Kuruma ibraz etmekle yükümlüdür.
- d) Dağıtıcı, sahip olduğu bilgiler çerçevesinde, güvenli olmadığını bildiği cihazları piyasaya arz edemez. Dağıtıcı, faaliyetleri çerçevesinde, cihazların taşıdığı riskler ve bu risklerden korunmak için alınması gereken önlemler hakkında ilgililere bilgi verir. Üreticinin tespit edilemediği durumlarda, Kurum tarafından belirlenecek süre içinde üreticinin veya malı tedarik ettiği kişinin kimliğini bildirmeyen dağıtıcı, üretici olarak kabul edilir.
- e) Teknik Düzenlemelerle belirlenmiş olan Uygunluk işaretinin veya uygunluk değerlendirme işlemleri sonucunda verilen belgelerin tahrif veya taklit edilmesi, usulüne uygun olmadan kullanılması yasaktır.

- f) Kurum tarafından yetkilendirilmeyen hiç kimse, cihazların imal, ithal, satış, ölçüm, test ve/veya bakım-onarım hizmeti veremez.

Bu Kanununun 14. maddesi, 19. maddenin 21 ve 22 fıkraları ile bu maddenin birinci, dördüncü, beşinci veya altıncı fıkralarına aykırılıkların tespiti halinde söz konusu cihazlar Kurum tarafından müsadere edilir ve bu cihazlar ihtiyacı olan kamu kurum ve kuruluşlarına hibe edilir.

Cihazların müsadere aşamasından kamu kuruluşlarına teslim edilmesine kadarki süreç boyunca nakliye, depolama, piyasa gözetimi ve denetimi ile, personel giderleri gibi tüm harcamalar cihazlardan sorumlu kişi, kuruluş veya işletmeci tarafından karşılanır.

Kurum, bu madde ile ilgili usul ve esasları belirler.

Onaylanmış Kuruluşların Sorumlulukları

Madde 65- a) Onaylanmış kuruluşlar, Kurum tarafından yapılacak düzenlemelerde ve/veya 29/6/2001 tarihli ve 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanunda belirtilen esaslara uygun olarak bağımsız ve tarafsız bir şekilde uygunluk değerlendirme hizmeti vermekle yükümlüdürler.

- b) Onaylanmış kuruluşlar, faaliyetleri ile ilgili her türlü bilgi, kayıt ve belgeleri, ilgili teknik düzenlemede belirtilen süre, bu sürenin belirtilmemesi halinde Kurum tarafından belirlenecek süre boyunca muhafaza etmek ve talep edilmesi halinde Kuruma ibraz etmekle yükümlüdürler. Faaliyetine son verilen veya kendi isteği ile faaliyetine son veren onaylanmış kuruluşlar, faaliyette buldukları dönemde yapmış oldukları uygunluk değerlendirme faaliyetleri ile ilgili bilgi, kayıt ve belgeleri, aynı konuda faaliyette bulunan onaylanmış kuruluşa devredilmek üzere Kuruma teslim eder. Ancak, onaylanmış kuruluşların söz konusu bilgi, kayıt ve belgelere ilişkin sorumlulukları ilgili teknik düzenlemede belirtilen süre, bu sürenin belirtilmemesi halinde Kurum tarafından belirlenecek süre boyunca devam eder.

ALTINCI KISIM

Yaptırım

Yaptırım

Madde 66- Kurum; elektronik haberleşme sektörüne ilişkin mevzuata uyulmasının sağlanması için gereken tedbirleri almaya, faaliyetlerin söz konusu mevzuata uygun yürütülmesini izleme ve denetlemeye, aykırılık halinde ilgili işletmecinin bir önceki takvim yılındaki net satışlarının % 3'üne kadar idari para cezası uygulamaya, milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu hizmetinin gereği gibi yürütülmesi amaçlarıyla gerekli tedbirleri almaya, gerektiğinde tesisleri tazminat karşılığında devralmaya ve hizmetin devamını sağlamaya yönelik tedbirleri almaya veya aldırmaya ya da ağır kusur halinde yetkilendirmeyi iptal etmeye yetkilidir.

Kurum, bu maddenin uygulanmasına ilişkin yönetmelik çıkartabilir.

Dava Hakkı

Madde 67- Kurum kararına karşı açılacak davalar ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülür. Danıştay, Kurul kararlarına karşı yapılan başvuruları acele işlerden sayar.

Kurum tarafından açılacak davalarda teminat aranmaz.

Tebliğat

Madde 68- Bu Kanun uyarınca ilgili taraflara yapılacak bildirimler, 7201 sayılı Tebliğat Kanunu hükümlerine göre yerine getirilir.

YEDİNCİ KISIM

Son Hükümler

Yürürlükten Kaldırılan Hükümler

Madde 69- 2813 sayılı Telsiz Kanunu ile 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu, ek ve değişiklikleri ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak Türk Telekomünikasyon A.Ş. Genel Müdürlüğünün yapılandırılmasına ilişkin yeni bir düzenleme yapıncaya kadar 406 sayılı

Telgraf ve Telefon Kanununun 2, Ek-17, Ek-19, Ek-20, Ek-21, Ek-24, Ek-27, Ek -28, Ek-29. maddelerinin uygulanmasına devam olunur.

GEÇİCİ MADDELER

Geçici Madde 1- Bu Kanunun 14 maddesinde belirtilen düzenlemelerin yürürlüğe girdiği tarihe kadar, yetkilendirmeye yönelik mevcut düzenlemelerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilir.

Geçici Madde 2- Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yetkilendirilmiş olan işletmeciler bu Kanun uyarınca Kuruma bildirimde bulunmuş ve gerekli olduğu durumlarda kullanım hakkı verilmiş sayılırlar.

Geçici Madde 3- Yürürlükte bulunan Şebekelerarası İrtibat ve İşbirliği Sözleşmeleri bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 3 ay içerisinde, bu Kanuna ve Kurum düzenlemelerine aykırı olmayacak şekilde yenilenir.

Geçici Madde 4- Bu madde ile kanunun 45. maddesi çerçevesinde yapılacak düzenlemeler yürürlüğe girinceye kadar mevcut numaralandırma planlarının geçerliliğini sürdüreceği hükme bağlanmış, böylece elektronik haberleşmenin numaralandırma kapsamında sürekliliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Yürürlük

Madde 70- Bu Kanun yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 71- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

